

Tartalom
mutató nincs

KIADJA AZ O.M. IPARMŰVÉSZETI TÁRSULAT BUDAPEST ANDRÁSSY-ÚT 69

MAGYAR IPAR- MŰVÉSZET

14017X

SZERKESZTI:
SZABLYA-FRISCHAUF FERENC
XXXV. ÉVFOLYAM.

VÉGH GUSZTÁV

843/932

MAGYAR IPARMŰVÉS ZET

Az Országos Magyar Iparművészeti Társulat, az Országos Magyar Iparművészeti Múzeum és Iskola közlönye. — Szerkesztő: Szablya-Frischauf Ferenc.

UNGARISCHES KUNSTGEWERBE

Offizielles Organ der Landesgesellschaft für Kunstgewerbe, des Kunstgewerbemuseums und der Kunstgewerbeschule. — Schriftleiter: Franz Szablya-Frischauf.

HUNGARIAN APPLIED ART

The Official Organ of the Hungarian Society for Applied Art, of the Museum and School of Applied Art. — Redacteur: F. Szablya-Frischauf.

Szerkesztőség és kiadóhivatal
Schriftleitung und Geschäftsstelle
Redaction and Administration

BUDAPEST, VI., ANDRÁSSY-ÚT 69

TELEFON: 20-6-78 és 29-1-15

TARTALOM — INHALT — CONTENT

Kertész. K. Róbert: Rerrich Béla. — Béla Rerrich. — Béla Rerrich	1
Gróf Klebelsberg Kuno: A szegedi gondolat. — Der Szegeder Gedanke. — The idea of Szeged	2
Ybl Ervin: A szegedi Templom-tér épületeinek iparművészeti értékei. — Die kunstgewerblichen Werte der Gebäude des Szegeder Kirchen- platzes. — Artistic beauties of the buildings of the Church-Square in Szeged	8
Szőnyi Ottó dr.: A szegedi Fogadalmi templom. — Die Votivkirche von Szeged. — The Votive-church in Szeged.....	26
Krónika. — Chronik. — Chronicle	33
Kiállítások. — Ausstellungen. — Exhibitions	39
Pályázatok. — Wettbewerbe. — Concours.....	40
Szakirodalom. — Fachliteratur. — Literature of crafts	40
Társulatunk közleményei. — Mitteilungen unserer Gesellschaft. — Publi- cations of our Society.....	41
In memoriam	44

Az ORSZÁGOS MAGYAR IPARMŰVÉS ZETI TÁRSULAT tagjai a „Magyar Iparművészet“-et illetményként kapják. Tagbejelentéseket kéri az igazgatóság: Budapest, VI., Andrássy-út 69. sz. — Telefon: 20-6-78 és 29-1-15.

Tagsági díj és előfizetési díj 1931. évre 20 pengő. Külföldre 25 pengő.
Jahresabonnement für das Ausland 25 Pengő.
Subscription per annum Pengő 25 for the foreign.

RERRICH BÉLA

1881—1932

A magyar kultúra művelőinek gyászuk van. Rerrich Béla a magyar újjáépítés korszakának egyik jeles alkotó egyénisége 51-ik életévében meghalt.

A magyar életsorsok sorában — mily tragikus ez a nemzet egészére — fájdalom nem ritka az, hogy alkotó erőinek teljében szakad meg egy élet, melynek teremtő energiája még oly sok szép és nemes ígéretet rejtett magában.

Rerrich Béla alkotóművészeti kultúránknak volt kimagasló és tetterős művelője, amikor a trianoni romokon a magyar élniakarásnak pozitív formaképzésben kellett diadalmasan és a nemzeti Géniusz erejével kifejezést adni.

Régi pesti patriciuscsaládból származott. Abból a konszolidált, szorgalmas, megbízható polgári osztályból jött elő, amely minden művelődési központban a városalakításnak, az urbanitásnak olyan anyira becses alapeleme.

A budapesti műegyetemet elvégezte, majd Petz tanár oldalán töltött értékes éveket mint tanársegéd. Később a kertépítészettel tette speciális tanulmánya tárgyává; tanára, majd igazgatója lett a Magyar Királyi Kertészeti Tanintézetnek.

Negyedszázados építészeti tevékenysége e század elején vette kezdetét. Nálunk akkor a tömegek még az eklekticizmus kaleidoszkópjában gyönyörködtek, míg a magyar stíltörékvések hívei nemes szándékú nemzeti törekvéseikkel a bécsi szecesszióknak szélsőséges betörését verték vissza. Amint maga írja, ott állott: «sok útjelzővel ellátott utaknak keresztező pontjában, ahonnan sokfelé vezetnek az utak, a végcél ismerete nélkül; ez a bolyongások és tapogatózások ideje.»

Hosszabb időt töltött Párizsban, Londonban és Németországban. A nagy külföldi kultúrák mélyen felszántották és megművelték építészeti termőtalaját, de abba a maga egyéniségéből kitermelt magot vetette el és érlelte ki értékes kalásszá. Nagy területekről szívta föl magába általános emberi és építőművészeti műveltségét. Itália, de leginkább az északi architektúra hatottak rá, — Hamburg, Stockholm — impresszionálta Höger, Östberg. De minden reá eső fényhatást alkotóerejének prizmájában a saját maga spektrumává bontott fel.

Fejlődésének útvonalatát értékes művek egész sora jelzi, a szolnoki iskolától kezdve a fővárosi bérházecsoport és polgári iskola, a villamosművek lakóháza és magánvillákon keresztül a művészi kialakultságig, amikor a tetőpontot a szegedi tér alkotásával éri el.

Itt a Nagy Magyar Alföld szívében, a magyar feltámadás székhelyén, a megújhódás apoteózisát,

a szegedi Fogadalmi Székesegyházat és a Nemzeti Emlékesarnokot magában foglaló ünnepélyes főrumot alkotta meg, melyhez hasonló feladat még nem jutott osztályrészül magyar architektusnak.

Egységes, puritán monumentalitás, részleteiben nemesen átérzett formaképzés, az élet realitásaival számoló gondosság a szerkezetekben és a megvalósításban, ez az ő architektúrája, amelyen élesen megjelenítve látjuk az ő emberi jellemének szép és előkelő profilját.

Rerrich Béla azok közé az alkotók közé tartozott, akik a mesterségbeli tudás tökélyével alkotnak, az istenadta művészi tehetség és általános nagy műveltségének erejével, de ezeken felül bele tudta vinni alkotásába azt a gyöngédséget is, amellyel a Mindenható az ő lelkét megaranyozta. Az ő lelkének hamvassága, minden magas kultúráltsága mellett is üde hímporossága az, amellyel a tudatosan választott építési anyagnak súlyos, anyagiasságát realizmusába költészetet, elvontságot, magasabbrendű lelkiséget, egyszóval igazi művészetet tudott önteni — önmagából.

Rerrich Béla tudós tanár volt, jeles oktató, építész, kulturális közéletünknek ügybuzgó tagja, a Műemlékek Országos Bizottságának és az Országos Képzőművészeti Tanácsnak hosszú esztendőkn keresztül közhasznú és lelkes munkása. A magyar építészeti kar sohasem fogja elfelejthetni azokat az értékes szolgálatokat, amelyeket Rerrich Béla mint a XII. Nemzetközi Építészkongresszus főtitkára hazai építőművészetünk, a kar és a köz javára tett. Minden nemzeti gondolatot szolgáló ügynek aktív harcosa. És mégis elsősorban az ő szegedi alkotása az, amelyért neki élnie érdemes volt és amelyért az ő, fájdalom, oly rövidre szabott élete annyira értékes és teljes volt.

Rerrich Béla koporsóját a magyar művészt megillető Munkácsy-gyászlepel borította és ravatalára az elismerés koszorúját helyezte a magyar kultúra hivatalos és hivatott őre, dr. Karafiáth Jenő m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter. Klebelsberg gróf, ki életrekeltője volt Rerrich Béla legmaradandóbb alkotásának, «Munkatársának» ajánlotta koszorúját. A szegedi egyetem, Szeged városa, a Magyar Mérnök és Építész Egylet és Szövetség, a Magyar Képzőművészek Egyesülete, a Magyar Királyi Kertészeti Tanintézet, ragaszkodó kartársainak és hű barátainak gyásza kísérte utolsó útjára...

Rerrich Béla neve a magyar építőművészet és nemzeti kultúra történetében maradandó lesz. Budapest, 1932 március 4-én.

KERTÉSZ K. RÓBERT

243/902.

A SZEGEDI GONDOLAT

Írta: GRÓF KLEBELSBERG KUNO

„Ezer éve, hogy e nemzet
Itt magának hazát szerzett,
És ha jőne most halála,
A jövőd mit találna,
Mi neki arról beszélne,
Hogy itt hajdan magyar éle?”
(Petőfi: A magyar nemzet)

A műalkotások, melyeket az Iparművészet e száma ismertet, a szegedi gondolat jegyében jöttek létre. A szegedi gondolatot pedig nem pusztán városzeretet, afféle lokálpatriotizmus, nem is alföldi partikularizmus sugallta, hanem egyik szerves alkotórésze az egy egységes nemzeti koncepciónak. Hiszen csak az olyan politika lehet üdvös valamely országra nézve, amelynél a különféle célok nem tervszerűtlenül hemzsegek, hanem a kisebb-nagyobb részecélok összefüggő rendszert alkotnak, a maguk összességében tervszerű egészet képeznek. Ebből az emelkedettebb szempontból igyekszem az alábbi sorokban megmutatni, hogy a szegedi műalkotások és a szegedi gondolat mint illeszkednek be egy magasabb nemzeti elgondolásba.

Valamely nemzet belső szerkezete, struktúrája csak akkor normális, csak akkor egészséges, ha a társadalmi osztályok rétegződése, a vagyon és jövedelem eloszlása arányos és ha a népesség az ország területén egyenletesen oszlik meg. Ezt mi magyarok mind kevésbé mondhatjuk el magunkról. A trianoni Csonka-Magyarország 8,680.000 lakosából nem kevesebb, mint 1,420.000 ember él összetömörülve a közgazdasági Budapestben, vagyis a fővárosban, elővárosaiban s a körébe tartozó községekben. S a falvak, sőt a városok népessége tovább özőnlík be a központba. Itt tehát veszedelmes és még folyvást növekvő aránytalansággal állunk szemben. Fokozza a bajt, hogy több, mint 100.000 lakossal bíró városunk csak kettő van: Szeged és Debrecen, de ezek is a fenti számot csak kevéssel haladják meg s a közel másfélmillió Budapest és a 100.000-es Szeged és Debrecen között nincs olyan 150—300.000 lakossal bíró nagyvárosok, mint Németországban Aachen, Augsburg, Kassel, Halle, Mannheim, Königsberg és Magdeburg; Olaszországban Verona, Bari, Messina, Bologna, Catania és Firenze; Franciaországban Toulouse, Nantes, Lille, Bordeaux; Ausztriában pedig Grác. Már pedig éppen ez az a várostípus, városkategória, mely még nem esínál versenyt a fővárosnak, még nem idézi fel a kettős vezetés, két vetélkedő gócpont körül tömörülő partikuláris széthúzás veszedelmét; de a fővárossal szemben már megfelelő önállósággal

bír, aminek különösen politikailag nyughatatlan időkben, mozgalmak vagy éppen forradalom idején van fokozott jelentősége, mikor — megfelelő vidéki központok hiányában — a főváros könnyebben felhevülő közhangulata minden ellenállás nélkül ragadhatja magával és döntheti kalandba az egész országot. Hiába ekkora népesség megkívántatik ahhoz, hogy egy város művelődési, társadalmi és gazdasági téren igazi gócponttá, a maga országrészében, régiójában irányító tényezővé válhasson s mint külön város egyéniség önálló szerepet tölthessen be a nemzet életében. E hiány részbeni pótlására igyekszünk megteremteni Nagy-Szegedet. Magának Szegednek 135.131 lakosa van, de ez már most lényegesen lenne emelhető. Kovács Alajos, a Központi Statisztikai Hivatal elnöke az 1930-iki népszámlálás előzetes eredményeiről közzétett érdekes jelentésében idevonatkozólag a következőket írja: «Nagy-Szegedhez hozzá lehetne számítani Kiskundorozsmát, Tápét, Szőreget, Deszket, Ó- és Újszentivánt. Ezzel a hat községgel Szeged lakossága immár 168.472 főre rúg s így ha Nagy-Szeged ideája megvalósulna, valószínű, hogy rövidesen — legfeljebb két évtized alatt — elérné a város lélekszáma a 200.000-et.» Sőt mivel a 10.526 lakost számláló Kistelek községet nagyrészt szegedi határ veszi körül, azért e helység is bevonható lenne. Beszámításával Szeged agglomerált népessége 1930-ban 178.998-at tett s az időközi természetes szaporodás betudásával már most bíznánk tehető 180.000-re. Mindezeknek a helységeknek adóereje, közjövödelmei ma elforgácsolódnak a helyett, hogy koncentrikusan egy nagy város fejlettebb közigazgatását és városfejlesztő munkáját táplálnák. Átfogó közigazgatási területi reformnak lenne a feladata, hogy a felsorolt helyek összefoglalásával Nagy-Szegedet megalakítsa, melynek agglomerált népessége és anyagi ereje már elég széles alapot adna egy európai értelemben vett magyar nagyváros kialakítására.

De a nagyobb lélekszám egymagában nem elégséges, ahhoz a városias jelleg erőteljes fokozására is szükség volt. És éppen ennél a pontnál kellett beavatkoznia a kultúrpolitika-

n a k. Mert igaz ugyan, hogy kultúrával egymagá-
val és a művelődési politika eszközeivel várost
alkotni nem lehet, de viszont nincs város urbanitás
és nincs urbanitás magasabb műveltség nélkül.
Szeged fejlesztésénél persze — minthogy nagy-
városról s éppen a nagyvárosi jelleg kidomborítá-
sáról volt szó — már a kultúrpolitika
nagy eszközeihez, a tudomány-
politikához és a művészeti politi-
kához is hozzá kellett nyúlni.

A kultúrpolitikának egyik sarkalatos elve, hogy
minden várostípusnak megfelelő iskolafajtát kell
adni. A falunak a népiskola, a kisvárosnak a
polgári iskola, a középvárosnak a középiskolák
különbféle fajtája jár ki, igazi nagyváros
pedig bajosan képzelhető elő-
iskolák, különösen egyetem nél-
kül. Ez a kultúrpolitikai és városfejlesztési elv
vezette a magyar törvényhozást akkor, amikor
az 1921. évi XXV. törvénycikkkel a Kolozsvárról
kiűzött Ferenc József-egyetemnek
Szegedre helyezését elrendelte. És
ugyanaz az elv, meg a kulturális decentralizáció
gondolata vezetett, amikor a polgáriisko-
lai tanárképző főiskolát Budapestről
Szegedre tettem át. Így a magyar tudomány-
politika Szeged nagyvárosi jellegének kidomborítá-
sa céljából a 20-as évek folyamán két fő-
iskolát telepített át oda.

Párhuzamosan azzal, hogy Szeged ekként ha-
talmatlan iskolavárossá fejlődött, két ese-
mény egyházi központtá avatta. Az
egyik a fogadalmi templom befejezése, a másik
a csanádi püspökségnek megtelepedése a tiszaparti
metropolishoz. Az 1879-iki árvíz borzalmainak
közepette Szeged népe az újjáépülés remény-
ségében megfogadta, hogy templomot emel
Magyarország Nagyasszonyának s 1930-ra, a
csanádi püspökség alapításának 900. évforduló-
jára el is készült a szegedi dóm. Trianon
után pedig a románok elűzték Temesvárról a
csanádi püspökséget, mely a pápa hozzá-
járulásával székhelyét Szegedre tette át s ott az
egyetemi ifjúság számára internátust, meg theo-
logiai szemináriumot szervezett, ami a
tiszaparti városban immár a harmadik főiskola.

Az egyetemnek, a polgári iskolai tanárképzőnek
és a püspökség központi intézményeinek hajlék
kellott, ami nagy építkezéseket tett
szükségessé, melyekhez még a dóm befejező-
munkái járultak. Így a művészi nagy
feladatok egész sora állott elő. Nálunk ilyen
esetekben az egyes feladatokat külön-külön, egy-
másra való tekintet nélkül oldják meg. Innen van
például Budapest utcáinak és tereinek nyugtalan
kinézése és a széteső városkép. Mi Szegeden
ezzel szöges ellentétben a szintetikus eljárást
alkalmaztuk; az összes feladatokat, mint egyet-

len nagy egészt fogtuk fel s harmónikus össz-
megoldásra törekedtünk, melynek keretében az
egy-egy intézmények épületei csak mint a koncepció
egy-egy részei jelentkeztek. Mindez azonban nem
lett volna lehető, ha Glattfelder Gyula, Csanád
műértő püspöke nem esatlakozott volna az állam
és a város építkezéseivel. Csak így lehetett a
dóm térre egységes pályázatot ki-
írni, melyet két oldalon a fogadalmi templom
és a püspöki intézmények, két másik oldalon
pedig az egyetem természettudományi és orvosi
karának épületei vesznek körül. Ekként ez a
monumentális tér örök emléke marad az állam és
az egyház harmónikus együttműködésének, ami
a népek lelki nyugalmának, a nemzeti és a vallási
érzés összeengesztelésének nélkülözhetetlen előfelté-
tele. Természetes, hogy öntudatos művészeti poli-
tika, tervszerű eljárás s az erők egyesítése követ-
keztében aránylag csekélyebb költséggel valóban
nagy dolgok létesülhettek. S éppen mivel nálunk
az emberek az erők szétforgácsolásához mintegy
hozzá vannak szokva s így még nagy kiadások
esetén is szükségképpen csak kisebb eredmények
mutatkozhatnak, csak azért verhetett a köztu-
datban gyökeret az a tévhit, hogy a szegedi dóm-
tér a nemzetnek rendkívüli áldozatába került.

A 20-as évek alkotásainak középpontjában a
szegedi dóm áll. A középkori olasz és német
városok büszke polgárságának templomépítő bő-
kezűségére emlékeztet az az áldozatkészség, mely-
lyel Szeged népe fogadalmi templomát létrehozta.
A tervezéssel eredetileg Schulek Frigyes foglalko-
zott. Az igazi művészek, ha valamely nagy fel-
adatba beleszeret, a lelke egyszerre megtelik
reflexiókkal, gondolatokkal, ötletekkel. Ilyen
lelkiállapotban volt Schulek, mikor vele éppen
találkoztam, kivel a budai Halászbástya építésénél
működünk együtt. A Szeged név — mondotta —
nyilván a sziget szóból ered, ami arra mutat, hogy
a város eredetileg a Maros torkolata körül több
ágra, több érre szétvált Tisza szigetein épült, ami
a középkor viharaiban védte is a lakosságot,
akárcsak a lagunák vize Velence népét. De ettől
eltekintve Szeged ott délen a Rómából jövő nyu-
gati s a Bizánctól felható keleti kultúrbebefolyások
összetalálkozásánál keletkezett s ezért Schulek
a nyugati román és a keleti bizánci
stílusnak azt a vegyülékét tartotta
éppen Szegeden helyszerűnek, amelyben Velencé-
nek és a körülötte fekvő laguna-városoknak több
temploma és sok palotája épült. A terveket utóbb
Foerk Ernő építőművész átalakította s felada-
tát nagy művészettörténeti tudással oldotta meg.
A szegedi dóm két magas campaniléje az Alföldön
messze ellátszik, úgyhogy Szeged tanyavilágában
— melynek területe nem egy korábbi német fej-
delemséggel fölr — a kültelki polgár is büszke-
séggel szemléli azokat és hallgatja a keleti vízi-
torony százmázsás harangjának bűgását. A temp-

lom belső térhatása is nagyszerű s a főhajót művésziesen zárja le az apszis mozaikja — melynek kartonjait Márton Ferenc festőművész készítette — és a esanádi püspök által emelt baldachinos márványoltár. A templom főérdekessége a monumentális orgona, mely a passauai dómé után Európa második legnagyobb ilyen egyházi hangszere. Magyar ember tervezte, magyar ipáros alkotta meg. Geyer József tanár diszpozíciói szerint a pécsi Angster-gyár készítette. 132 játéka négy helyen van felállítva. A sípok túlnyomó része természetesen a kóruson van, további regiszterek a kupolában és a szentélyben a főoltártól jobbra-balra, az oratóriumok felett (karorgona) vannak elhelyezve, ami hangjának művészi hatását rendkívül emeli. Balog István, a szegedi belvárosi plébánia műértő segédlelkésze, Európa nagy székesegyházainak legkiválóbb orgonaművészeit sorban meghívja Szegedre s ezeket az orgonahangversenyeket a rádió is rendszeresen közvetíti. A nagy hangszer egyébként maga körül rövid idő alatt szép egyházi zenei életet fejlesztett. A szegedi dóm — amint minden szükségessel felszerelve ott áll — valóban nemzeti értéket képvisel s nagy pillanat volt az, mikor a felszentelés napján a város kimagasló polgármestere odatérdelt a főoltár elé s a szegedi polgárság nevében mintegy bejelentette Magyarország Nagyasszonyának, hogy a város fogadalmának eleget tett.

A templom éppen nagy méretei következtében nem hatott volna kedvezően, ha környéke, a Palánknak nevezett városrész s különösen az előtte fekvő tér nem nyert volna művészi rendezést. Régebb megerősített helyeink többnyire két alkotóelemből állottak, ú. m. magából a kővagy téglafalakkal körülövezett várból és a városból, melyet csak palánk védett. Szegeden a várat az 1879-iki árvíz után lebontották s a helyén a szép Stefánia-sétateret létesítették. A belváros legrégibb részét ellenben, melyet — mivel valaha itt is palánkkal volt körülvéve — Palánknak hívták, az árvízét követő nagy városrendezés alkalmával érintetlenül hagyták, mert dombszerű emelkedésen feküdt s így nem pusztult el. A város köteles volt az egyetemi építkezések számára telket adni s a vezetőség ezt alkalmul használta fel arra, hogy a Palánktól, a török időkben Szeged kellő közepén megmaradt darab Balkántól megszabaduljon. A feladat nagy voltára való tekintettel s mivel művészi megoldásra törekedtünk, a Palánk szabályozására, a Templomtér rendezésére és körülépítésére országos tervpályázatot írtunk ki, melyben kikötöttük azt is, hogy az épületek földszíntjét árkádosa n kell kiépíteni, mert a tér körül így keletkező monumentális folyosókból nemzeti emlékes arnokot akartunk létesíteni, hol méltó felállítást nyerhetnek nemzeti nagyjaink szobrai. Ez a pályázat termékenynek bizonyult s a magyar művészettörténe-

lem klasszikus eseményévé vált, mert alkalmul szolgált egy olyan istenadta nagy tehetség felismerésére és kibontakozására, mint amilyen a R e r r i c h B é l á é volt. Ő nyerte az első díjat s megkapta a megbízást a tervezésre. Majdnem megoldhatatlannak látszott a feladat, mely elé Rerrich állítva volt. Egyfelől a történeti stílusban épített templomhoz kellett megfelelő környezetet alkotni, másfelől a modern igényeknek és korunk szellemének megfelelő épületet kellett emelni, mely kor már elejtette a XIX. század építészetének hisztorizáló irányát. Rerrich zsenijének sikerült e belső ellentét kiegyenlítése s a szegedi templomtérrel odasorakozott legnagyobb mestereink, Fessl, Ybl, Steindl, Haussmann és Alpár mellé. A megoldás sikeréhez nagymértékben járult hozzá az építési anyag szerencsés megválasztása. Abból indultunk ki, hogy az Alföldön, melynek nincsen köve, a terméskő nem helyszerű. A rendelkezésre állott anyagi eszközökből terméskőre különben sem futotta volna. Magából az Alföld talajából igyekeztünk tehát monumentális építési anyagot kitermelni. És Rerrichkel együttműködve a debreceni városi téglagyárnak sikerült is azt a sötétheliotróp színű klinkertéglát kiegészíteni, amelyből a templomtér épült s amely talán a nagy magyar róna helyszerű monumentális építési anyaga lesz. A szegedi templomtér mestere nincs többé, de mégis boldognak nevezem őt, mert megadatott neki, hogy rövid élete alatt nagyot és befejezettet alkothasson. Nemsokára ott nyugszik majd a szegedi dóm bolt-hajtásai alatt s én e sorokkal is egy cipruságot óhajtok tenni egyik legkedvesebb munkatársam koporsójára.

Részben az új dóm helyén állott Szent Demeter temploma, amelyet a háború előtt lebontottak. A barokktorony lehordása alkalmával abból esodálatosképpen egy régibb górtornyot hámoztak ki, mely a tatárjárást követő időben, a XIII. század második felében vagy a XIV. században épülhetett. Bár a torony a templomtéren aszimmetrikusan áll, mégsem volt szabad azt elbontani, mert az Alföldön a török idők folyamán a magyar keresztény középkornak a legtöbb emléke annyira elpusztult, hogy rosszakaróink megkísérelhették a külfölddel annak elhitetését, hogy mint afféle sátorlakó népség régebben az Alföldön nagyobb, maradandóbb épületeket nem is emeltünk. Ennek megcáfolására éppen az Alföldön középkori templomaink romjait ki kellene ásatnunk; mindazt pedig, amit az idők viszontagságai meghagytak számunkra, kegyeletesen fenn kell tartanunk és lehetőleg restaurálnunk. Szeged e részben még elég szerencsés helyzetben van, mert a Hunyadiak korából épségben fennmaradt a ferencendiek alsóvárosi temploma, hol a török hódoltság ideje alatt sem szakadt meg a hitélet és az isteni tisztelet, továbbá fennmaradt a

templomtér kis gótikus tornya — mindkettő tanúságot téve amellet, hogy Szegednek igenis volt a középkorban is számottevő kultúrája. A torony lebontásáról annyival kevésbé lehetett komolyan szó, mert sok olasz székesegyház mellett külön keresztelőkápolna, úgynevezett battisterio áll s így önmagától adódott az eszme, hogy a toronynak ezt a közelfekvő rendeltetést adjuk, azt keresztelőkápolnává alakítsuk. A munka vezetését itt is Rerriehre bíztuk, ki a torony földszintjéből harmonikus helyiséget alkotott, melyet Aba-Novák Frigyes díszített Krisztus és az ősmagyarok keresztelését ábrázoló freskókkal. E faliképek modernségük ellenére is a trescentó művészetére emlékeztetnek s így nem ütnek el erősebben magának a toronynak gótikus stílusától. Szépen és érdekesen rajzolta meg Rerrieh a kápolna vasajtáját, melyet az «Élet kapujá»-nak nevezett. Úgy e kapu tervezésénél, mint az egész nagy építkezés során vasrácsok, függő lámpák és kerítések kivitelénél a szősoros értelmében együtt dolgozott a szegedi iparosokkal s ez úton a helyi ipartűvész irányban jelentékenyen továbbfejlesztette. Rerrieh utolsó munkája Szegeden az volt, hogy e torony felső emeletében Szent Imre herceg fehér galambjai számára hajlékot készített s kedves volt látni, mint buzgólkodik a nagy művész, hogy a kis állatoknak szállást csináljon.

Előbb azonban még át kellett építenie az államvasutak feloszlatott leszámitóló hivatalának palotáját az egyetem bőlcésészeti és természettudományi kara számára. A négyudvaros hatalmas épületben sok szoba volt ugyan, de mivel hivatalok számára épült, nem igen volt benne tanterem céljaira alkalmas helyiség. A palotának a Szukováti-térre néző széles frontjához félkör alakú toldást, úgynevezett hemiszeiktuszt építettünk tehát hozzá, melyben Rerrieh nemesak remek a uditoriummaximumot, természettudományi előadótermet és tornaacsarnokot helyezett el, hanem e toldalékkal az épület hosszúra elnyúló homlokzatát szerencsésen tagolta is és megélénkítette. Általában a kietlen bürót a tudományok méltó hajlékává igyekeztünk átalakítani s e célból a főlépcsőház falsíkjait Nemes Ányai Kontuly Béla fiatal festőművésszel — aki a gödöllői premontrei rendház refektóriumának mennyezetképein komponáló tehetségéről tett tanúságot — hatfalfestményel díszítettük. A freskók tárgya Madách Kepler-jelenetéből, Jókainak «A jövő század regénye» című művéből, Arany «Buda halálá»-ból, Vörösmarty «Zalán futása»-ból, Petőfi «János vitéz»-éből és Vörösmarty «Csongor és Tündé»-jéből van véve.

Bécs nem igazi dunai város, mert csak közel fekszik a Dunához. Budapestnek ellenben különös

varázst éppen az ad, hogy a nagy folyót egyenesen közrefogja és Szeged is arra törekszik, hogy a Tiszával mintegy összeforrjon. Ilyen városépítési elgondolás mellett a Tiszapart méltó kiépítése különös jelentőséggel bír. Az egyetemi építkezésekből juttatni kellett tehát a Tiszapartnak is, mely levegős, napos front különösen alkalmas a klinikák számára. Korb Flóris, aki a budapesti külső klinikai telep, meg a kolozsvári és debreceni klinikák építése közben e téren elsőrangú szaktekintéllyé lett, a Rudolf-rakparton őt nagy klinikai épületet emelt. Így a szegedi klinikai építkezések is hozzájárultak a városkép teljesebbé tételéhez.

A cité universitaire, a szegedi egyetemi városrészesztétikai kialakításához nem csekély mértékben járult hozzá Weller Gyula építőművész azzal a barokk palotával, melyet a polgári iskolai tanárképző, annak gyakorló-iskolája s egy nagy fiú és leány polgári iskola számára a Boldogasszony-sugárúton emelt. Különösen szép az épületnek a Tisza felé néző másik főhomlokzata, amely előtt idő multával egy további monumentális tér alakulhat ki.

De mindezek a műalkotások rettenetes elszigeteltségben állanak és a városon belül külön testet képeznének, ha elődeink az 1879-iki árvíz után a város újjáépítése alkalmával magát a város szabályozást nem emelték volna művészi magaslatra. Mert bizvást el lehet mondani, hogy Szeged szabályozási terve önmagában véve műalkotás, aminővel Budapestet is beleértve egyetlen magyar város sem dicselkedhetik. Szerencsénkre a mult század nyolevanas éveiben, mikor Szeged nagystílű újjáépítése megindult, már rendelkezésre álltak azok a hatalmas példák, melyeket III. Napoleon Párizs és Ferenc József Bécs szabályozásával hozott létre. A franciák császára fővárosának szabályozására Haussmann bárót hívta meg, aki 1853—70-ig állott a Szajna-département élén s Párizst az addig ismert legnagyobb mértékben átépítette, széles avenueket töretett s a város centrumából a munkáselemet kitelepítette; legkiválóbb munkatársa, Alphand kertészmérnök pedig hatalmas parkokat teremtett, mint a Bois de Boulogne-t, a Parc Monceau stb. Az osztrák császár meg 1857 december 20-án írta alá a legfelső kéziratot, mellyel elrendelte a Bécs belvárosát körülvevő bástyaöv lebontását — melyen a körút, a híres Ring jött létre — és városrendezési tervpályázat kiírását. 1865 május 1-én, mikor a császár a Práterbe kikoeszott, a körutat már átadhatta a forgalomnak. Nálunk az 1879-iki árvíz után Tisza Lajost neveztek ki Szeged királyi biztosává s mellé adták tervező műszaki főnökül Lechner Lajost, ki előzőleg Budapest általános szabályozási tervének elkészítésére hirdetett nemzetközi pályázaton a nagydíjat megnyerte és

az Andrassy-utat is tervezte. Mikor Lechner Szeged újjáalkotásának művét megteremtette, már értékesíthette a párizsi és bécsi tapasztalatokat, de az egyszerű másolás távol állott tőle s a kis- és nagykörútból, továbbá négy nagyobb és három kisebb sugárútból, terekből és parkokból, meg a tiszai rakpartokból mint főelemekből összetevődő szegedi szabályozási tervvel a városépítésterén eredet alkottott. Tisza és Lechner jelentőségét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy böles előrelátással tervezték, úgyhogy a keretek, melyeket félszázaddal ezelőtt megvontak, csak legújabbban kezdenek kitelni. Mikor a fasiszta Olaszország Róma legújabb szabályozási tervének kidolgozására tudósokból, építészekből, higiénikusokból, archaeologusokból és műbírálókból bizottságot alakított, a tanácskozás megindulása alkalmával Mussolini a Capitoliumon beszédet mondott, melyben hangsúlyozta, hogy a tervezésnél ne az 1930-iki Rómával számoljanak, hanem az 1950-ikivel, sőt gondoljanak a 2000-beli Rómára is, hiszen ha Róma megtartja eddigi népszaporodásának ütemét, 1950-ben már 2 millió lakosa lesz és mintegy 150.000 automobilja. A duce szerint a bizottságnak igen nagy vonalakban kell gondolkodnia. Hazafias büszkeség töltheti el

a lelünk, hogy amit Mussolini a XX. század 30 éveiben a jövőre nézve követelt, azt a mi Tisza Lajosunk és Lechner Lajosunk még a XIX. század 80-as éveinek elején megtették. Ezért, mikor Csanád nagyérdemű püspökével és Szeged kiváló polgármesterével a munkához hozzáfogtunk, a Tisza Lajos koncepcióját vettük alapul és Foerk, Rerrich, Korb és Waelder mesterek is a Lechner városrendezési terve által megvont keretekbe illeszkedtek bele. Így a szegedi városépítésnek a XIX. század 80-as éveiben folyt I. és a XX. század 20-as éveiben lebonyolított II. ciklusa egységes egészzé forrt össze, mely biztos alapja lesz Nagy-Szeged kialakulásának.

Összefoglalva az elmondottakat, a 20-as évek műalkotásait Szeged nagyvárosi jellegének, kultúrgócpon mivoltának erőteljes kidomborítása céljából hoztuk létre. A 180.000 lelket számláló szegedi agglomeráció nagyvárosi jellegének erősítésére pedig azért volt szükség, hogy Budapesten kívül legyen még nagyvárosunk, hogy a népesség az ország területén arányosabban oszoljék meg, hogy a nemzet belső szerkezete egészségesebbé váljék. Ez a szegedi gondolatnak belső tartalma.

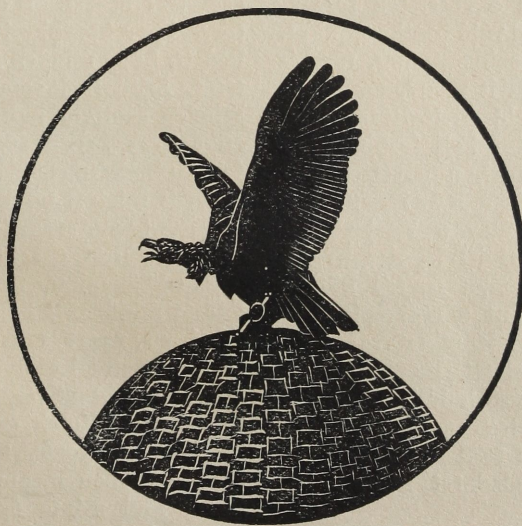
GRAF KUNO VON KLEBELSBERG : DER SZEGEDER GEDANKE. Die besprochenen Kunstwerke entstanden im Zeichen des Szegeder Gedankens. Die Struktur einer Nation ist normal, wenn die Verteilung der Bevölkerung gleichmässig ist. Ungarn lässt in dieser Hinsicht manches zu wünschen übrig. Der Gedanke des Schaffens eines Gross-Szeged, einer ungarischen Grossstadt im west-europäischen Sinne, die nicht nur durch ihre Einwohnerzahl, sondern auch durch ihre Kultur die Umgebung überragt, soll ein Schritt zur Beseitigung dieses Mangels sein. Deshalb musste zu den grossen Mitteln der Kulturpolitik: zu der Wissenschaft- und der Kunstpolitik gegriffen werden. Eine wirkliche Grossstadt ist ohne Hochschulen, ohne Universität nicht denkbar. Diese Erkenntnis bewog 1921 das Parlament, die aus Kolozsvár (Klausenburg) vertriebene Franz-Josefs-Universität nach Szeged zu verlegen. Der Gedanke einer kulturellen Dezentralisation leitete den Verfasser bei der Verlegung der Hochschule für Ausbildung von Bürgerschullehrern von Budapest nach Szeged. So wurde Szeged eine Hochschulstadt. Nach der Vollendung des Baus der Votivkirche, der Verlegung des Sitzes des von den Rumänen vertriebenen Bischofs von Csanád nach Szeged und der Errichtung eines theologischen Seminars wurde aus der Stadt auch ein Kirchenzentrum. Hierdurch waren grosse Bauten erforderlich und so entstand eine ganze Reihe grosser künstlerischer Aufgaben. Den grosszügigen Bauplänen des Staates und der Stadt schloss sich auch der kunstliebende Bischof von Csanád, Julius Glattfelder an und so konnte für den einheitlichen Ausbau des Domplatzes ein Preisausschreiben stattfinden. Nach diesem sollte der Platz von zwei Seiten von der Votivkirche und den bischöflichen Gebäuden, von den andern zwei Seiten aber von den Instituten der naturwissenschaftlichen und der medizinischen Fakultät der Universität umrahmt werden. Auf diese Weise konnte mit verhältnismässig niedrigeren Kosten etwas Grosses geschaffen werden. Im Mittelpunkt der Schöpfungen der zwanziger Jahre steht der Dom, an dessen Plänen ursprünglich Friedrich Schulek arbeitete. Er hielt für Szeged eine Vereinigung

des westlichen romanischen und des östlichen byzantinischen Stils für ortsgemäss; seine Entwürfe wurden dann von Ernst Foerk umgearbeitet. Die Kartons der Mosaiken der Apsis sind von dem Maler Franz Márton. Die monumentale Orgel wurde nach den Anweisungen Prof. Josef Geyers von der Pécsér Angster-Fabrik hergestellt. Bei dem allgemeinen Preisausschreiben für den Ausbau des Kirchenplatzes — das die Vorschrist einer Lösung mit Arkaden um den ganzen Platz herum, die dem Zwecke einer nationalen Gedächtnishalle dienen sollten, enthielt — wurde der vorzügliche Plan des verstorbenen Béla Rerrich angenommen und er erhielt auch den Auftrag zur Ausführung der Bauten. Er traf auch eine glückliche Wahl des Baumaterials, indem er sich für den dunklen heliotropfarbenen Klinker entschied. Eine besondere Sehenswürdigkeit des Platzes ist ein alter Turm im gotischen Stil aus dem 13. oder 14. Jahrhundert, der zu einer Taufkapelle umgestaltet und mit Fresken Friedrich Aba-Nováks verziert wurde. Ein Palais der Staatsbahnen, das früher auf diesem Platze stand, wurde umgebaut und dann der philosophischen und der naturwissenschaftlichen Fakultät der Universität übergeben. Die Fresken des grossen Treppenhauses sind von Béla Kontuly v. Nemessány. Die Klinikgebäude am Theissufer (Rudolfsquai) sind nach den Plänen Florian Korb's erbaut. Zum Ausbau der Cité universitaire trug Julius Wälder mit der Schaffung des schönen Gebäudes der Hochschule für Ausbildung von Bürgerschullehrern bei. Von grossem Vorteil für die ganze Schöpfung war, dass die Stadt seit dem Hochwasser 1879 über einen vorzüglichen Stadtbauplan verfügt, was dem damaligen Regierungskommissar Graf Ludwig Tisza und Ludwig Lechner zu verdanken ist. So verschmolzen die zwei grossen Bauzyklen — der der achtziger Jahre des vorigen und der der zwanziger Jahre unseres Jahrhunderts — auf eine sehr glückliche Weise zu einer organischen Einheit. Ungarn neben Budapest noch eine zweite wirkliche Grossstadt zu geben und den Charakter Szegeds als Kulturzentrum kräftig zu betonen: das ist der Kern des Szegeder Gedankens.

COUNT KUNO KLEBELSBERG : THE IDEA OF SZEGED. The artistic works, which will be explained here were carried out in the mark of the Szeged-idea. The structure of a nation is normal when the distribution of its population is fairly equal. From this point of view there is a deficiency in Hungary, and the idea of Great-Szeged is serving the amendment of this situation, i. e. to develop there a second Hungarian metropolis in the West-European meaning of this word, which stands out not only by the number of its inhabitants but also by its cultural standard. It was therefore necessary to take the help of the higher cultural policy especially with regard of sciences and arts. A real metropolis can not be imagined without high-schools and university. The Hungarian parliament has therefore decided to place in Szeged the Francis Joseph University in 1921 after its expulsion from Kolozsvár by the Rumanians. The idea of a cultural decentralisation has lead the writer of this article when he has ordered (as Royal Hungarian Minister of Education) to transfer the Board School Teachers Training College from Budapest to Szeged. Szeged has become so a cultural centre. After the finishing the Votive-Church and after it has been chosen as episcopal seat of the Bishop of Csanád who has been also expelled by the Rumanians, and also by founding a Theological Seminary there, Szeged became an ecclesiastical centre too. It was consequently necessary to erect new buildings in connection with these changes and so has been brought up a long line of new artistic problems too waiting for solution in Szeged. Julius Glattfelder the connoisseur Bishop of Csanád has joined himself to the policy of the state and of the city of Szeged with regard to the new erections and it was possible only thus to invite unitedly the tenders for the buildings of the whole Church-Square which is now entirely enclosed from two sides by the Votive-Church and by the Bishop's Palace and from the two other sides by the buildings of the University Faculties of Sciences and of Medicine. By this way these monumental erections have been carried out with relatively small costs. In the centre of these erections stands the Votive-Church. The designs of this have been originally

made by Frederick Schulek who has chosen a combination of Western Roman and of the Eastern Byzantine styles as such which suits to the local character of Szeged. The designs have been changed later on by Ernest Foerk. The cartoons of the mosaics in the apse are by Francis Márton. The monumental organ with 132 pipes was built by the Angster Company of Pécs under the instructions of Professor Joseph Geyer. The national competition which has been written out for the regulation and for the buildings of the Church-Square has been won by the late Béla Rerrich with his excellent designs. Among the conditions of the competition was the arcadelike solution of the ground part of the buildings running around the Square and this is serving now as a national memorial peristyle. Béla Rerrich has also very fortunately chosen a dark heliotrope coloured Dutch-tile brick for building material. A special curiosity of the Square is the Gothic tower from the XIIIth or XIVth century which has been reconstructed into a baptistery the inside of which is decorated with the frescoes of Frederick Aba-Novák. The former directorial offices of the Hungarian State Railways after the rebuilding are now occupied by the University Faculties of Sciences and of Medicine. Béla Rerrich has designed also hemicicles into the palaces. The staircases of the buildings are decorated with the frescoes of Béla Kontuly. The buildings of the University Clinics have been erected on the Rudolph Embankment of the Tisza after the designs of Floris Korb. To the plans of the erections of the Cité universitaire Julius Wülder has also added some designs. It was a great advantage that the County Council of Szeged had excellent plans for municipal buildings since 1879. This was the merit of Count Louis Tisza and of Louis Lechner. The first period of important erections at Szeged in the Eighties of the XIXth century has thus fortunately joined into an organic unity with the second period which has been accomplished during the Twenties of the present century. Szeged must become the second metropolis of Hungary after Budapest with a powerful accentuation of its standard as a cultural centre. This is the substance of the Idea of Szeged.

Reiter László íametszetű könyvdisze.

A SZEGEDI TEMPLOM-TÉR ÉPÜLETEI- NEK IPARMŰVÉSZEI ÉRTÉKEI

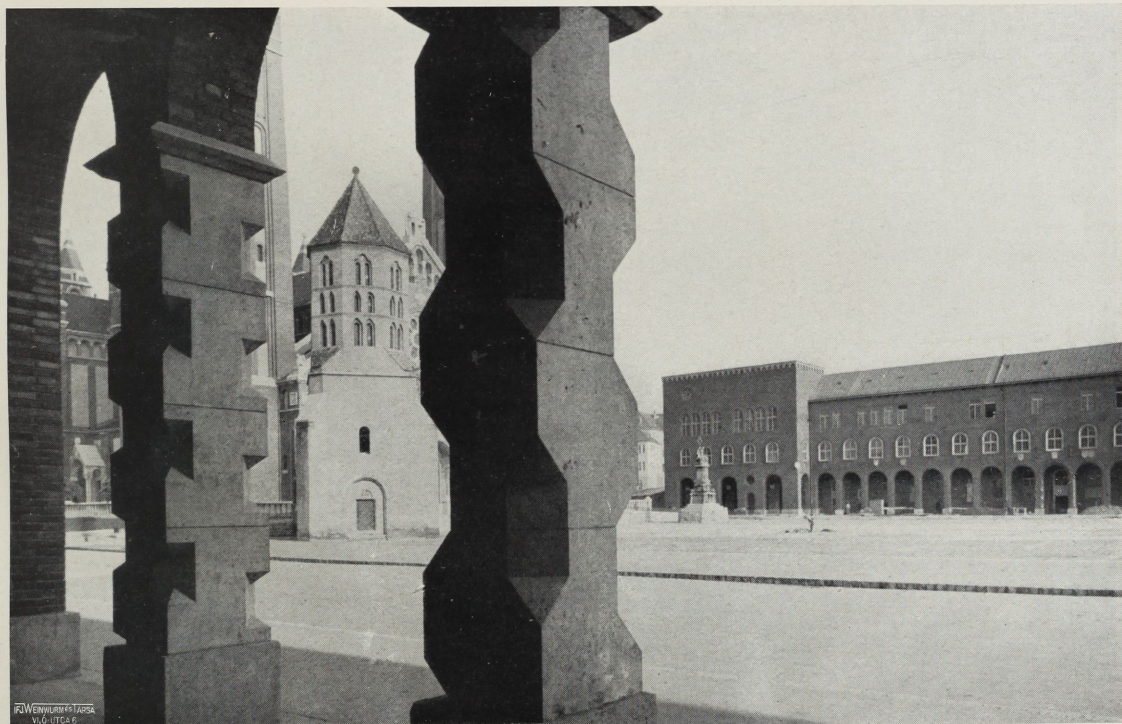
ERWIN YBL: DIE KUNSTGEWERBLICHEN WERTE DER GEBÄUDE DES SZEGEDER KIRCHENPLATZES. Sowohl die Gesamtarchitektur des Platzes wie die Lösung der Einzelheiten bringen seine Verbindung mit der katholischen Kirche und den Wissenschaften zum Ausdruck. Die Entwürfe der Gebäude und die inneren Einrichtungen stammen mit wenigen Ausnahmen von Béla Rerrich, dem es überall gelang, eine Harmonie des Praktischen und des Künstlerischen zu erreichen. Er bewegt sich in den Fußstapfen der mittelalterlichen Kunst, indem er bestrebt ist, jede einzelne Form von der Liebe des Meisters zu seinem Werke reden zu lassen; Schablone gibt es hier nirgends, überall nur das inspirierte schöpferische Werk eines wahren Künstlers. Der spezielle, in den Einzelheiten zum Ausdruck kommende Charakter des Gebäudekomplexes wird durch die Betonung der inneren und äusseren Zwecke bestimmt, dabei kommt aber auch die Einheit, die Gesamtheit der Platzkomposition zur Geltung. Gemeisselter Stein, geschliffener Marmor, geschmiedetes Eisen, gebrannter und glasierter Ton, Holz, Anstrich und farbiges Glas sind alle prächtige Instrumente dieses farbigen Orchesters. Die Innenräume charakterisiert, bei einem Vorherrschen des modernen Geistes, vornehme Zurückhaltung und Bequemlichkeit. Das Innere der Kapelle des Seminars ist dagegen von altchristlicher Einfachheit und Klarheit durchdrungen.

ERVIN YBL: ARTISTIC BEAUTIES OF THE BUILDINGS OF THE CHURCH-SQUARE IN SZEGED. The architecture of the whole Square and also the accomplishment of the details are expressing their intimate connection with the Catholic Church and with the university sciences. The buildings and their interior arrangements too were designed by Béla Rerrich who has realised everywhere a close harmony of practicum and of artisticum. He endeavoured after the example of the mediaeval artists that all his forms should talk about a profound affection towards the Holy Master. There are no conventional stereotypes and everything proves the creative work of an inspired artist. The accentuation of interior and exterior necessities has determined the peculiar character of the buildings what is especially revealed in the details. Nevertheless the unity and harmony in the composition of the whole Square is also clearly manifested. Carved stones, burnished marble, wrought iron, Dutch tiles, wood, frescoes, glasses are the wonderful instruments of this coloured orchestra. The interiors of the buildings are characterised by distinguished reservation and noble comfort; these are already predominated by the modern spirit, but on the other hand the chapel of the Episcopal Seminary is imbued by the puritan and primitive simplicity of early Christendom.

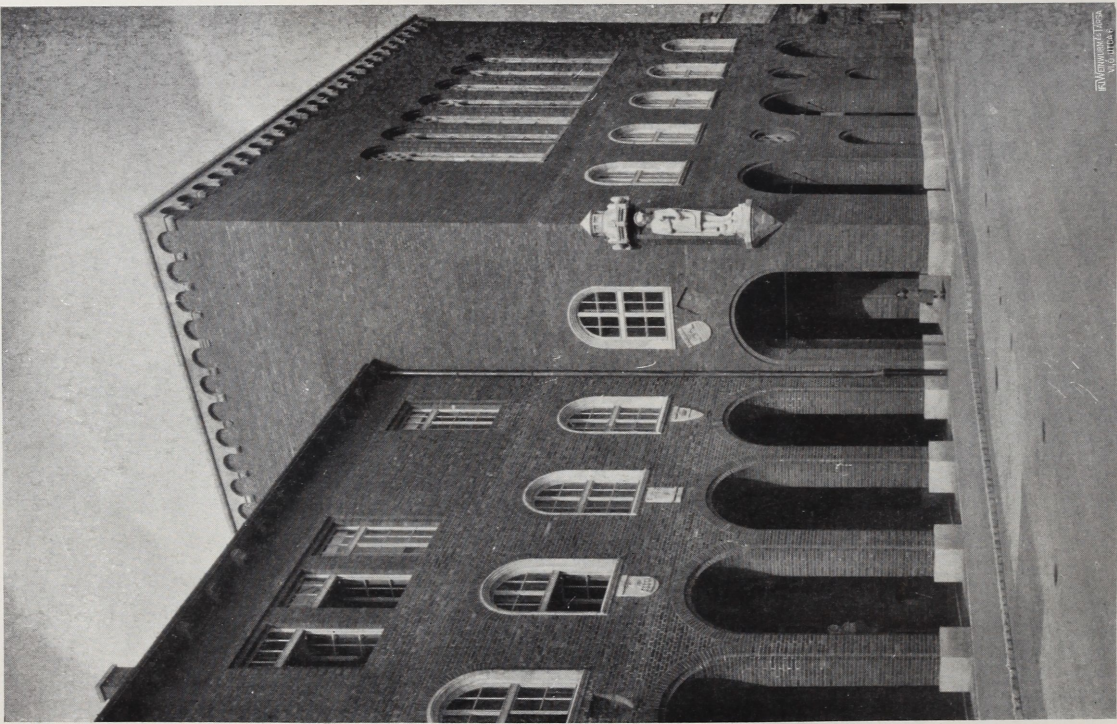
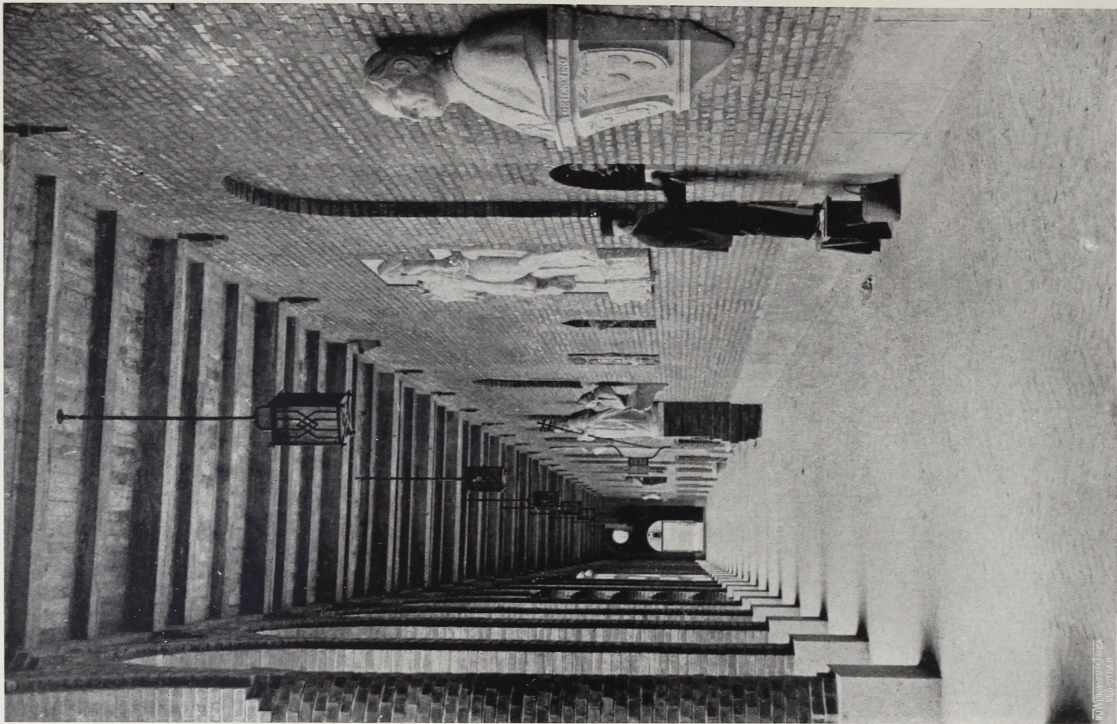
Minden igazán artisztikus építménynek nemcsak az architektúra, hanem az iparművészet nyelvén is van sok mondanivalója. Ha az építő vérbeli művész, az éppúgy nyilvánul a részletek szépségében, mint az egésznek sikerült elgondolásában, a terek, a tömegek, a formák szerencés együttesében. Még ha típusra dolgozik is az építész, akkor sem hanyagolhatja el a részletek formaképzését, az egész építménnyel való összhangjukat. Legfőbb csak egyszerűen, szüksézáván, tárgyilagosan fejezi ki magát. Annyit mond, amennyit a cél, a szükséglet megfelelő kielégítése előír. De mennyivel nagyobb gondot kell fordítania a részletekre olyan építkezéseknél, amelyek a régi hagyományoknak megfelelően a kézi munka jegyében jönnek létre. Bár a kifejezés, a forma a ma szellemét hirdeti itt is, a művészi munka azonban éppúgy a maga egyéni különlegességében jelenik meg, mint a régi építészeti alkotásokban. Legfőbb csak a tervező szól hozzánk most minden részletet meghatározva kizárólagosabban, mint egykor, midőn az egyes kivitelező mesterek szót kértek egyéni eszméik, ötleteik számára. Ma ez csak azoknak van fenntartva, akik önálló részletfeladatot kapnak az épület díszítésében.

A szegedi Templom-tér építkezéseinek művészi volta is nagy részben abban rejlik, hogy részletei

a kézi munka jegyében jöhettek létre. Ez az épületesoport, akárcsak a régi középkori műemlékek, a maga egyedülálló, különleges mivoltában vált valóra. Nemcsak az épületek architektúrája, hanem a részletek megoldása is a megadott feladatból született. Mindkettő a katolikus egyházzal és az egyetemi tudományokkal való kapcsolatáról beszél. Rerrich Béla, az épületek tervezője a középkori művészek nyomán arra törekedett, hogy minden forma elárulja mestere szeretetét. Semminek sem szabad a sablonba süllyedni. Minden motívumnak arról kell tanuskodni, hogy az építész benső odaadással merült el kivételes feladatának megoldásába, hogy átélte az igaz művész ihletett teremtő munkáját. Rerrich Béla érezte, hogy századokra szóló építkezés jutott neki osztályrészlül és ezért sehol sem fejezte ki magát köznapian. Azzal, hogy az épületek rendeltetését mindenütt hangsúlyozni akarta, megannyi alkalmat nyert művészi ötletekre. Az egyházi és az egyetemi eszme szelleme éppúgy megadta neki az alapot művészi motívumokra, mint a különleges szükségletek érvényesítése. Belső és külső célok hangsúlyozása határozza meg az épületeknek a részletekben megnyilvánuló, különleges karakterét, ami szinte éppolyan fontos, mint a térkompozíció együttese, egysége. Sehol semmi unalmas ismétlődés, sohasem pihen az építész

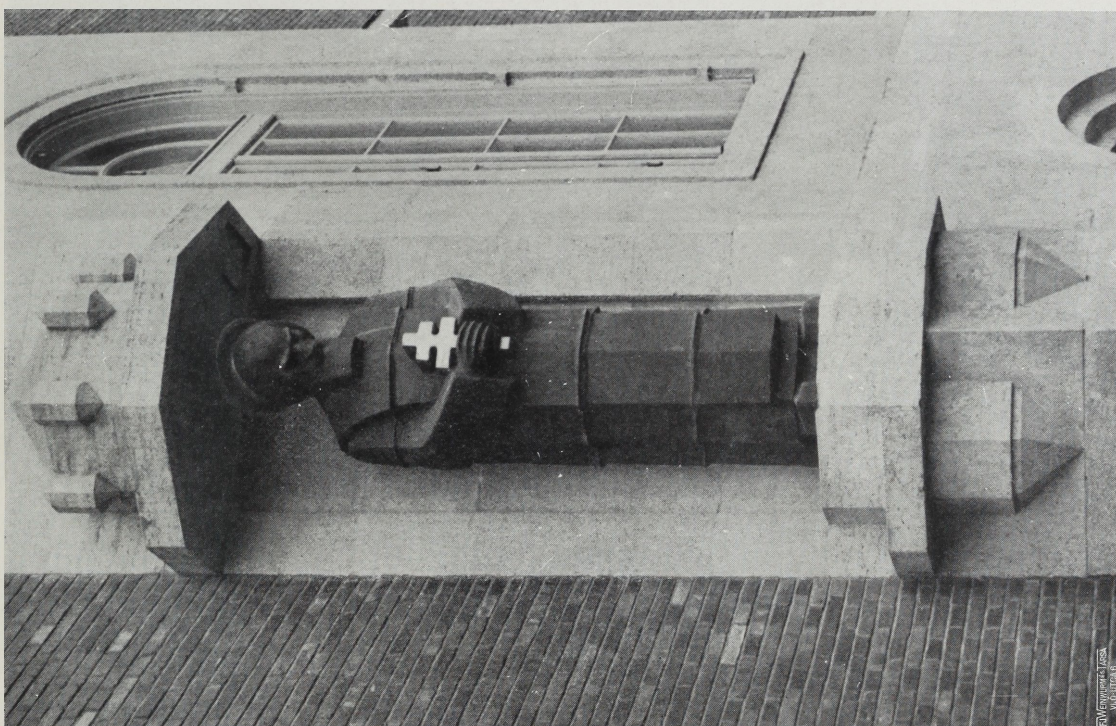
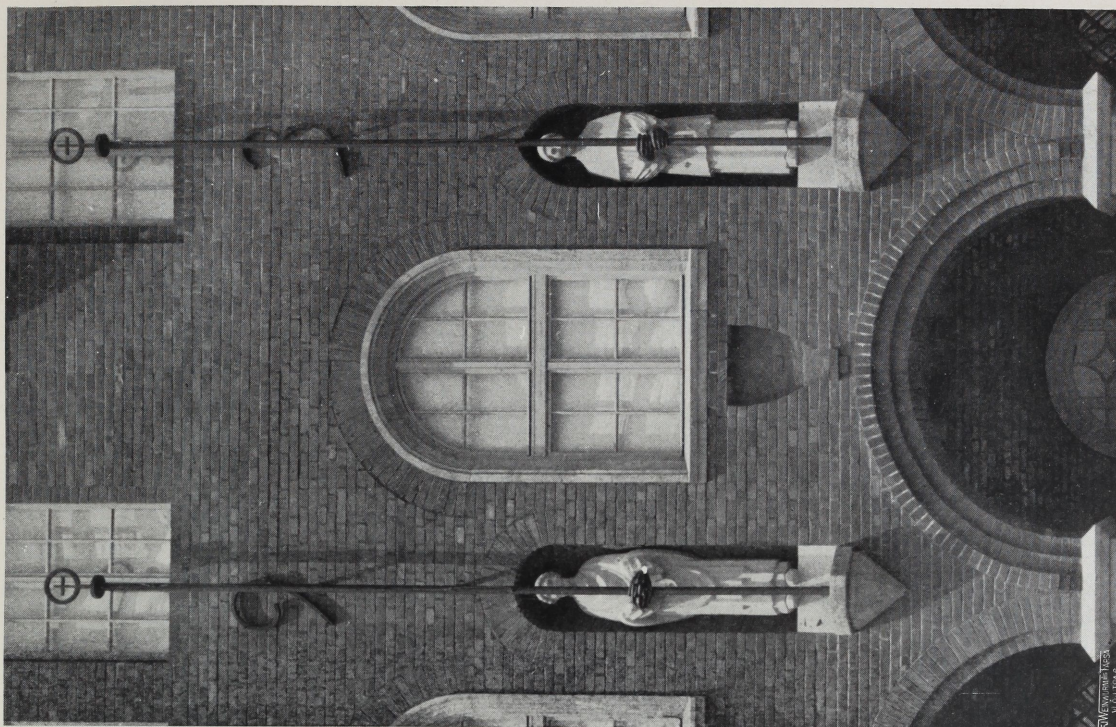

Rerrich Béla: A szegedi Templom-tér. Fent: Átjáró a Templom-térre. Lent: Kilátás a Templom-térre. —
 Béla Rerrich: Der Kirchenplatz in Szeged. Oben: Durchfahrt zum Platz. Unten: Blick auf den Kirchenplatz. — Béla Rerrich:
 The Church-Square in Szeged. Above: Passage leading to the Church-Square. Below: View of the Church-Square.

Rerrich Béla: A szegedi Templom-tér.

Fent: A nemzeti emlékesarnok. Lent: Részlet a Szent Imre kollégiumról. — Béla Rerrich: Der Kirchenplatz in Szeged. Oben: Nationale Gedächtnishalle. Unten: Fassadenpartie des hl. Emmerich-Collegiums. — Béla Rerrich: The Church-Square in Szeged. Above: The national memorial peristyle. Below: Part of the Saint Imre College.

Fent: Zászlótartók szobrai
 a püspöki szemináriumon, Ohmann Bélától. Lent: Ohmann Béla Szent Gellért szobra. — Oben: Fahnenstangenfiguren
 des bischöflichen Seminargebäudes von Béla Ohmann. Unten: Statue des hl. Gellért von Béla Ohmann. — Above:
 Statues of standard-bearers in the Episcopal Seminary by Béla Ohmann. Below: Statue of Saint Gellért by Béla Ohmann.

Ohmann Béla: Temesvári
Pelbárt emléke. — Béla Ohmann: Denkmal des Pelbart von Temesvár. — Béla Ohmann: Pelbárt of Temesvár memorial.

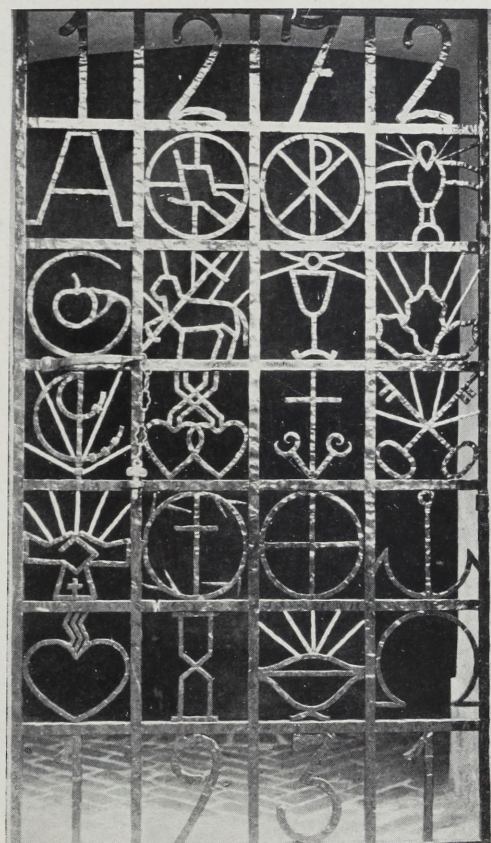
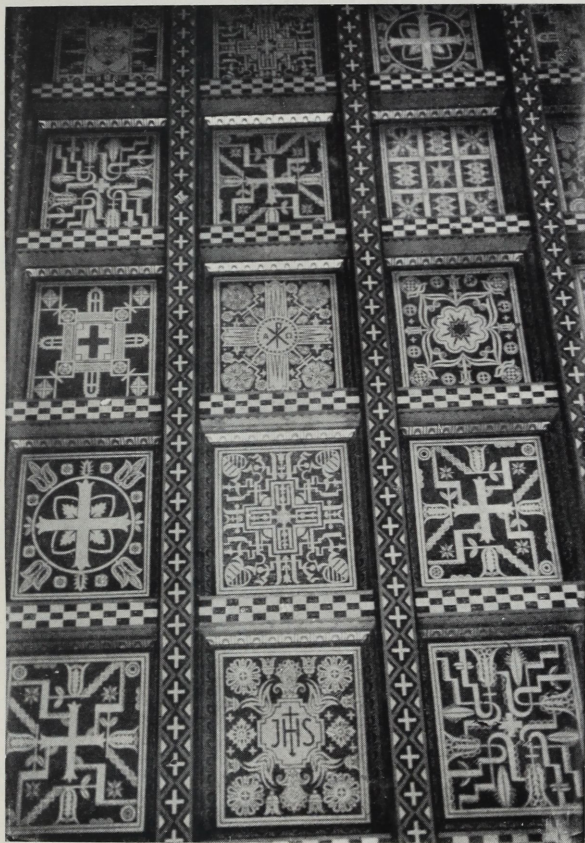

Sidló Ferenc: Hunyadi János és Kapisztrán János emléke. — Franz Sidló:
Denkmal Johann Hunyadi und Johann Kapisztráns. — Ferenc Sidló: Memorials of John Hunyadi and of John Kapisztrán.

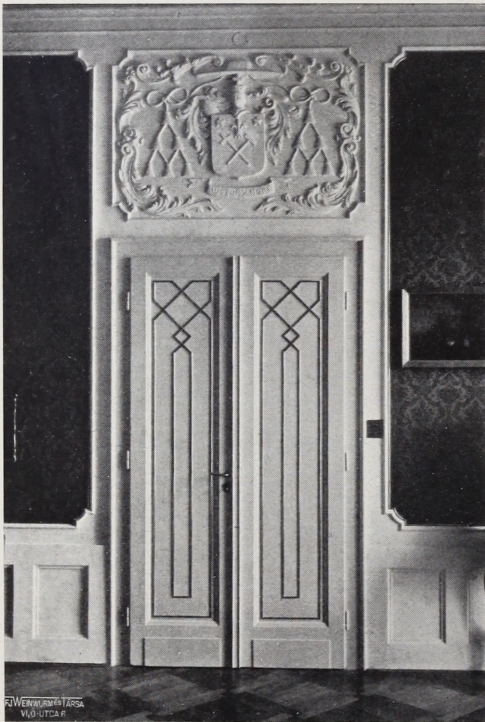
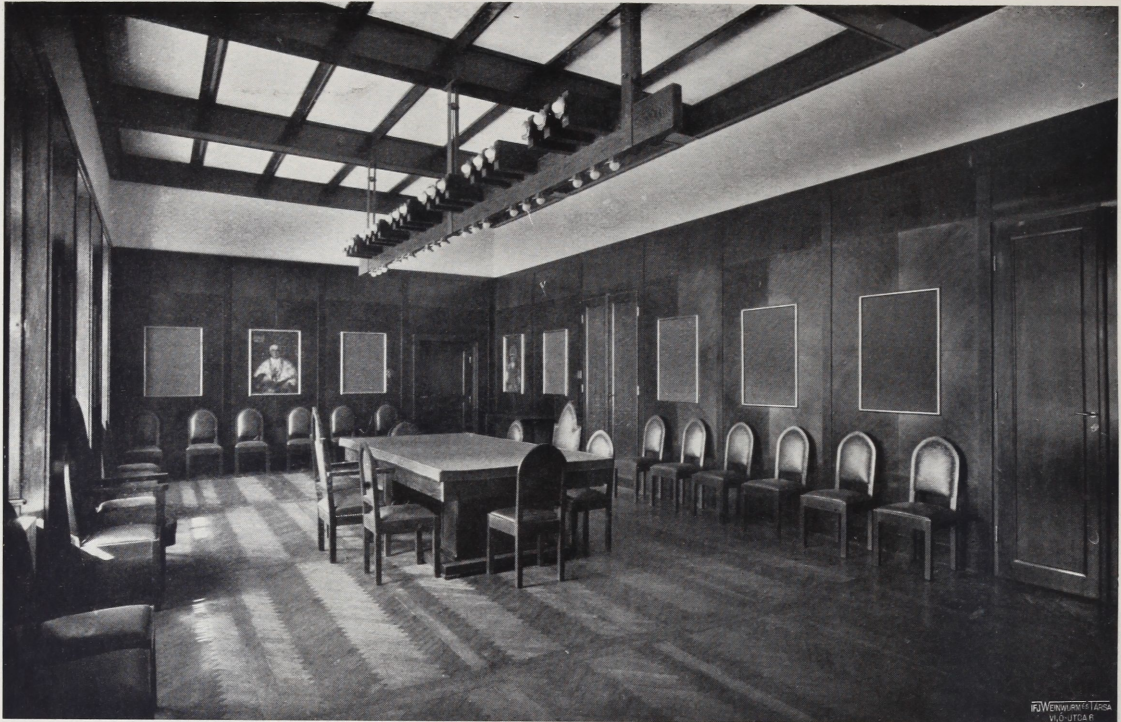

Fent: Címerek, tervezte Rerrich Béla. Lent balra: Taiszer János: Vitéz János érsek emléke. Lent jobbra: Mátrai Lajos Bessenyei-reliefje. — Oben: Wappen. Entwurf: Béla Rerrich. Unten links: Johann Taiszers Denkmal des Erzbischofs Johann Vitéz. Unten rechts: Bessenyei-Gedenktafel von Ludwig Mátrai. — Above: Escutcheons. Designed by Béla Rerrich. Left below: Memorial of Archbishop John Vitéz by John Taiszer. Right below: Bessenyei relief by Louis Mátrai.

Fent balra és lent: Gyertyatartó, kápolnamennyezet (ornamentika: Leszkovszky Gy.) és »Az Élet Kapuja« Rerrich Bélától. Fent jobbra: Ohmann Béla Gróf Klebelsberg emléktáblája, a szegedi egyetem tanári karának adománya. — Oben links und unten: Leuchter, Decke der bischöfl. Kapelle (Malerei: G. Leszkovszky) und «Das Tor des Lebens» von B. Rerrich. Oben rechts: Gedenktafel Gr. Klebelsberg von B. Ohmann, Stiftung d. Professorenkollegiums d. Universität Szeged. — Left above and below: Candlestick, ceiling of a chapel (Decoration: G. Leszkovszky) and «The gate of life» by B. Rerrich. Right above: Count Klebelsberg memorial by B. Ohmann. Donation of the professors of the University of Szeged.

Fent: A püspöki palota ebédlője. Lent balra: Teremajtó.
 Lent jobbra: Folyosórészlet. Tervezte Rerrich Béla. — Oben: Speisesaal im bishöflichen Palais. Unten links: Saaltür.
 Unten rechts: Korridorpartie. Entwurf: Béla Rerrich. — Above: Dining room of the Bishop's palace by Béla Rerrich.
 Left below: Door in the Bishop's palace by Béla Rerrich. Right below: Part of a corridor in the palace by Béla Rerrich,

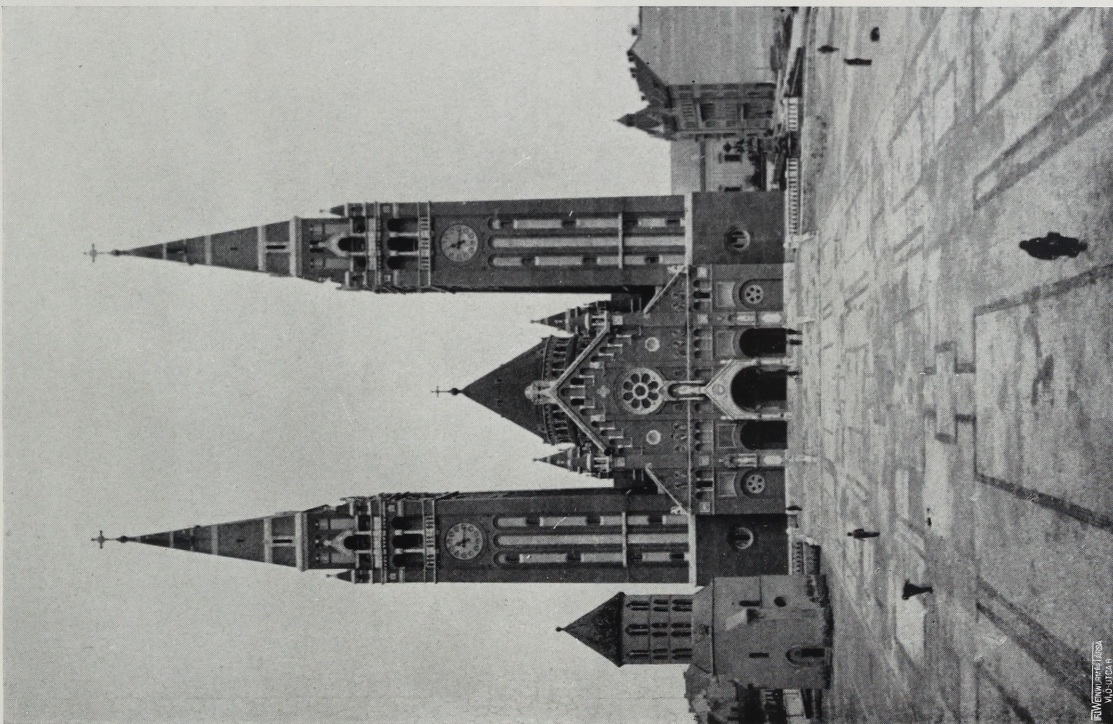
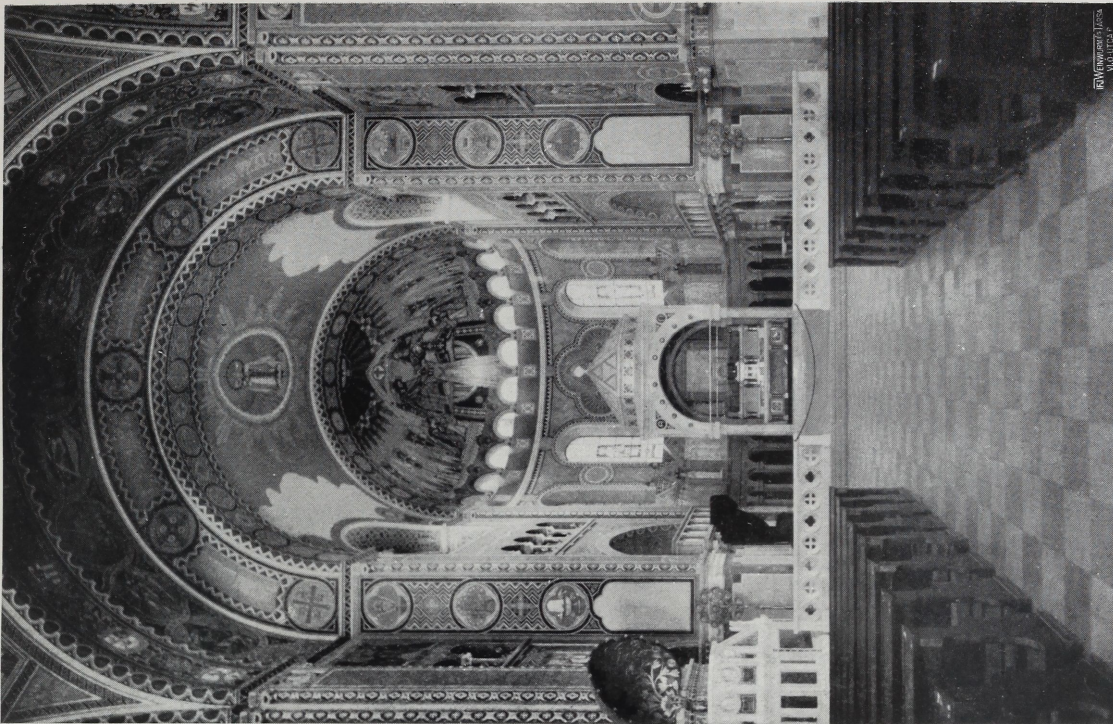

Rerrich Béla : A püspöki palota kápolnája, Leszkovszky György freskóival.

Az ornamentális festés és a színes üveglak tervezője Leszkovszky György. A festés kivitelezője Beszédes Ottó és László, a színes üveglakot Kopp Ferenc készítette. — Béla Rerrich: Die Kapelle des bischöflichen Palais. Die Fresken, ferner die Entwürfe der ornamentalen Wandmalerei und des farbigen Fensters von Georg Leszkovszky. Ausführung der Wandmalerei von Otto und Ladislaus Beszédes, die des farbigen Fensters von Franz Kopp. — Béla Rerrich: Chapel of the Bishop's palace with the frescoes of George Leszkovszky. The ornamental decorations and coloured window designed also by George Leszkovszky. Paintings accomplished by Ottó and László Beszédes; the work of the coloured-window was carried out by Ferenc Kopp.

Ohmann Béla: Körösi-Csoma Sándor emléke.
 — Béla Ohmann: Denkmal des Alexander Körösi-Csoma. — Alexander Körösi-Csoma memorial by Béla Ohmann.

Foerk Ernő: A szegedi fogadalmi templom. Fent: Részlet a templom belsejéből. Lent: A fogadalmi templom lát-
 képe. — Ernst Foerk: Die Votivkirche von Szeged. Oben: Partie aus dem Kircheninnern. Unten: Ansicht der Kirche.
 — Ernest Foerk: The Votive-church in Szeged. Above: Inner part of the church. Below: View of the church.

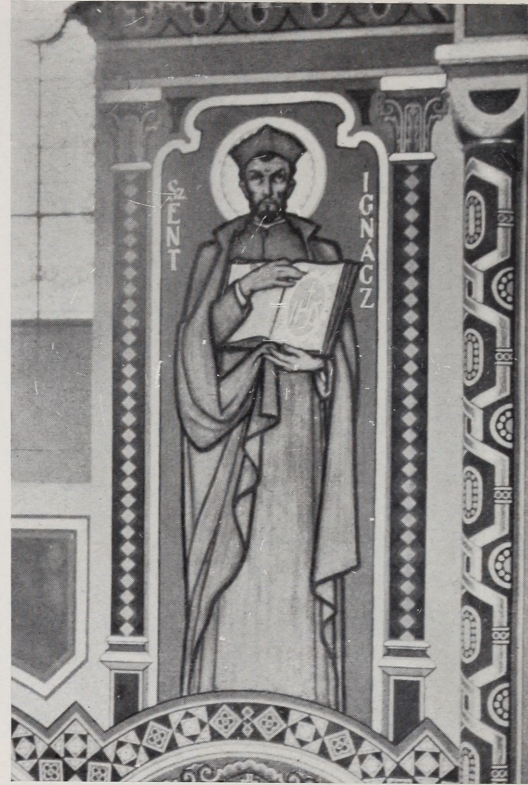

Foerk Ernő: A szegedi fogadalmi templom.

Fent: Oszlopíó. Foerk Ernő terve alapján mintázta Tóth István. Lent balra: A templom kapuzata. Lent jobbra: Részlet a templom belsejéből. A díszítő festés Beszédes Ottó és László munkája. — Ernst Foerk: Die Votivkirche von Szeged. Oben: Kapitell, Entwurf von Ernst Foerk, modelliert von Stephan Tóth. Unten links: Portal der Kirche. Unten rechts: Partie aus dem Kircheninnern. Die ornamentale Wandmalerei von Otto und Ladislaus Beszédes. — Ernest Foerk: The Votive-church in Szeged. Above: Capital of a column, after the design of Ernest Foerk modelled by Stephen Tóth. Left below: Entrance of the church. Right below: Inner part of the church. Ornamental paintings by Otto and László Beszédes.

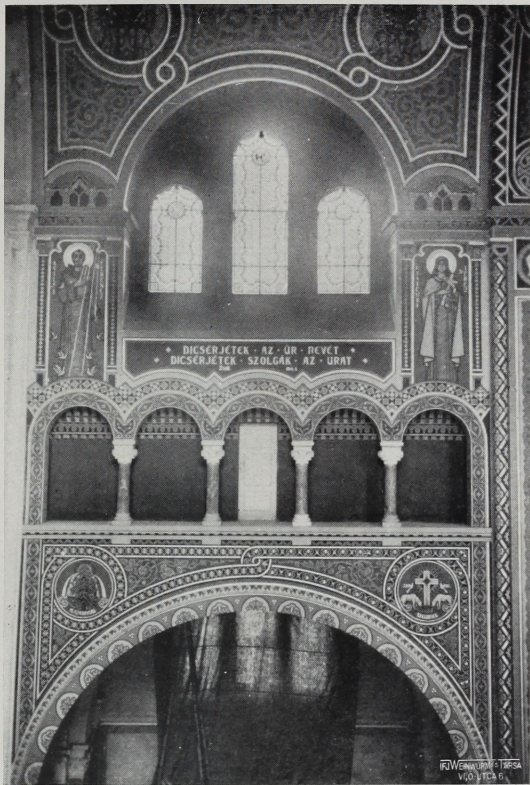

Fent: Szeged város fogadalma. Tóth István reliefje. Lent: Részlet a szentély mozaikjaiból. Márton Ferenc kartonja nyomán készítette Zsellér Imre. — Oben: Stephan Tóth: »Das Gelübde der Stadt Szeged.« Relief. Unten: Detail des Mosaiks des Heiligtums. Nach einem Karton Franz Mártons, ausgeführt von Emmerich Zsellér. — Above: Relief by István Tóth. Below: Part of the mosaic in the sanctuary. Made after the cartoon of Ferenc Márton by Imre Zsellér.

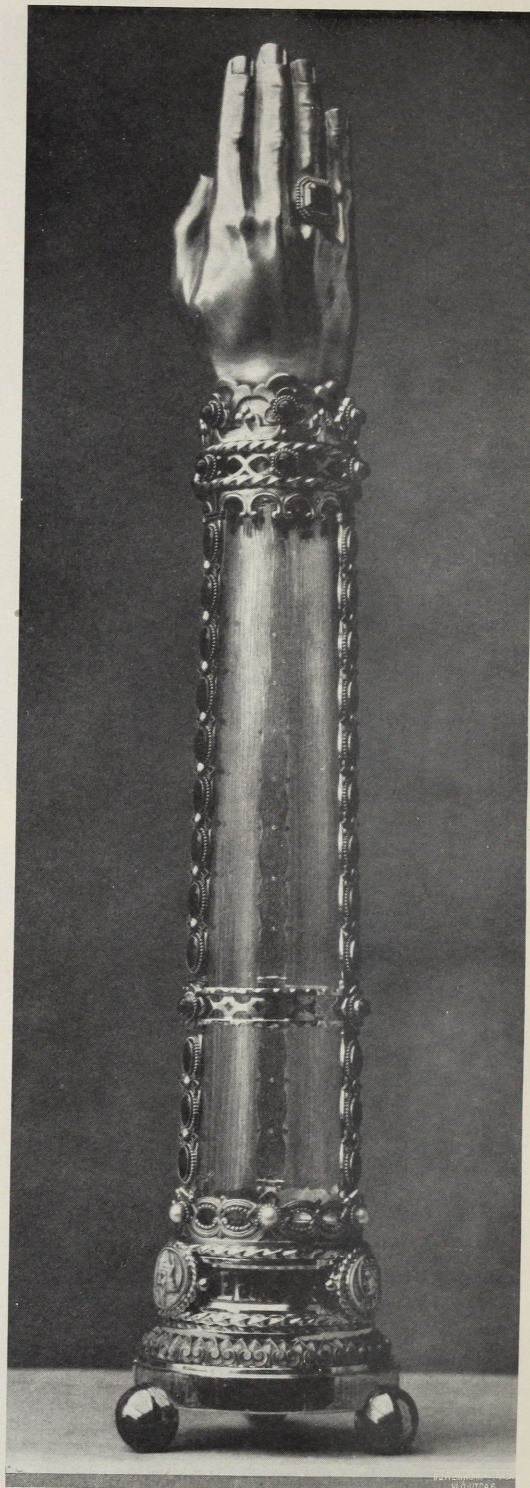
Fent balra: Assisi Szent Ferenc. Fent jobbra: Szent Ignác. Márton Ferenc íalfestményei.
 Lent: Prudentia. Muhits Sándor íalfestménye. — Oben links: Der hl. Franz von Assisi. Oben rechts: Der hl. Ignaz.
 Fresken von Franz Márton. Unten: Alexander Muhits: »Prudentia«, Wandgemälde. — Left above: Saint Francis of Assisi. Right
 above: Saint Ignatius of Loyola. Mural paintings by Ferenc Márton. Below: Prudentia. Mural painting by Alexander Muhits.

Fent: Falfestésrészletek.

A figurális rész balra Muhits Sándortól, jobbra Márton Ferentől. Az ornamentális részeket Beszédes Ottó és László festették. Lent: Temperantia. Muhits Sándor falfestménye. — Oben: Details aus der Wandmalerei, der figurale Teil links von Alexander Muhits, rechts von Franz Márton, die ornamentalen Teile von Otto und Ladislaus Beszédes. Unten: Alexander Muhits: »Temperantia«, Wandgemälde. — Above: Parts of mural paintings. Left by Alexander Muhits, right by Ferenc Márton. Ornamental paintings by Otto and László Beszédes, Below: Temperantia, Mural painting by Alexander Muhits.

Tarján Oszkár: Bronzkandeláber és ereklyetartó. — Oskar Tarján: Bronzekandelaber und Reliquienbehälter. — Oscar Tarján: Bronze candelabrum and shrine.

fantáziája, mindenütt az épületek rendeltetésével összefüggő, azt jellemző megoldások. Öröm megállapítani, hogy a praktikum mint párosult artiztikummal, a rideg észmunka a szív melegével. A díszek nem az épület lényegétől független hozzáadások, hanem legnagyobb részben a szükségletekből származnak. Még a szobrász, aki a legfüggetlenebb feladatokat hajtotta végre, ő is szellemenben, stílusban teljesen az épület karakteréhez igazodik. Sőt figurális művészetét tulajdonképpen iparművészeti feladatoknak állítja a szolgálatába. Két zászlótartó-szobor tanuskodik erről kitűnően. Ime, feladatoknak, művészeteknek az az egysége és egyenrangúsága, amely a régi, stílustermelő századokban volt mindennapos. Faragott kő, esiszolt márvány, kovácsoltvas, égetett és mázas cserép, fa, festés, színes üveg az építész vezetése alatt mind egy nagy, színes orkeszternek egyéni hangszere.

Magától Rerrich Bélától származik a legtöbb iparművészeti feladat tervezői megoldása. Ő adta az iparosok kezébe a rajzokat, amelyek után az artiztikus munka elkészülhetett. Csak **O h m a n n** Béla szobrász és **L e s z k o v s z k y** György festő tölthetett be önállóan tervezői feladatot is, az előbbi az épület dekoratív plasztikai díszében, a homlokzat szobraiban, az égetett mázas domborművekben, az utóbbi pedig a püspöki kápolna festői díszítésében. Különösen Ohmann találta el az épület stílusával való harmóniát. Archaikus kifejező nyelvében nincs keresettség. Őszinte és artiztikus. Leszkovszkynak a püspöki kápolna díszítésében viszont a kazettás mennyezet sikerült jól. Tőle való az üvegablak terve is.

Rerrich Béla már az épületek falazásánál is művészi változatosságra törekedett. A klinker és a nyers vörös téglát ötletes rakása, vegyítése, a hézagok különböző kezelése, sőt a téglák faragása által a homlokzatokon igen szép felületi hatásokat ért el. Szinte sikerült neki hamisítás nélkül itt-ott elérni a régi műemlékek patináját. Ehhez járul még a téglaloltozás és az egyéb fődémek változatossága is. Különösen az árkádokban és az épületek előtereiben nyilatkozik meg artiztikusan ez a figyelmes, gondos munka. Ezek az előterek nemesak a téglafalazás, hanem a térkomponálás szempontjából is az épületkomplexum legsikerültebb részletei közé tartoznak. Egyik-másik a régi római vagy ó-keresztény kultuszhelyiségek hangulatát juttatja eszünkbe. Éppígy középkori jellegű a románkori torony alatt

lévő keresztelőkápolna kovácsoltvaskapuja, az **É l e t k a p u j a**, melyet Rerrich Béla rajza alapján **B i l l e J á n o s** (Szeged) készítette. A négyzetekbe komponált jelek az élet nevezetes mozzanatait szimbolizálják. Hagyománytisztelettel párosult ötletek nyilvánulnak az épületek különböző kapuiból is. Az árkádokba vezető rácsos kapu, a püspöki palota, a szeminárium, a gyógyszerészeti intézet ajtója mind egymástól eltérő megoldással lepnek meg. Viszont teljesen modern szellem hatja át az egyetemi gyógyszerteret, az officinát, vagy az egyetemi épületek emeletére vezető lépcsők kiképzését, vasrácsait.

A legnagyobb iparművészeti feladat elé Rerrich Bélát azonban a püspöki palota interieurjei állították. Előcsarnokokat, lépcsőházat és különböző termeket kellett itt az előkelő tartózkodás és úri kényelem jegyében megterveznie. Különösen az előcsarnokok és a lépcsőház kiképzése sikerült jól. Úgy térhatás, mint a részletek megoldása szempontjából itt igazán művészi alkotott. A márvány, fém, üveg, fa, aranyozott téglák és a fehér fal együttese fölött modern szellem uralkodik, bár egyes motívumokban Rerrich régi hagyományokat dolgozott föl. A püspöki dolgozószoba kényelmes eleganciájával, a szalón romantikus rokokójával és az ebédlő barátságos egyszerűségével árulja el a jó ízlést. Viszont igazi ó-keresztény puritánság hatja át a szemináriumi kápolna belsejét. Szerencsés harmóniáját azonban nem szabad megzavarni oda nem való szentképekkel.

A szegedi Templom-tér épületeivel Rerrich Béla megmutatta, hogy nálunk is lehet korszerűen és művészi építkezni. Az iparosmesterek pedig, akik vezetése alatt dolgoztak, mind kedvvel és ambícióval váltották valóra terveit. **T h é k** Endre, **S e e n g e r** Béla, **F o r r e i d e r** Béla budapesti, **B i l l e J á n o s**, **K ó n y a J á n o s**, **K o e s i s** Ferenc, **L e n g y e l** Lőrinc, **S z o l e s á n y i** és **T a k á c s**, **E r d é l y i** és **B r e u e r**, végül **C z i g l e r** Arnold szegedi cégek valóban kitűnő munkát végeztek.

De a szegedi Templom-tér építkezésével kapcsolatban nem szabad megfeledkezni arról a férfiről sem, akinek agyában az egészenek gondolata megszületett és akit a gyönyörű eredményekért annyi méltatlan kritika ért. A volt kultuszminiszter, **K l e b e l s b e r g** Kunó gróf azonban nyugodt lehet. Az utókor igazolni fogja őt, mint ahogyan már most is tapsolnak neki azok, akik tisztelik a jövőbelátó, értékes munkát.

YBL ERVIN

A SZEGEDI FOGADALMI TEMPLOM

DR. OTTO SZÓNYI: DIE VOTIVKIRCHE VON SZEGED. Die Kirche wurde von der Stadt Szeged zum Gedächtnis an das grosse Hochwasser von 1879, als Palladium der Zukunft, zu Ehren der Heiligen Jungfrau, der Patrona Hungariae, erbaut. Der herrschende Gedanke des Baues ist die Betonung des historischen Stils. Ernst Foerk, von dem der Entwurf stammt, bringt das reichgegliederte basilikale Motiv der dreischiffigen Kirche auch auf der Fassade zur Geltung und verwendet in der Mitte das typische Löwentor der Kirchen von Esztergom und Ják. Die Proportionen der zwei mächtigen Türme und des niedrigen Gesimses sind zwar nicht die glücklichsten, umso edler sind aber Rück- und Seitenansicht der Kirche. Hier kommt die Grossartigkeit des Grundrisses voll zur Geltung: die drei Längsschiffe, die Reihen der Seitenkapellen, das Querschiff, die mächtige Kuppel usw. Die Gliederung dieser Anordnung wird auch durch die roten Farbtönungen der Ziegelmauern, durch die plastischen Verzierungen, die Mosaiken und Sgraffitti noch gehoben. Den Gedanken Foerks drücken hier der Bildhauer Stephan Tóth und der Maler Franz Márton aus, — im Kircheninnern ebenfalls Tóth, Márton, und Alexander Muhits, ferner der Goldschmied Oskar Tarján und die Glasmaler Max Róth und Emmerich Zsellér. Der ornamentale Teil der Wandmalerei stammt von Otto Beszédes und seinem Sohn Ladislaus. Die opferwilligen Bürger Szegeds erfüllten ihre Gelübde auf eine würdige Weise, — diese Kirche wird immer zu den hervorragendsten Heiligtümern Ungarns gehören und steht, was ihre Schönheit betrifft, den berühmten ausländischen Votivkirchen um nichts nach.

OTTO SZÓNYI, D. C. L. : THE VOTIVE-CHURCH OF SZEGED. The Votive-Church has been erected by the public of Szeged to the memory of the Great Flood of 1879, in the honour of Holy Virgin, Patron of Hungary, and expressing the prayers for the future protection of the divine Providence. The accentuation of the historical style was the leading thought in its accomplishment. It was designed by Ernest Foerk who has brought out the richly jointed basilica-like motives of the three naves to the façade, in the centre entrance of which he has used the example of the lion-doors of the first Catholic churches in Hungary at Esztergom and at Ják. Although the proportion of the two mighty towers and of the low top is not very fortunate the side views of the church and also that of the apse are very noble. In these later ones can see the perfect solution of a splendid ground-plan: the three naves, the small side-chapels, the cross-aisle, the imposing dome, etc. The bright red bricks of the walls, the plastic decorations, the mosaics, the frescoes and the coloured windows are still enlivening the inner arrangements of the church. Here Stephen Tóth sculptor, Francis Márton and Alexander Muhits painters, Oscar Tarján goldsmith, Maximilian Róth and Imre Zsellér glass-painters have been the artists who accomplished the ideas of Ernest Foerk. The ornamental parts of the frescoes were carried out by Ottó and László Beszédes. The generous citizens of Szeged fulfilled their vow in a dignified manner because this church will be a magnificent sanctuary of the Hungarian nation in all time, and for its artistic beauties it may be worthily placed near the other famous votive-churches of the Catholic world.

Gyermek- és ifjúkoromnak egyik feledhetetlen és a lélek mélyére ható élménye a pécsi székesegyház kilene évig tartó restaurálásának napról napra való szemlélése volt... Én itt a szegedi fogadalmi templomról akarok írni és mégis a pécsi székesegyházzal kezdem, amely nem a mi korunk valamelyik építész-mérnökének agyában és rajzasztalán kialakult épület volt, hanem a magyar kereszténységnek ifjú korától fogva, századok stílusváltozatai között szervesen fejlődő, valósággal történelmet lehelő istenháza maradt... egészen a restaurálásáig. Ezen a restauráláson van a hangsúly és ennek iránya, a művészi formákat meghatározó szelleme fűzi össze a kilenceszázados pécsi székesegyházat és a tavaly befejezett szegedi fogadalmi templomot. Különös látvány! Egy purista szellemű restaurálás eredménye, mely egy nevezőre hozta több százados fejlődés alakbeli eltéréseit, majdnem azonos egy a századforduló körül alapjától fogva újonnan épült templom művészi miségének lényegével. Csak a mesterségbeli rész finomságában és tökéletességében vannak fokozati különbségek. Minden, amit ott és itt látunk, egy a legapróbb részletekig kidolgozott program megvalósítása. Nem tudjuk ezeket a formákat nézni anélkül, hogy az építész-mérnök

rajzasztala eszünkbe ne jutna. A régiek — legalább is abban a korban, amelynek formavilágát ez a restaurálás és ez az új építkezés elénk akarja varázsolni — másképpen csinálták ezt. Többet dolgoztak a helyszínen, munkaközben adódó helyzetek szerint. Épp azért alig készült el egy művük is végig az első elgondolás szerint. Ők szabadok és rugalmasak maradtak; tudtak alkalmazkodni a számítások kívül, váratlanul felbukkanó arány-, forma-, szín- és fényproblémákhoz. Ellenben a program-végrehajtóknál kétségbeesett zavarok keletkeznek, ha egy szöveget máshová kell tenni, mint ahová az megtervezve volt. A változtatás agyonüti a már meglevőt.

Egy másik jellemző sajátága is van ennek az újjáépítő restaurálásnak és rekonstruáló újjáépítésnek. Nem elégszik meg magával az architektúrával, de még a szerkezetet aláhúzó, mérsékelt díszítéssel sem, hanem mindent végig díszít, egyszerűre. Nem szeret a későbbi koroknak munkát hagyni, mintha félne attól, hogy félremagyarazzák a stílushajszolását és megbontják azt a képelt egységet, amely neki sóvárgott célja és amely miatt különbnek tartja magát a multak lassan dolgozó mestereinél. Ezt az «aus einem Guss» való eljárást a barokktól tanulta ez a — mondjuk — neo-

középkori művészkedés, pedig hát a barokkot olyan mélyen lenézte. Csakhogy a tanulása hézagoss volt, mert a barokknak nagyszerű tér-ritmusát és a figyelmet bizonyos pontokra koncentráló fortélyát már nem vette észre s ezért unalmassá és szárazzá vált.

A harmadik és talán a legjellemzőbb sajátja ennek az iránynak a többé-kevésbé pontos historizálás, valamelyik történeti stílusnak követése, azzal a kettős önámítással, hogy a mai ember is beleélheti magát az elmúlt stílusokba, azokat változott életviszonyok között is életre galvanizálhatja, sőt tovább fejlesztheti és hogy ez a lényegében másoló és kompiláló művelet is művészet.

Annyit írtak a modern és haladó művészet jogosultságáról, az új anyagok, technikák és feladatok által szükségessé vált megújulásról, hogy e helyen teljesen feleslegesnek látszik a polémikus állásfoglalás. Mindezeket nem is azért írtam, hogy a szegedi fogadalmi templom eszmei lebunkózását előkészítsem, sőt éppen ellenkezőleg, azt akarom kimutatni, hogy abban az időben, amikor a templomterv készült, nem is lehetett más, mint amilyen és hogy a mi negyedszázados fejlődés folytán megváltozott művészeti szemléletünknek is lehetővé tegyem az okoknak magyarázata révén a templom értékelését és legalább viszonylagos élvezetét. Erre azért is szükség van, mert a templom főhomlokzata előtt egy olyan építészeti mű létesült, mely a legtöbb emberben az összehasonlítás révén a templomra nézve kedvezőtlen értékítéleteket provokál, aminek nem lehet örülni, hiszen a már előbb ott álló templom elé teret építő kiváló művésznak lelkében nem merülhetett fel az a gondolat, hogy a földolgohoz azzal ellentétes keretet adjon. Az igazi művész alkalmazkodik. Így is történt.

A szegedi fogadalmi templomot meg nem érthetjük, ha szemünk előtt nem tartjuk azt a tényt, hogy annak megalkotásánál nemcsak a mai építészeti és egyáltalán a művészetet irányító, alapvető elv: a c é l é s r e n d e l t e t é s és mint-hogy egyházi művészetről van itt szó, a l i t u r g i a é r v é n y e s ü l t, hanem a megtervezés korában uralkodó szabály nyomult előtérbe, a t ö r t é n e l m i s t í l u s keretei között való megmaradás. Nemcsak arról volt itt szó, hogy egyfelől a szegediek árvízi fogadalmának méltó kifejezés adassék és másfelől egy a városi igényeket kielégítő, a római katolikus liturgia szabályainak megfelelő plébániatemplom alkottassék, hanem hogy a magyar Árpád-kori kéttornyú, román stílusú székesegyházaknak vagy apátsági szerzetes templomoknak emléke felújíttassék, az azokon látott szerkezeti és díszítő séma hűségesen betartassék, tekintet nélkül arra, hogy azok között egyetlenegy sines, amely egy mai plébániatemplomhoz fűzött követelményeknek megfelelné. És mivel kevés a magyar román stílusú emlékmű, hát a szom-

szédba vagy távolabbra is elkalandozhatunk az anyagért: Lombardiába, Dél-Franciaországba, sőt Bizáncba is, mert a bizánci és a román stílus nem esnek messze egymástól. Nagyon helyesen nevezték el ezt a válogató művészeti irányt e k l e k t i k u s n a k. E kifejezés nem foglal magában értékítéletet olyan értelemben, hogy a válogató módszer csekélyebb értékű lenne az eredetiségre törekvőnél, mert különben a XIX. század egész architektúráját a művészeti fejlődés menetéből kiesettnek kellene tekinteni, hiszen az mindenestől eklektikus volt, egyszer a történeti stílusok hagyatékával, másszor a népművészet anyagával szemben. Nem is a válogatás ténye maga döntötte el ennek az iránynak az értékét, hanem az, hogy k i v á l o g a t o t t é s h o g y a n v á l o g a t o t t. A F e s z l F r i g y e s e k r e é s L e c h n e r Ö d ö n ö k r e n e m m o n d j u k e l a z o k a t a e s ú n y a, e p é s k r i t i k á k a t, a m e l y e k n a p i r e n d e n v a n n a k, h a f ő v á r o s u n k v a l a m e l y i k k ü l t e r ü l e t é n e g y r o m a n i z á l ó v a g y g ó t i z á l ó t e m p l o m é p ü l. M á r a k k o r i s s z o r d i n ó s a n n y i l a t k o z u n k, h a a t e m p l o m k l a s s z i c i z á l ó, m e r t a z t m e s é l g e t j ü k, h o g y a J ó z s e f n á d o r P e s t j e m i n d ö r ö k r e é r v é n y e s. P e d i g a m i e z e k e n j ó, a z t a z e s z t e r g o m i é s e g r i s z é k e s e g y h á z a k o n a l k o t t á k m e g a P á c k h o k é s H i l d e k, a t e h e t s é g e s é s b ö l e s e n v á l o g a t ó m e s t e r e k ; — a m i r o s s z, a z t k o r u n k t u d a t l a n u l v á l o g a t ó t e h e t s é g t e l e n j e i h o r d t á k ö s s z e. A s z e g e d i t e m p l o m t e r v e i r e a X I X. s z á z a d v é g é n e k l e g n a g y o b b e k l e k t i k u s a, S e h m i d t F r i g y e s v o l t d ö n t ő b e f o l y á s s a l, a m i n t h o g y a s z á z a d v é g ö s s z e s m a g y a r o r s z á g i n a g y t e m p l o m r e s t a u r á l á s a i n é s ú j t e m p l o m é p í t é s e i n a z ő f e l f o g á s a h a g y o t t n y o m o t. A p é c s i s z é k e s e g y h á z a t ő r e s t a u r á l t a, a k a s s a i d ó m é s a b u d a v á r i M á t y á s - t e m p l o m r e s t a u r á l á s a e l ő t t v é l e m é n y é t k é r t é k k i, ú j t e m p l o m o k é p í t é s é n é l p e d i g a z o k a t a s é m á k a t v a r i á l t á k, a m e l y e k e t ő e s z e l t k i a k ö z é p k o r i s t í l u s f o r m á k k u l t u s z á n a k é s a m a i e g y h á z i k ö v e t e l m é n y e k n e k e g y e z t e t é s e k ö z b e n. I s k o l á j a a z a k k o r i l e g k i v á l ó b b é p í t é s z t e h e t s é g e k e t, m a g y a r o k a t i s, h a t á s á n a k k ö r é b e v o n t a. A s z e g e d i f o g a d a l m i t e m p l o m m i n d k é t t e r v e z ő j e, S e h u l e k F r i g y e s é s F o e r k E r n ő s e m k i v é t e l e k. E b b e n k e l l t e h á t a m a g y a r á z a t o t k e r e s n ü n k a h h o z, h o g y a f o g a d a l m i t e m p l o m k ö z é p k o r i f o r m á k b a n é p ü l t é s e b b e n r e j l i k m i n d e n e r é n y é n e k é s f o g y a t k o z á s á n a k k u l c s a. N e m s z a b a d t e h á t b e n n e i z g a t ó k i s é r l e t e k e t k e r e s n i, a m e l y e k n e k s i k e r e b i z o n y t a l a n l e h e t n e. A s o k s z o r k i p r ó b á l t m o t í v u m o k ü g y e s é s í z l é s e s f e l v o n u l t a t á s á n a k m á r m e g v a n m i n d i g a z á t l a g s i k e r e. H á t h a m é g e g y i g a z i t e h e t s é g n y ú l b e l e a m o t í v u m o k ü s t j é b e ! P e r s z e a r r ó l l e h e t n e b e s z é l n i, h o g y m e l y i k s i k e r a z i g a z i: a t ö r t e t ő k ü z k ö d é s e k, k u t a t ó l á z a k k a o s z á b ó l i f j ú i r a g y o g á s s a l k i b o n t a k o z ó, t a l á n k i s s é e s e t l e n ú j s z e r ú s é g v i l á g r a h o z a t a l a, v a g y e g y k i s s é ö r e g e d ő, k ü l ö n b e n s z é p l é n y e k h í r e s h i s t ó r i a i j e l m e z e k b e r u t i n o s a n b i z t o s k é z z e l v a l ó f e l ő l t ö z t e t é s e.

*

A részletekbe bocsátkozás előtt lássunk néhány történelmi adatot.

1879-ben volt a nagy árvíz, mely Szeged városát elpusztította. Mikor a szerencsétlenség első döbbenete elmúlt és a város lakóinak lelkébe, az általános megnyilvánult segítő részvét hatása alatt, az újjászületés reménysége visszatért, megfogadta a város, hogy hálából az isteni gondviselés oltalmáért és a jövő idők palladiumául templomot épít a Magyarok Nagyasszonya, a Boldogságos Szűz tiszteletére. A fogadalom beváltására azonban csak B o n n a z Sándor esanádi püspök adománya után gondolhatott a város. 1903-ban tervpályázatot hirdetett, melyen 42 építész vett részt. Az első díjat nem adták ki, a második, harmadik és negyedik díjat a korra jellemzően esupa középkori stílusokban dolgozó eklektikus építészek: A i g n e r, R e i n e r, F o e r k, S á n d y, H o f h a u s e r és G y a l u s nyerték. Erre a város 1908-ban felkérte S c h u l e k Frigyeszt, az egyik bírálót, hogy egy minden igényt kielégítő tervet készítsen. Hogy mik lehettek ezek az igények, azt megmutatta Schuleknek tetszéssel fogadott tervpályázatát, melyet Foerk Ernő később lojálisan közzétett egy füzetben. Schulek az építés megkezdése előtt 1912-ben visszalépett. Ekkor Foerk Ernőt, a felső építőipariskola tanárát szólították fel, hogy a Schulek-féle terv kivitelét vállalja. Foerk a Schulek tervének lényegét megtartva, annak részletein változtatott 1913-ban elfogadott tervében. Végre 1913 őszén megindult az építkezés. Az alapkövet 1914 június 21-én tették le, de már július 27-én a közben kitört háború miatt abba kellett hagyni mindent. A falak akkor a főpárkányig voltak felhúzva. 1922-ben lehetett csak folytatni az építést az elhanyagolás miatt megrongálódott falakon. 1930-ban befejeződött és ez év október 24-én országos ünnepély keretében felszentelték a most már püspöki székesegyház rangjára emelkedett templomot. Az építkezés technikai részében Petrovácz Gyula volt Foerk segítőtársa.

Mielőtt a magam szemével megnézném a magyarországi templomépítkezés legutóbbi korszakának legnagyobb szabású művét, szükségesnek tartok néhány méretet és az építőművész szándékait megvilágító néhány nyilatkozatot közölni az ő mérnök-építészegyleti előadásából. A templom hossza 80 m, szélessége 30 m, kereszthajójának hossza 50 m, középső- és kereszthajójának szélessége 14.50 m, a hajó belső magassága 19 m, a kupoláé belül 30 m, kívül 50 m, a tornyok magassága 90 m.

Foerk kijelentése szerint ifjúkori művészi ideálját valósította meg azzal, hogy a szegedi templom hármashajójának gazdagon tagozott bazilikális motívumát kihozta a főhomlokzatra és középen az első székelyházak típusos oroszlanos kapuját alkalmazta. A templom stílu-

sára nézve pedig Foerk úgy nyilatkozik, hogy felsőolaszországi, lombardiai téglarehitektúra formáiban készült, mint amely stílus úgy az éghajlati viszonyok, mint a történelmi vonatkozások kapcsán legközelebb fekszik a magyar pszichéhez. És erre következik az építőipari olasz-magyar kapcsolatok mélységének és régiségének kiemelése a német kapcsolatok rovására. A felhozott példák között ugyan túlnyomóak a franciás ízüek, de a francia hatásokról nincsen szó. Majd meglátjuk, hogy ezek az elvi kijelentések mennyire helytállóak.

*

Ha vonaton Szeged felé közeledünk, már messziről feltűnik a fogadalmi templom, és pedig mint egy szépen tagozott, tömegesen tömör építészeti csoport, melynek kupolás középső teste mellett két nyulánk torony áll őrt. Még a tűző nap fényében is meglehetősen egységesen hat így messziről a templom téglafalazatának vörös színe. A közéje rakott kőrészek csak fehér pettyek a nagy vörös szőnyegben. De egészen más látványban van részünk, amint a klinkereinek komoly, sőt kissé komor színeivel nyugodtan ható árkádos udvar kapuján belépünk. Ott áll előttünk egymástól messze két hatalmas torony, közöttük egy vékonypernyű, alacsony orom, melynek alján alacsony árkádok a bejáratot jelzik. Ez volna a templom teste, homloka. A kupolának ebből a nézetből semmi nyoma. Az egész úgy fest, mintha a templom csak tornyokból állna. Igaz, hogy a jó népek nagyon tetszik a magas torony és enélkül nem is templom a templom, de a kéttornyú templomoknak olyan hatalmas építészeti hagyományai vannak, például éppen abból a korból is, amelynek stílusában a szegedi templom épült, hogy azokat a homlokzat hatásának feláldozása nélkül mellőzni nem lehet. Nézzük csak a zsámbéki, lébényi, jáki templomokat, vagy akár az óesait, melyet éppen Foerk restaurált és látni fogjuk, hogy a két torony között homlokzat van, mely felmagasodik és egyenrangúságot követel a tornyokkal a homlokzat monumentális alakításában. Hát még a szász román templomok westwerkjei! Persze meg kellett volna gondolni, hogy azoknak a régi templomoknak főhajószerűsége és magassága arányban van a tornyok vaskosságával, de nem lehet arányban a mai plébániatemplom liturgiai követelményei miatt oldalt terjeszkedő, felfelé spórolós méretekkkel. Ezért került a két torony nagyon messze egymástól és ezért zsugorodik össze közöttük a hajó. Ezt Schulek jobban megérezte, mint Foerk, mikor a főhajó ormát két szárnyfal útján összekötötte a tornyokkal és az előcsarnok árkádját az egész hajófronton öt nyílással végigvitte. A front e hiányosságával szemben az árkádos templom előtti tér rövidegét nem lehet komoly ellenetesként felhozni, hisz nem arról van szó, hogy a tér rövidegége miatt a

front mögötti kupolát nem látni, hanem arról, hogy a front maga nem monumentális.

A másik sajátosság, mely a közelből feltűnik, valamennyi homlokzatnak szaggatottsága a felhasznált anyagok színei és kezelése miatt. Tehát nem a tornyokon és a homlokzatokon léptenyomon jelentkező szép árkádok, rózsza- és egyéb ablaknyílások, falszalagok, ormok és esúsvégződészek miatt van kifogásom, mert ezek magukban véve csak a nagyon is kívánatos plasztikai, fény- és árnyékjátékos hatást szolgálják, hanem a vörös téglá és a fehér kő túlságos tónusellentéte, a géptéglá holt felülete és a téglák közötti vakolathézagok kikaparása miatt. Ezek egy esőppet sem hasonlíthatnak a lombardiai téglá-architektúrához, hanem inkább ahhoz a XIX. századi angol építési módhoz, amelynek egyik jól sikerült példája a londoni katolikus Westminster, Benthley műve.

A lombardiai, sőt a poroszországi vagy a breslauer téglá-architektúra követése bizonyára nyugodtabb felületeket hozott volna létre és jobban érvényesülnének azok a finomságok, melyek az önmagukban, a többi épülettágozatoktól különváltan szemlélt architektónikus részletek arányaiban és rajzában bravúrosan megnyilvánulnak. Már itt utalok az oszlopfejek virtuóz megszerkesztésére. Az alapforma ugyan kissé egyhangúan ismétlődik, ámde az indák, virágok, levélesomók változatos lendülete elbájol és arról győz meg, hogy Foerk a bizánci és román oszlopfej-alakításról elegánsan tudja elmondani a saját, egyéni, de a tizenkilencedik században fogant nézeteit.

A templom oldalsó és hátsó nézete sokkal nehezebb, mint az elülső. Itt teljes mértékben kibontakoznak az alaprajzra rakott épülettagok: a három hosszhajó, bazilikális elrendezéssel, — vagyis a középső hajó magasabb az oldalsóknál, — a hajók mellett húzódnak a kápolnák sorai. A hosszhajókat átmetszi a kereszthajó és a metsződés négyzetén emelkedik fel a csegelyes kupola, melynek hatalmas sátorfeteje végső kicsendülése annak az elasztikus vonalakban felfelé törő egységnek, melynek tagjai a kereszthajók végein levő félköríves apsziszok és a hajómetsződés sarkaiba állított tornyocskák. A hajók falait hármass félköríves ablakok, melyeknek középsője magasabb, török át és írnek le ritmikusan lendülő vonalakat. Foerk díszítőkédve a főpárkány megszakíthatatlanságát sem tűri, közbe tornyocskákat iktat, amelyeknek csak élénkítő szerepe van. Schulek tervén ilyen változtatásokat tett Foerk. Annak nagy nyugalmit lüktető mozgásba, vibrálásba oldotta fel. A szentély a hajónál keskenyebb, oldalt a sekrestyék csatlakoznak hozzá, félköríves apsziszát alacsony folyosó veszi körül, s ennek közepébe a keresztelőkápolna fülkéje illeszkedik, mely a szentélyapszisznak a folyosóval elvágott nézetét elviselhetőbbé teszi.

Foerk temperamentumából logikusan következik, hogy az építészeti tagozásokat és az építési anyag színeit és kezelését nem tartja eléggé dekoratívoknak, a falakat még külön rárakott díszítésekkel, plasztikával, mozaikkal, sgrafittóval élénkíti, szinte már a játékosság határáig és sokszor igazi szükség nélkül. Az oldalhomlokzatokba, jó magasan, alig láthatólag négyszögű mészkő-domborműveket falaz bele, amelyeken az emberi főfoglalkozásokat, többek között a szegedi specialitásokat, pl. a kubikosságot, halászatot stb. ábrázolta Tóth István szobrászművész, lapidáris egyszerűséggel, de jellemző kifejezéssel. A szentély falán alacsonyabban a szentségek hasonló relief-ábrázolásai vannak ugyanattól a mestertől. (Kedves kuriózum: a házassulók bal kézzel fogóznak össze.) Ilyen ábrázolásokat a középkorban a templomkapuk béléteire szoktak rakni. Itt azonban a kapun sincs elég hely. Azért aztán a főhomlokzat oromfalára is jutott az ilyen díszítésből. A régiek négy elemét: a földet, levegőt, tüzet és vizet látjuk itt az elefánttal, sassal, főnixszal és hallal, szírénnel ábrázolva. Az életkorok is, amiket a kölni templomokban a padlómozaikokon szoktak ábrázolni, itt jelennek meg. A gyermekét járnitanító magyar parasztasszony kiválóan sikerült műve Tóth mesternek. A főhomlokzat reliefjein és az árkádok hátfalára karcolt sgrafittos díszítőményi szalagokon, Szent István és Szent László és a «Krisztus a glóriában» szobrokon kívül legjelentősebb dísz Tóth mesternek fehér márvány baldachin alá helyezett Madonna-szobra, mely komoly stilizálásával méltóságteljesen reprezentálja a templom védőszentjét, csak a Bambinónak kívánnánk kevésbé gyermekies pózt és az istenembségnek erősebb kisugároztatását. Itt nincs helyén a renaissance gyermek. Annál kevésbé, mert Márton Ferenc kétoldalt feléje fordította hódoló tanítványainak, az apostoloknak arany alapra rakott üvegmozaik mellképeit. Márton megkísérelte a számtalanszor ábrázolt apostolok egyéni jellemzésének új fogalmazását. Az erősen hátragömbülő homlokok és a komor elrövedezések mindenesetre rendkívüli emberek gyanánt érzékeltek az apostolokat, viszont az erős fekete kontúrok és a rajz érvényesülése a halvány színezés felett az erősen mozgalmas homlokzaton a nyugalmat képviselik a tudatos mester jóvoltából.

A főhomlokzat fénypontjának készült Foerk nyilatkozata szerint a bejárati portikus, sőt ez képviselné a lombardiai formák között a magyarságot. A portikusnak oroszlánok hátára állított, gazdag díszű fejezetekkel ellátott oszlopok által egymástól elválasztott három íve van, amelyek egy-egy kapuhoz vezetnek. Az ívholtzatokon sgrafittó-indák, két fülkében jobbról-balról Szent Gellért és Capistranói Szent János fehér márvány szobrai, az oroszlánok karmai között a pápai tiara és a magyar korona, a főkapu szárnyain rézdom-

borítású ó- és újszövetségi jelenetes medaillonok, Tóth István mintázása után Heksch és Szörnyé munkája, a két oldalkapun fafaragások, egy szóval anyagban, tárgyban, technikában nagy gazdagság van itt. És mégis meg kell jegyeznünk, hogy az oroszlanos templomkapuk nem specialitásai az Árpád-kori magyar székesegyházaknak, hisz csak az egy esztergomiról tudjuk és ismerjük az oroszlanokat, sőt az apátsági templomok közül is tudtommal csak a jákin fordulnak elő, míg a karesai kis templomon a kapu felett vannak. Hanem igenis a lombardiai román templomokon mindennapi jelenségek, pl. a veronai S. Zeno. Továbbá ez a kapuelrendezés inkább intím, mint monumentális és így nem versenyezhet az értelemre és szívre ható tartalmú és nagy gazdagságú, régi román kapuzatokkal. Az oldalsó tölgyfakapuk meg nem értett stilizálású indadízítményei pedig nagyon élénken mutatnak rá az eklektika veszélyeire. Az újkori megörökítés módszere szerint a bal portikusz fülke falán mellszoborral, felírással és művészmonogrammal emlékünke ajánlott Foerk Ernőnek azt a nemes igyekezetét, hogy a templomlátogatók lelkében a templombalépés előtt áhítatos akkordot üssön meg, nagyra kell tartanunk. Ezt a célját elérte akkor is, ha a művészetkedvelőnek nem tudott valami meglepőt nyújtani. Törekvése ki fog teljesedni, mikor a kapuk timpanonjaiban a reliefek meglesznek, feltéve, hogy tárgyuk jól lesz megválasztva.

Van a templomnak két portikuszos oldalbejárója is. A baloldali «háborús-kapu» a bűn következményeit akarja domborművekben illusztrálni, de olyan gyenge naturalizmussal, hogy élvezhetetlenné vált. A jobboldali «béke-kapu» már szigorúbb stilizálással, kellemes egyenletességgel adja szimbolumait. Taiszer szobrász műve.

Belépve a főhomlokzati kapuk egyikén, egyszerre feltáru előttünk a templom egész interieurje. Szeretnénk ugyan, ha a nyílt portikuszból előbb egy zárt narthexbe — előcsarnokba — jutnánk és aztán magába a templomba, mert ez esetben nem kellett volna a kapunyílasok mögé egyetlen szélfogó-kalitkákat tenni és nem kellett volna mindig az egész templomot nyitvatartani, hogy a hívek szentségimádásukat elvégezhessék. A feltáru látvány azonban feledteti ezt a technikai fogyatkozást. A látvány megkapó. A rövid főhajó árkádfívei, de még inkább a felettük húzódtó törpe galéria — triforium — gyors ütemű ívsorai és a hullámvonalban emelkedő és sülyedő ablakok hamar elviszik tekintetünket a kereszthajóig, majd az annak négyzetes terén emelkedő és még festetlen kupolába röppen fel a meleg sárgásan a térbe tekintő ablakszemekig, aztán ismét le-sülyed a keskenyedő szentélybe s ott megpihen a templomtér christocentrikus középpontján, az egyház szívéen, a főoltáron és annak pompázó

környezetén, az apszisz öblének hatalmas mozaik-képén, az alatta gyöngyöző ablakszemek sugárzásán, lejjebb a bűvösen ragyogó, üvegfestésű ablakokon és egészen az oltár környékén a votív márványdomborműveken, azaz hogy ezeken csak elméletben pihenhet meg, mert az oltár sátra elfödi azokat. Nagy dicsérete ennek a templombelsőségnek, hogy egy pillantással áttekinthető, nincs benne semmi komplikáltság. Az utóbbi évek plébániatemplomépítkezései közül a szegedi fogadalmi templom, mely eredetileg ugyancsak a plébániai istentisztelet céljára készült, — magasan kiemelkedik bőre méretezett, a főoltárra és szószékre szabad rálátást biztosító főhajójával, a magánájtatoskodásnak is bő teret nyújtó oldal-kápolnáival, kitűnő pontra diszponált kereszthajójával és egyéb praktikumaival, melyek szinte a barokk templomok (II Gesu Rómában, stb.) kitűnő elrendezésére emlékeztetnek. De a pusztá gyakorlatiasságon felül az építő értette a módját annak is, hogy a gyakorlati szempontokat hogyan kell összeegyeztetni a művészetiekkel. A templom boltozatai nem fekszenek elérhetetlen magasságokban és mégis templomos méltóságot lehelnek a jó arányok, a kitűnő vonalvezetés és a díszítés a maga jól választott formáival és színeivel. Mindezekben nincs úttörés, hisz ez a templomséma már jó régi, hanem van tudás és ízlés; ami nem mindig található meg az eklektikusokban, még kevésbé a modernség tehetségtelen műmelőiben.

A főoltár szerető gonddal készült és mégsem sikerült kifogástalanul. Asztala alatt az élet forrásából ívó szarvasok reliefje már megpendíti azt a szimbolizálást, mely a templom összes díszítményei között szinte harsogóan jelentkezik. Itt az oltáron nagyon helyénvaló. Egyáltalán a főoltárnak asztala (4 méter hosszú márványlap), gyertyapadja és annak reliefjei (Mannaeső és Krisztus táplálja a tömeget), a tabernaculum és a rajta emelkedő, zöld onyx-oszlopos szentségkítéleti baldachin ellen semmi kifogást nem emelek. Liturgiailag helyes, szerkezetileg és díszítésben nem rosszabb a XIX. század neo-román oltárainál. A zománeos alappal, korallokkal, gyöngyökkel, elefántcsont-faragványokkal és lapislazulikkal díszített tabernaculum-ajtószárnyakat, Tarján Oszkár ötvösművész kitűnő munkáját, dícsérőleg külön említtem. Hogy a búzakalászok és szőlőfürtök stilizálása olyan erőtlen, arról nem ő tehet. Töle valók az angyalos kandeláberek, az oltári feszület és a gyertyatartók is. Kifogásom az oltár ciboriuma vagyis baldachinja ellen van. Rózsaszínű oszlopai, burkolásai drága márványokból készültek, boltozatán üveg- és márványmozaikok ragyognak, fehéres színe hatásosan válik le a háttér tónusairól és mégis közel sem jut az itáliai román oltáreiboriumok szellős könnyedségéhez, sőt áttörtetlen lapjaival a szentély igen fontos részeit eltakarja. Elfödi a templom címképét: a Boldog-

ságos Szűzet a gyermek Jézussal (Reischl Károly kartonja után), nemkülönb a fogadalomra vonatkozó történeti domborművek és az ezek között felállított szentszobrok közül legalább is kettőt-kettőt. A fehér márvány domborművek az árvizet, Ferenc József király szegedi látogatását, a templomépítési fogadalmat, Noé áldozatát a vízözön után, a templom alapkövének letételét és a felszentelését ábrázolják. A szobrok Ádámot és Évát, a templom és a város védőszentjeit, Rozáliát, Demetert, Flóriánt és Kristófot. Tóth István alkotásai. Ha összehasonlítjuk ezeket a templom külsején látható domborművekkel, melyeket ugyanaz a mester, de sokkal korábban készített, akkor nyomon követhetjük a művésznak a stilizálásban való óriási fejlődését. Itt már a naturának minden esetlegessége elmaradt, az örök érvényű főformák jelentkeznek monumentális egyszerűségben, de tökéletes erővel. Kevés alakkal ki van emelve a jelenetek csattanója. Már nem is történetek, hanem nagy események szimbolumai.

A szentélyapsziszban négy nagy ablak van, bennök egy-egy szentnek üvegmozaikképe. Róth Miksa művei, a jó üvegfestés paradigmái. Itt a színes üveg és az ólomkontúrok viszik a szót és nem az üvegre ráfestett képek. Innen van a mély tűzük, drágakőszzerű ragyogásuk és az a megbeesülhetetlen sajátságuk, hogy mint színes szőnyegek és síkdíszítmények és nem mint plasztikus táblaképek akarnak érvényesülni. A templom kereszthajójában Zsellér Imrétől vannak üvegfestmények. Ő is tudja művészetének szabályait, anyagszerűen dolgozik és a rajzban legalább is egyenrangú Róthtal, de a színek tüze bágyadtabb nála. A keresztelőkápolnába Johán Hugótól van egypár színes ablak.

A szentély legfényesebb pontja az ápsziszboltozati öblén lévő mozaikkép, Márton Ferenc tervezése, Zsellér Imre munkája. Tárnya a Szentháromság. Az Atya és Fiú magyaros faragású trónuson ülve, megáldják a magyar szent koronát, a Szentlélek galambja fölöttük lebeg. Két angyal, kikhez a magyar címerpajzs van hozzátámasztva, térdelve imádja az isteni személyeket. Kétoldalt három-három angyal áll előrefordulva és imádságba elmerülve. Angyalfejceskék koszorúja egészíti ki a jelenetet. Erre a mozaikra azt mondták, hogy magyaros, mert a ruhákon zsinórdíszítéseket, a trónuson magyaros parasztfaragásokat látunk. Nagy lefokozása volna Márton tősgyökeres faji művészetének, ha az ő magyarságát és ezzel a képnek nagyszerűségét ilyen járulékos apróságokban keresnénk. Ez a kép azért magyaros, mert a magyar népművészet hagyományain nevelődött mester géniusza mutatkozik minden alkajelmezésében, a remek stilizálásban és a kiváló kompozícióban. És azért nagyszerű ez a kép, mert a mozaik-technika tökéletes ismeretével készült. Nézzük csak, milyen kitűnően tudja a

művész a hajló negyedgömb-felületet az angyalok álló alakjaival és az angyalfejek koszorúival tagozni, anélkül hogy torzítana. És nézzük a síkbanmaradás bravúrjait a kifejezés és érthetőség elhomályosítása nélkül. Itt a rajz uralkodik, a színek diszkréték és mégis az arany változatos csillogtatása révén pompázó a hatás, barbár hivalkodás nélkül. A kartonnak a mozaikba való átvitele Zsellér mester avatottságát a legfényesebben bizonyítja. Nem kell többé Itáliából kölesönöz-nünk mozaikos mestereket.

A szentély mennyezetére egy imádkozó Immaculátát festett Márton tartózkodó lapos alakításban, hogy az ápsziszmozaikot el ne homályosítsa. Kíváncsian várjuk a Márton mester által a szentély üresen hagyott boltmezőibe festendő képeket: a magyar szentek hódolatát.

Két oratórium-erkély nyúlik bele a szentély két oldalán a térbe. A jobboldali alatt, a sekrestye-bejárat körül egy Foerk terve szerint készült, rendkívül gazdag reliefdíszítés vonja magára figyelmünket. Ádám és Éva a paradicsomban, a románosan stilizált indák között bujkáló állatok, majmok és madarak társaságában. Egyhamar nem tudnék jobb példát idézni arra nézve, hogy egy régi stílus díszítő rendszerébe beleélheti magát a művész, mikor csakis ornamentikáról van szó, mélyebb gondolatok nélkül. Foerknek finom rajzolókészségében gyönyörködünk.

A szentélyt a hajótól egy márványkorlát választja el és ennek bal végén áll a márvány szószék, melynek oldalát a négy evangélista domborművű feje és némi márványmozaik díszíti. Elismeréssel kell szólnunk Foerk tudatos munkájáról, mely a szószék testének szerény kialakításánál érvényesült, hogy a főoltár hatását ne rontsa le. Ellenben az utóbb felrakott vörösréz hangvető fődélnek nem tudtunk örülni. Aranylevelekkel díszített lapualakja sem célszerűségi, sem művészeti szempontból nem szerencsés.

A templom többi oltárai közül csak kettőt említek külön, mert a többi unalmas egyformaságban sínylődik, ami az önmagát sohasem ismétlő román stílusnak nem volt a sajátsága. Egyik, a keresztoltár, a kereszthajó jobb végén van és Foerk és Tóth István közös alkotása egyelőre gipszben. De ne is valószínűsítsék meg soha nemes anyagban, mert szecesszióformái még abból a korból valók, amelyben a művészek még csak tapogatóztak a román stílusban. A másik fehér márvány oltár a kereszthajó bal végén Szent Gellért és Imre tiszteletére van szentelve és Krausz Lajos szobrász műve: Szent Imre és Szt. Gellért szobrai baldachimok alá vannak állítva és reliefek magyarazzák a szent élettörténetét. Nagyon becsületes munkák ezek, amelyek javát adják annak, amit alkotójuk tud. Az oltár középső fülkéjében áll a Szt. Gellért ereklyéjét befogadó karalakú ereklyetartó, Tarján Oszkárnak

a legjobb középkori ötvösmunkákra emlékeztető műve.

A templom é n e k k a r z a t á t remekbe készült gyönyörű alakos fejezetű, fehér márvány oszlopok és pillérek tartják. A négy evangélista szobra ezek előtt van felállítva. Foerknek a fejében a franciaországi román kapuzatok oszlopszerű szentszobrai foroghattak, mikor az evangélistákat ide a kórus alá rakta, holott azok rendszeren Krisztus társaságában szoktak megjelenni. Akármint legyen a dolog, bizonyos, hogy Tóth István a szigorú stilizáló mintázásban megközelítette e szobrokon hét századdal korábbi szobrász-kollégáit.

Az orgonakarzat mellvédjének közepén a sárkányölő Szent György és éneklő angyalok reliefje, ugyancsak Tóth István művei, foglalnak helyet. A tornyok földszintjén levő, később díszítendő kápolnák vertvas rácsos kapui figyelemreméltóak. A máris híres *A n g s t e r - o r g o n* a képzőművészeti részét a kissé sűrűn ismétlődő síp-összefogó szalagok és a sípoknak dekoratív felállítása alkotják.

A fogadalmi templomnak egyetemes dísze gyanánt jelölhetném meg a *f a l f e s t é s t*, és pedig a figurálist és ornamentálist. Rendszere erősen eltér a középkori szokásoktól. Akkor csak ritkán fordult elő, hogy egy templomot egységes program szerint szimmetrikusan végtől-végig kifestettek. Bizony többnyire csak egyes pontokon találunk festményeket és annak a pontnak nincs megfelelője a túlsó oldalon, hanem magában áll. A magyar középkori templomok falfestéseiben is megállapíthatjuk az aggodalmas szimmetria hiányát. És éppen ez a szép, ez az igazán festői. A XIX. században fellendült romantikus középkor-kultusz templomait a renaissancetól kezdve a barokkban gyakorolt módszer szerint festette ki, végig és szimmetrikusan, pl. a speyeri dómot vagy a müncheni Lajos-korbelti templomokat. Továbbá ha ez a módszer hivatkozhatott is egyes középkori ilyen festésekre, akkor sem követte igazán azokat, hanem a maga barokk örökségét. Hol van az a XIX. századi vagy mai úgynevezett román stílusú falfestés, amely szellemben hasonlítana például a gurki dóm püspöki kápolnájának egységes és részarányos falfestéséhez?

A fogadalmi templom kifestésében is az volt a jelszó, hogy végig, az utolsó sarokig, szimmetrikusan. Persze ez ritkán szokott maradék nélkül sikerülni ott, ahol többen dolgoznak. Itt is megosztották a figurális munkát *M u h i t s* Sándor és *M á r t o n* Ferenc között. Az ornamentálást azonban egy kézre bízták, a *B e s z é d e s* *O t t ó* éra és a *L á s z l ó* fiáéra, miután *F o e r k* egy általános vázlatot készített számukra. És ez mentette meg a falfestési dekoráció egységét, mit a figurálisok felbontottak volna. *M u h i t s* Sándor ugyanis a középkori miniatűrök

stílusához alkalmazkodott, mikor a kupolát tartó hevederívek homlokára a prófétákat és az ószövetségi biblia kiváló személyiségeit, Noét, Dávidot, Sámson stb., a négy csegelyre pedig a négy főerényt, a prudentiát (okosságot), fortitudót (bátorságot), temperantiát (mérsékletet) és a iustitiát (igazságosságot) festette meg. Alakjainak léptékét különbözőkép, az épülettageozat méretei szerint állapította meg, így a négy főerényt óriásokká, a prófétákat viszont törpékké alakította. Erős kontúrokat alkalmazott, de ezeken belül a szivárvány színességére törekedett. A kompozíciók michelangeleszk drámaisága és mozgalmassága még fokozza ezt az élenkséget. Ellenben *M á r t o n* Ferenc a főhajó két oldalfalára festett négy szent alakját: Assisi Ferenc, Loyolai Ignác, Leo pápa és Lisieuxi Teréz, — en face, nyugodt pózba állította, csak az arcokra rajzolódik ki az érzések jellegzetessége. Rajzol inkább és nagyon mérsékelt színez. Természetesen ez nagyon erős kontraszt lett volna a figurálisok között és ekkor jöttek a Beszédesék, akik egyöntetű keretekbe foglalták a képeket s mint kitűnő technikusok olyan tónusokat, színfoltokat és többé-kevésbé sűrű szövetű mustrákat raktak fel, amilyenekre azon a helyen éppen szükség volt. Az építészeti tagozatokat is jelentőségük szerint kiemelték, aláhúzták, a mennyezetre aranyos-barnás színfoltokat raktak, amelyek semmit sem ütnek és mégis eléggé ünnepélyesek. Az aranynak kiegyenlítő hatását bőven kiaknázták. Tárgy szerint nincs ebben az ornamentika-tengerben egyetlen eredeti motívum sem, de alkalmazás szerint esillognak az ötletek. A román stílus egész régi díszítménytára fel van itt használva, rendszeren jól. A technikájuk hajszálpontos, kivitelük mintaszerű. A pécsi székesegyházon kívül nincs az országban mása. Nem hiába Glasernál tanult *B e s z é d e s*. Amit a falfestésben kifogásolnom kell, az nem a kivitel módja, hanem a képtárgyak sorrendjének és az alkalmazott szimbólumoknak rendszertelensége. Az Újszövetség fenséges jeleneit, Krisztus életét hiába keressük itt. Egészen a szentély küszöbéig minden Ószövetség. A szimbólumok pedig az unalomig ismétlődnek és többnek közülök pogány filozófiai és nem keresztényi értelme van. Itt nem ártott volna egy jóra való program a középkor.

Ezekben a halvány kontúrokban próbáltam a szegedi fogadalmi templom művészi színvonalának horoszkópját adni. Azt hiszem, a kritikai megjegyzésekből is kidomborodik az a tény, hogy Szeged lelkes és áldozatos polgárai méltóképpen váltották be fogadalmukat és hogy a templom minden időben kiváló szentélye lesz a magyarságnak, mely szépségénél fogva melléje állítható a híres votiv-templomoknak, így a bécsi Karlskirchének és Votivkirchének.

SZÓNYI OTTÓ Dr.

• K R Ó N I K A •

A FŐVÁROS MŰVÉSZETI SZAKTANÁCSOT ALAKITOTT. Sipőcz Jenő dr. polgármester rendeletet adott ki, amelyben közli, hogy az új fővárosi törvény értelmében a fővárosnál előforduló összes művészi ügyeket ezentúl saját hatáskörében fogja intézni. E kérdésekkel kapcsolatban állásfoglalásoknál szükségesnek tartja, hogy minden elbírálást igénylő döntés illetékes művészi szakértők véleményének meghallgatása és figyelembevételén történjen. Az elbírálásnál alapul szolgáló irányelvek egységessége és állandósága érdekében viszont kívánatosnak látszik, hogy ezt a szakértői véleményadást nagyobb állandósággal bírótanácsadó szerv gyakorolja, melynek összeállítása az összes figyelembe vehető szempontok érvényesülését biztosítja. Ebből a célból a polgármester az 1932. évi művészi szaktanácsadó testületet alakított, amelynek tagjaiul a következőket hívta meg: a törvényhatósági bizottság állandó közművelődési szakbizottsága részéről Ugron Gábort, a bizottság elnökét, Csilléry Andrást, a bizottság alelnökét, Bánóczy Lászlót, Bárczy Istvánt, Petrovics Gyulát és Pollatschek Elemért, a bizottság tagjait, mint műértőket, Gerevich Tibor egyetemi tanárt, Kertész K. Róbert kultszminiszteri államtitkárt, Lyka Károly Képzőművészeti Főiskolai tanárt, Petrovich Elek Szépművészeti Múzeumi főigazgatót, Szőnyi Ottót, a Műemlékek Országos Bizottságának előadóját, Vég Gyulát, az Iparművészeti Múzeum főigazgatóját mint gyakorló művészeket, Csók István, Glatz Oszkár, Nadler Róbert festőművészeket, Pásztor János, Teles Ede szobrászművészeket, Hikisch Rezső, Györgyi Dénes építőművészeket.

A szaktanácsadó testület elnöke a polgármester, helyettese Liber Endre alpolgármester vagy Nemethy Károly tanácsnok, a közművelődési ügyosztály vezetője. A szaktestület üléseire, amennyiben ott általános városépítészeti kérdésekről lenne szó, a fővárosi Közmunkák Tanácsának elnöke.

Hivatalból tagjai a testületnek: Pachér Béla fogalmazó, a közművelődési ügyosztály művészeti ügyeinek referense, Csánky Dénes, a Gróf Zichy Jenő-múzeum igazgatója, Kuzsinszky Bálint, a Fővárosi Múzeum igazgatója, Gardonyi Albert főlevéltáros, Cserhalmi Jenő szobrászművész, a fővárosi emlékművek felügyelője, akik csak az ügykörükbe tartozó kérdések tárgyalásába folynak be. (*)

KI LEHESSEN SZOBRÁSZMESTER? A kereskedelmi miniszter szabályozni akarja úgy a kőszobrászmesteri, mint a kőfaragómesteri képesítést. Felszólította tehát a budapesti kőművesmesterek s kőfaragók ipartestületét is, hogy tegyen előterjesztést ebben a tárgyban. Az ipartestület véleménye a következő: kőszobrászmester csak figurális és ornamentális szobrászmunkát, kőfaragóiparos viszont csak mértani kőfaragómunkát végezhesen. Önálló tervezéssel foglalkozó szobrász-

művészek az általuk mintázott művet kőbe faraghatják, de ha erre mást alkalmaznak, az előbbieket nekik is figyelembe kell venniük. Kőszobrászmesteri jogosítványa egy évi gyakorlat után vizsga nélkül lehessen annak, aki a Műegyetemen építész oklevelet nyert. Aki viszont az iparművészeti iskolán a szobrászszakot vagy a felső építőipariskolán a rendes tanfolyamot végezte el, az egy évi gyakorlat után sikeres vizsga mellett lehessen képesített kőszobrász.

HIREK MINDENFELŐL. Bécsben, az ottani iparművészeti múzeumban «Olesó, jó tárgyak» címen nemrég kiállítás nyílt meg, mely nemcsak a karácsonyi árusítás céljait szolgálta, hanem egyúttal az ipari cégek előtt is bizonyítani akarta, milyen kevés eszközzel lehet jóformájú s olesó tárgyakat forgalomba hozni. Párizsban az acélvázás házépítéseket ellátó társaság az 1932—33. évben építendő ilyenfajta házak számára pályázatot írt ki. A legjobban sikerült acélszerkezetű ház 100.000 frankot (22 és fél ezer pengő) fog jutalmul kapni. Párizsban a közeljövőben az iparművészek egy nagy lámpagyárral együttesen «világítási ünnepélyeket» akarnak a nagyközönség számára rendezni. Londonban az Adelphi Theater-t, melyet 1906-ban építettek, mostanában restaurálták. Majdnem mindenütt mosható anyagot alkalmaztak a falak bevonására. A homlokzat sötét márványhuzatot kapott, a folyosók egy cellulózeanyaggal vannak fedve s még a páholyokba is olyan tiszta fehérséggel ragyog minden, mint egy kórházban. Stuttgartban a legnagyobb fémárugyár most fűtővegeket készít fémek beolvasztásával. A legszebb színhatásokat, rubin, korall, füsttopáz, gleceser, smaragd s egyéb színeket érnek el nemcsak vékony, de vastag üvegeken is, melyek formái s jellege néha a régi kínai s római üvegedényekre emlékeztetnek. Londonban a régi épületek védelmére alakult bizottság elhatározta, hogy a már-már kivesző régi szelmalmok megőrkítésére felhívja a festők és grafikusok figyelmét. Az egész birodalomban található szelmalmok művészi reprodukálását a közönségnek is bemutatják. Ez év tavaszán ily témájú művészi munkákból kiállítást is rendeznek. Erfurtban az idei Goethe-centennárium alkalmából nagy kiállítást rendeznek Goethe-relikviákból s ezen belül gazdag Napoleon-gyűjteményt is mutatnak be. Drezdában a Zwinger restaurálását teljesen befejezték s a híres márványtermet, mely az 1849. évi nagy tűz óta sérült állapotban, a nyilvánosság elől el volt zárva, újra hozzáférhetővé tették a nagyközönség számára. Chicagóban jövő év nyarán vilákiállítást rendeznek. A kiállítás egész területét — így szól a propaganda — a csillagokból való fénnel fogják világítani. Valószínűleg az Areturusról leszűrődő villamos kisugárzást, mely 40 év alatt ér a földre, fogják sok milliárdszorosan megnagyítani, hogy a yankeek minél büszkébben sétálhassanak lámpái alatt. Párizs városa összeszedi a kórházaiiban levő régi gyógyszerészeti emlékeket s ezekből egy gyógyszer-történeti múzeumot létesít, melynek céljaira évenként nagyobb összeget vesz fel a város költségvetésébe. Rómában nemrég Napoleon-múzeum

nyílt meg. Primoli Giuseppe gróf hagyományozta a múzeum termeit megtöltő bútorokat s emléktárgyakat, melyek mind Napoleon családjához fűződő ereklyék. Különösen gazdag a gyűjtemény Napoleon elvált asszony-nővérének Bonaparte Pauline-nak ereklyéiben, akinek Canova által mintázott síremléke a Szent Péter-templom egyik fülkáját díszíti.

New Jersey-ben az amerikai népművészet szobrászati emlékeit mutatták be egy kiállításon. (Egy évvel ezelőtt a festett emlékeket.) Főleg fából, gipszből és vasból készült domborművek voltak láthatók, de a legrégebb emlék sem nyúlt messzebbre vissza, mint a tizenharmadik század közepéig. Genfben modern lakásberendezési kiállítás volt csupa svájci művész munkáiból. A svájci iparművészetnek ez a szárnya erős francia hatásokat mutat.

MI MARAD MEG EGY KIÁLLITÁSBÓL? A párizsi gyarmati kiállításnak épületeit sorra lebontják s az újraéledő tavasz már alig fog valamit találni a zöldelő vincennes-i fák közt, ami az elmúlt nyár örömeire emlékeztet. Csupán az állandó jellegű múzeumépület, amelyben a gyarmatok történelmi ereklyéit gyűjtötték össze, fog továbbra is a közönség számára megmaradni. Azonkívül megépítik szilárdabb alapokon a kitűnően bevált állatkertet, mely az elagott párizsi állatkertek helyett igazi Hagenbeck-féle látványosság lesz. S ennek a közelében valószínűleg újra megnyílnak évenként a mutatványos-park körhintái és egyéb esodái. Ezenkívül pedig megmarad egy gazdag idegenforgalmi nyár emléke, amelynek kilenvenhárommillió kiállítási látogatójáról még soká fognak beszélni a franciák fővárosában.

VÉSETT KÖVEK ÉS POHARAK. A stuttgarti iparművészeti iskolának egyik jeles tanára, Eiff professzor, erre is megtanítja az ő növendékeit. Portrékat vésnek poharakba, üvegre, drágaköbe. A legfinomabb cameo- és intaglio-vésésekben is gyakorolják magukat. Az üvegtüskésítés és üvegmaratás mellett ez a technika is különös finomságokat ültet az üveg felszínére. Amellett a vastag masszában színezett üvegek a réteges üvegek iparművészeti formáit is nagyon szép példákban valósítják meg. Mindezeket az üveg munkákat mostanában a stuttgarti múzeum gyűjteményes kiállítása mutatta be. Ekkor derült ki, hogy a kiváló tanár növendékei közt van néhány, aki már külföldön is méltó hírnévre tett szert.

MENNYEZETRE SUGÁRZÓ LÁMPÁK. A német világítástechnika új vívmánya ez a világítótest. Egy két méter magasságú fémrúdon, melynek esinos talpa van, fönt egy felfelé fordított félgömb van, ugyanez fém-ből. Ebbe van a gömbözzé erősítve. Az egész egy kiesít a rómaiak áldozati füstölőire emlékeztet és az empirekor is alkalmazott ilyenféle szobadíszeket. Csakhogy ezáltal nem lakásdíszítés a cél, hanem az, hogy a fény mennyiség, mely az izzóból árad, a mennyezetre vetődjön s onnan verődjön vissza. Különösen olyan szobák világítására használják tehát, melyekben a fény egyenletes, árnyékmentes eloszlása fontos: árusítóhelyiségekben, rajzter-

mekben stb. Az új lámpatípust egy stuttgarti nagy fémmárugyár hozta forgalomba s nemes formája arról tesz bizonyosságot, hogy tervezésénél nemesak a fénytechnikus, de az iparművész keze is közreműködött.

FEJEDELMI NÁSZAJÁNDÉK. Míg a legtöbb fejedelmi esküvőn még ma is a régiségek, vagy a régi műkincseket jól-rosszul utánzó «művészi» ajándéktárgyak szerepelnek, addig a bolgár királyi pár igazán célszerű s modern nászajándékot kapott tavalyi esküvőjén Szófia városától. Egyszerű és jó polgári szokásnak hódolva, étkezésszervízt rendelt a főváros közönsége uralkodójának. Egy hatvan személyes terített asztal számára csak maga az ezüstszerelés 250 kilogramm súlyú volt, de minden evőeszköz, tál és gyümölcskosár a modern tárgyiasság stílusában volt tartva. Ehhez járult egy 1200 darabból álló porcellánkészlet, amelynek kobaltkék s aranyozott széle finom színességet kölcsönzött. Négy szekrényben helyezték el a célszerű nászajándékot, melyet két porzheimi gyár szállított s terveztetett külön erre a célra.

SZÜKSÉGLETEK A LAKÁSBAN. Ez lesz a német Werkbund idejének kiállításának címe. Hozzá aleim: Typus és standard. A kiállítás a tavasszal nyílik meg Stuttgartban. A cím maga világosan beszél. Nem az iparművészeti luxusek, az egyszerű példány kerül bemutatásra. Hanem mindaz, amit sokszorosítva, olcsón be lehet illeszteni a mai lakás szükségletei közé. Mindamellet nagy súlyt helyeznek a «kvalitás» fogalmára. Sőt! Éppen azt akarják bebizonyítani, hogy a tömegárúnál erre még fokozottabban kell ügyelni. Egyébként a kiállításra kerülő tárgyakat a következő csoportokban válogatják össze: padlóbevonások, falbevonások, bútorok és textil-anyagok, fűtés és világítás, szerelések és veretek, üveg-porcellán és terítékek, háztartási cikkek (fém- és faedények, villamos készülékek, egészségügyi berendezések). Minden téren csak a ma meglévő legjobb megoldásokat engedik szóhoz jutni.

A DIVÁNÁGY. Mialatt az iparművész-tervezők világszerte még mindig a komplett hálószobák egységes fogalmazásán törik a fejüket, a legkisebb falusi nyerges- és kárpitosmester is egy-egy újfajta patentágy szabadalmaztatásával foglalkozik. A hivatásos iparművészet még mindig nem akar róla tudomást venni, hogy az elszegényedett Európa lakosainak egy nagy részénél már csak egy-egy kanapé vagy összezsukható és kinyitható károsszék pótolja az ágyat. S mialatt a patentbútorok gyárosai nem győzik termelni az olyan kanapét, amely egy nagyobb esernyő méreteire göngyölíthető össze, — azalatt a bútorok igazi mérnökei alig vesznek tudomást az óriási jelentőségű változásokról. Nagy kár ez nemcsak az iparművészek egyéni érvényesülése szempontjából. De hátrányos azért is, mert formailag silány, technikailag éretlen marad az átalakítható bútorok nagy tömege. Hogyha valami nappal fotel, éjjel ágy, az ma már nem vicclap-téma, hanem az iparművészet szociális feladatára méltó probléma. Persze önmaga

is : a problémák egész komplexumának hordozója. Hiszen itt igazán a vonalvezetés, a rúgózás, a fogantyúk elhelyezése, a lábak funkciója, mind külön-külön feladattá magasodik. Csaknem teljesen megoldatlan itt a kérdés, hogy miként szellőződjön az ágynemű, melyet rendszerint egészségtelen módon elzárnak. Valóban égető kérdések ezek a háztartás mai átalakulásának világában. S mily ijesztően sok hasonló probléma mered még ezenkívül a jövő lakásberendezői elé !

A PASZOMÁNYOSOK ÁTKÉPZÉSE. A bécsi régi iparágak közt a leghíresebbek egyike a paszományos- és gombkötőipar. Csak az a baj, hogy ez a díszítő ipar is régóta a halálraítéltek sorsát nyögi. Nem a gazdasági válság, oh nem az tette őket munkátlanokká, hanem a világ megváltozott arealutja. Nincs többé szükség paszományokra. Vége a szép sujtásos egyenruhának, a bojtos, rojtos bútoroknak. A bécsi iparvédő egyesület eleget törte a fejét : mit is kéne a paszományipar érdekében tenni. S ekkor szerencsés ötlete támadt : meg kellene kérdezni a bécsi iparművészeti iskolát. Ott annyi találékony, böles elme van. S a gondolat bevált. Hoffmann és Wimmer professzor urak azt gondolták : legjobb volna újra divatba hozni a paszományt. Csak persze nem zsinóros ruhán. Egészen máskép. A mai divat szellemében. S hozzáláttak jó divatcikknek magából a paszományból való készítéséhez. Előbb csak egyszerű nyakláncokat csináltak színes kötött gombokkal a bortniból. Később már ravaszul be is lakkozták, a gombokba s fonalakba pedig fémszalakat fontak. De még tovább is mentek. Ha a paszományból lehet nyaklánc, miért ne lehetne belőle táskák is, övek is? Csupa kacér, színes női divatcikk indult el az iparművészeti iskoláról, hogy hamarosan közhasználatú cikké váljanak. Csattanós bizonyítéka mindez annak, hogy az iparművészet élethivatása ma az is, hogy új ösvényre terelje s új formákkal gazdagítsa a különféle zsákutcákba jutott iparágakat. N.

JACOPOZZI MEGHALT. Minden Párizst járt embernek tudnia kell, hogy kicsoda Fernand Jacopozzi. Ő volt a fényreklámok nagymestere. Ennek a egyszerű reklámtechnikának, mely a háború utáni utcai élet képét tökéletesen átalakította, kétségkívül ő volt a legötletesebb művésze, legalább is Európára nézve. Akik még emlékeznek a millenáris kiállítás idejéből a fontaine luminense-ökre, e szerény kezdetekre s ismerik a mai metropolisok áruházainak kápráztató fényesodáit, le tudják mérni e technika haladását. Jacopozzi is főleg a párizsi nagy áruházakok tetején s homlokzatán produkálta izzólámpái tudományát. Örökké felejthetetlenek karácsonyi fényreklám-játékai, melyek egész esatajeleneteket varázoltak egy-egy magazin tetejére játékkatonák ütközeteiből. Legnagyobb dramatikusa volt ő ezeknek az égő gömböknél. De a mellett kitűnő architektonikus érzéke is volt : az épületek szerkezeti elemeinek megvilágításával egy valószínű fantasztikus építészetnek körvonalait rajzolta a városképbe. Legutolsó mesterműve a párizsi gyarmati kiállítás tündéri vízijátékainak színes kivilágítása volt.

E mellett az elsötétült búvészmutatványja mellett él és még soká fogja hirdetni ízlését a Concorde-tér szökőkútjainak esodás reflektor-világítása, a mai idegenforgalomnak legfinomabb esti vonzóereje. Jacopozzi neve valaha oda fog kerülni a tizen-nyolcadik század legnagyobb pirotechnikusainak dícsősége mellé.

NAPFÉNY, LEVEGŐ ÉS HÁZ. Berlinben kiállítást rendeznek a városi ember természetkultuszának. Lerögzítik mindazt, amivel a nagyvárosi természetbarát a közeli vidékek ölen áldozhat vonzalmainak. A berlini kiállításokat s vásárokat rendező bizottság ezzel a cselekedetével nyilván a napfény s levegő barátainak óriási tömegeit fogja lekötelezni. Hiszen látható lesz a berlini kiállításon mindaz, ami három főcsoportjába beleillik. Ezeknek címei eleget mondanak : «Az épülő ház.» «A kiskert.» «A hétvégi házikó.» Az épülő házat afféle külvárosi házikónak fogják fel, melyben adva van az alapvető sejt-ház s ezt lehet azután tovább fejleszteni új és új sejtekkel. De úgy, hogy az alappal szervesen s művészileg összefüggjenek. A kiskertosztályt úgy tervezik, hogy abban húsz kis mintakerteket fogják a német kertészet mai állapotát bemutatni. E kertek központjában az ifjúság nevelésének bemutatására szolgáló térség lesz. A kiállítás május közepétől augusztus hetedikéig lesz látható.

EGY HASZONTALAN SZENVEDÉLY. Szegény boldogult mr. King, ha sejtette volna, dehoggy gyűjtötte volna ötven éven át az újévi s karácsonyi üdvözlőlapokat. Avval a kedves döröszéggel, lázas naívsággal, mellyel minden vidéki angol úr gyűjt valamit : ha mást nem, elhasznált szardínás dobozokat. Szegény Jonathan King csak rakta szépen sorba az évfordulókon a dísznőn lovagló zokéhölgyeket és egyéb ily grafikai műlapokat, melyhez hasonló számárságokat ma már igazán csak az újévi trafikkirakatokban látni. S mikor kész lett mr. King az életével, 163.000 darabra, mondó hétszáz kötetre, ird nyolc tonnára szaporodott a világ minden tájáról kiereszkolt gyűjteménye. Haláloságján csak egy kívánsága volt még : adják át a gyűjteményt a British Múzeumnak megőrzés végett. A múzeumban hiába kopogtattak, — a vezetők nem voltak hajlandók új épületszárnyakat emelni erre a célra. S ekkor — mit volt mit tenni — szétszórták az egész gyűjteményt világá s mr. King halála után megkönnyebbülve sóhajtott fel a családjá.

BÖTTGER-JUBILEUM. Kétszázötven éve, hogy az európai porcellán feltalálója, a hánytvetett életű Böttger Frigyes megszületett. A német lapok ebből az alkalmából kegyeletos emlékezőssel gondolnak a nagy alchymistára, aki aranyat ugyan nem, de kaolinból porcellánt gyártani tudott. A világgazdaság szempontjából talán kétes, de az iparművészet szempontjából nem kétséges, hogy melyik felfedezésnek köszönhet több szépséget az emberiség. Ismeretes, hogy a nehéz kőedények, cinnkupák, ezüstserlegek után mennyire áhítozott már a világ, hogy egy könnyű, tojás-héj-

szzerű anyagból szüresölhesse a zamatos keleti teát s ami még ennél is hevesebb volt a rokokó-szalónokban, a csokoládé-ízétet. Böttger találmánya tehát feleslegessé tette a kínai porcellánészéket, amelyeket ugyanolyan súlyú arannyal fizettek Európában. S megteremtett egy virágzó, hatalmas indusztriát, mely nemcsak a művészi s ipari életet, de általában az egész kultúrát jótékonyan befolyásolta. A tizen-nyolecadik század nagy iparművészeti teljességébe Böttger találmánya vitte a legerősebb akcentusokat.

KAKTUSZÁLLVÁNYOK. Németországban, Angliában az apróbútorok legnépszerűbb fajtája a kaktuszállvány. A puhafából, lakkesiszolással, krém, rózsaszín, vagy kék színárnyalatokban készülő kínai formájú állványok nagyon népszerűek mindenfelé. Olesó, stílusos tartozékai minden modern lakásnak és egyúttal mutatós ajándékdarabok. Minálunk is látni már egy-egy bútorosboltban, sőt elvéve virágkiállításokon is. Izléses és egyszerű formáit láttuk nemrég a Nemzeti Szalonban rendezett gyümöleskiállításán. De mintha kissé húzódná még tőle a magyar közönség. Ennek egyike oka talán az is, hogy keramikusaink sem szolgálnak még a kaktuszok számára való egyszerű, jó formájú, olesó edényekkel. Pedig a kaktuszgyűjtésnek ez is fontos kelléke. S amíg ezekkel a csinos holmikkal elő nem mozdítjuk a bájos eserepes növényeknek népszerűsödését, addig a kaktuszgyűjtés meg fog maradni azoknak a miniatűr gyerekjátékoknak méreteinél, amilyenekkel sem esztétikai, sem botanikai élvezetet nem szerzünk senkinek, legfeljebb egy csomó infantilis haszontalanságot helyezünk el szobáinkban.

AMERIKAI PORCELLÁNOK. Nem Amerikában készülnek, hanem Amerika számára. Az ideai lipesei kiállításon fogják meglepni velük az amerikai vásárlókat. Már tudniillik azokat, akik szeretik az úgynevezett «grotteszk» kerámiát. Egy német kerámiai gyár csupa ilyen mulatságos porcellánfigurát gyárt: utcai énekeseket, harmonikázó vándorzenészeket, jópofa négereket, táncoló matrózokat. Oda lehet őket tenni az asztalra dísznek s a könyvek mellé támasztónak. Odaillenek a munkásesalád asztalára és a missis budoárjába. Az U. S. A. nagyon fog rajtuk mulatni. Nemesak rajtuk, hanem — velük is. Mert azt elfelejtettük megemlíteni, hogy e porcellánfigurák kalapját le lehet csavarni és akkor a kalapból pálinkáspohár lesz, a matróz belsejéből pedig alkohol buggyan elő. A száraz Amerika nagyon gyűjti a modern porcellánokat.

TÉLIKERT AZ ABLAKBAN. Az újabb német családi házak építésénél egyre nagyobb gondot fordítanak a télikertre. A legkisebb házikóban is jut hely számára. Ha nem több: legalább egy ajtó mögötti kirakatságú tér. Vagy egy ablak. Most már egészen különleges ablakokat építenek erre a célra. Például: egy 70 cm mélységű ablaknak két üvegtáblája van. A külső, bronzkeretbe van foglalva és nem nyitható. A belső szintén bronzkeretes ablak leereszthető, mint a vasúti kocsi. De fel is lehet emelni 60 cm-nyire, hogyha öntözni

akarják a virágokat. Maga a két ablaküveg közötti térség úgy van kiképezve műköből, mint egy vízhatlan fürdőkád. A kád fenekén föld, benne növények. A fűtőtestből, mely az ablak alatt húzódik el, rézesövek viszik fel ide a meleget. De van szellőző-készülék is rajta. S mint egy kacér kis télikerthez illik: este szuffitavilágítással ki is lehet világítani. Hovatovább a németek virágszeretete mellett minden ablaknak kétféle rendeltetése lesz. Keretet ad majd a külső tájképhez és foglalhatja lesz egy kis tündérkertnek.

MAGYAR BÚTOR AUSZTRIÁBAN. A bécsi asztalosok ipartestülete panaszos feliratokat intézett a hatóságokhoz, hogy nehezségek meg az Ausztriába irányuló bútorbehozattal. Különösen a magyar bútorok azok, melyekkel elárasztják az osztrák piacot. A bútorkereskedők szövetsége ugyan erősen megkönnyíteni igyekszik a behozattal, de az osztrák asztalosok minden eszközzel ellene akarnak állni ennek az importnak. Mint mondják, főleg azóta hatalmasodott el a magyar asztalosárúk importja, mióta a jugoszláv piacot magas védővámokkal csaknem teljesen elzárták a magyar bútorgyárak elől.

CSUPA-ELEKTROMOS LAKÓHÁZTELEPEK. Németországban egymásután épülnek azok az új lakóháztelepek, amelyekben egyetlen kéményt sem látni már. Ezeket «csupa-elektromos lakóházak» névvel jelölik meg, mert a házakban nemcsak a fűtés és világítás, de a főzés és a ruhatisztítás is villamосkészülékek útján történik. Az újabb német építészeti kiállításokon tehát nem hiába mutogatják az ilyen házberendezéseket a látogatók okulására. A frankfurti Römerstadt után a berlini «legénylakás»-telep, a brémai modern városnegyed mind kémény nélkül épülnek, vagyis minden energiát elektromos vezetékek segítségével termelnek. Természetesen csak a legújabb lakóháztelepek részesülhetnek a füstmentesség ilyen áldásában, mert hiszen csak ezeknek lehetnek olyan közműveik, melyeknek elhelyezéséről már a telep felépülése előtt megfelelően kell gondoskodni. N. P.

EGY ÚJ KERTVÁROS. A franciák kitünő építészeti folyóirata, az Architecture d'aujourd'hui legújabb számában egy érdekes új kertvárost mutat be. Ez a várnai kertváros. Az ember nem is hinné, hogy a távoli balkánország annyira ideig törököktől megszállt városa mily erőteljes fejlődésnek indult az utolsó félszázadban. Ez a fejlődés azután szinte rohamossá vált az utolsó tíz évben. A fényűző módon kiépült feketetengeri kikötő fürdőivel s mulatóival egy világfürdő méretei számára is megfelelne. A mögötte felépült kertváros pedig villái s szállodái sorával a legmodernebb építészettel helyezi bele egy óriási árnyas parkba. A meneteles domboldalra épített villaváros építészete annyira higiénikus és olyan mintaszerű, hogy elsősorban a szakemberek számára fog érdekes tanulságokkal szolgálni. Amikor a mi Balatonunk fokozott kultúrájáról van szó, talán nem érdektelen, ha a bolgár kereskedő-város új építészeti irányát ajánljuk a szakértők figyelmébe.

ÖNEDÉNYEK. Egy fél évszázadon át a régi önműhelyek utódai esupa régiséghamisításból éltek. Még emlékszünk azokra az időkre, mikor minden ó-német ebédlő s minden új-német söntés falai tele voltak rakva ilyen «ál-régi» kupákkal s tállakkal. Most a német fémárugyarak egyike-másika már áttért a régi formák helyett jó mai stílusú használati edények készítésére. A szürkés, lágy, jól esztergályozható anyagnak egyszerű műhelyi formájával is artisztikus hatást lehet elérni. Nincs szükség rajtuk mindenféle vésetekre s gótbetűs feliratokra. A kávéskannák, teásdobozok, söröskanások, gyertyatartók dísztelen, nyugodt formáikkal még kívánatosabbak, mint a régi vaskos és túleírázott óntárgyak.

DIVATFŐISKOLA. Ilyen is van már, még pedig Berlinben. Ott van Berlin egyik keleti külvárosában s a német főváros tartja fenn az iskolát. Növendékeitől nem kívánnak éppen érettségi bizonyítványt. De egy négynapos kemény felvételi vizsgán ellenőrzik képességüket. Ha ezen megfeleltek, akkor az anatómiától a kémiáig és a szintantól a könyvelésig minden melléktárgyat meg kell tanulniok a főtárgyak — szabás, hímzés, divatrajzolás, szövés — mellett. Az iskola osztályainak igen érdekes képük van. Kis varrólányok mellett egykori divatszépességek és filmszínésznők ülnek, hogy okleveles divatszaktörtékké váljanak. Ezidőszelint százhuszan vannak, akik a jövődő berlini divatot irányítani óhajtják.

HATEZERÉVES SZOBROK. 1899-ben egy német diplomata, báró Oppenheimer Max ásatásokat végzett Tell Halef-ban, az Eufrat partján. Kiderült, hogy az ősi Mezopotámia egyik legvirágzóbb városának, Tell Halefnak építészeti töredékeit találta meg. Az úgynevezett «subartan» kultúra esüéspontján a szobrászat olyan lapos reliefeket alkotott, melyek a babylon-asszír templomok legsebbe emlékeivel vetélkednek. A bazaltkőbe vésett primitív formák kivált ma nagyon érdekesek. Ezért a berlini múzeumban levő anyag újabban fokozottan népszerűvé vált s most a lipsei Brockhaus-cég egy nagy publikációban közre is bocsátotta.

BŐRTÁSKÁK. A női divat már évtizedek óta nagyon kedvez a finom, elegáns, bőrből való készítésű táskáknak. Míg külföldi iparművészeti kiállításokon ezekre kitűnő példákat látni, nálunk kezdenek teljesen eltűnni az iparművészeti vásárokról az ilyen holmik. Miért? A bőrsők kirakatai tele vannak olesó s többnyire izléstelen tucaholmikkal. A könyvkötők pedig panaszkodnak, hogy a finom kéziaranyozású díszkötést már nem keresik. Mily kitűnő alkalom volna tehát — egy kis eltolódással — áttérni a jó bőrtársolyok készítésére. A bécsi, az Offenbacheri iparművészeti iskolákon külön osztályokban tanítják a divatos és mégis időálló bőrretikülök készítését, az utóbbi iskolán még az ily táskák fémfelszerelését is külön tanítják a fémműves-növendékeknek. Hiszen csak akkor igazi műremek egy ilyen táska, ha nem «készenvelt» alkatrészekből állítják össze, mint azt a nagyiparban eszelepszik,

hanem egyetlen elgondolás az egész. Hihetetlen befolyással van ez a két iskola az ő művészeti ízlésével úgy a bécsi, mint az Offenbacheri bőrdíszműiparra. Irányt ad neki s az exporttevékenységet is hatalmasan felfokozza. Elég egy osztrák vagy német árumintavásárra menni, hogy e hatásról meggyőződjünk. Sürgős szükség volna rá, hogy nálunk, ahol a bőrfeldolgozásnak oly kedvező feltételei vannak, e részben is történjék valami.

AZ ÁRUHÁZ ÉS AZ IPARMŰVÉSZET. A párizsi nagy áruházak már a háború óta kísérleteznek, hogy modern iparművészeti műhelyek felállításával új fogyasztókat neveljenek maguknak. Eleinte csak bútorok és egyéb berendezési tárgyak termelésére rendezkedtek be, de efféle műhelyeket újabban más irányban is kiterjesztették. Így például a Printemps áruház nemrégiben külön «kis árumintavásárt» rendezett apró fülkékben, amelyekkel az aprótárgyak ízléses formáit óhajtott népszerűsíteni. Különösen két témakört választott erre a célra. Egyik: a terített asztal díszítése volt mindenféle lehetséges alkalmakra. Másik: a szaru mint iparművészeti anyag. A kiállításnak figyelemreméltó sikere volt s természetesen a bazári közönség ízlésének javítására is fontos eredményt várnak tőle.

MONOGRAMMOK. Az új fehérnemű-divat, de főleg a sportöltözködés erősen divatba hozta a monogramokat. Csakhogy itt is nagy változások vannak, mint a betűrajzolás egyéb területein. A kezdőbetűket nem koszorúzzák, koronázzák, még csak nem is nagy betűkkel jelzik. Egész egyszerű kis betűket fonnak egymásba a monogramm-művészek. Úgy hatnak ezek, mintha valamely esibészírásból volnának kivágvá. Vagy még inkább, mintha valaki egy dróthajtűből hajlítaná ki őket. Hajszálvékony, kissé dült betűk, egymást átfonó száruk úgy remeg, mint összehajló karok és lábak. A modern tánczene ritmusa ömlik végig egy modern kelengye monogramján. N.

A TEMETŐI REND. Németországban a sírkőiparosok éppen úgy panaszkodnak a világpiac általános helyzete miatt, mint bármely más országban. A német sírkőipar válságát azonban még egy körülmény súlyosbítja: a temetői rend. Egy magyar szaklapban ezt a figyelemreméltó körülményt a következő szavakkal jellemzi egy tudósítás: «A sírkőipart a temetőrendeletek kötik guzsba és maholnap valami rendesebb síremlék felállítása a ritkaságok közé fog tartozni. A „rend” kiirtja az egyéni ízlést és tudjuk, hogy ha a közönség nem veheti azt, amit akar, úgy nem vesz semmit.» A kis jellemzésből fájdalmas igazság szólal meg. A nagy német városok a háború óta sorra megalkották a maguk temetőrendészeti bizottságait, melyek a méretek, arányok, ritmusok kellő ellenőrzése útján igyekeztek megakadályozni a temetői anarhiát. A józan esztétikával dolgozó nagyvárosi bizottságok módjára a kis német kupaktanácsok is előállottak az ő «szabványosított» sírkőformáikkal s kimondták, hogy «ami a sokszorosított mintáveken lát-

ható, az helyet kap a temetőben, a többi nem engedélyeztetik». Ez a katonás rövidség ízlést ugyan nem vitt a temetőbe, de a sírkőipart tönkretette. Olyan tanulság, melyet az iparművészet racionalizáltságának egyéb területein is érdemes megiszívlelni.

A HETEDIK MŰVÉSZET. A filmet nevezik újabban annak. Hogy mennyi joggal, arról nagyon is lehetne vitatkozni. De úgy látszik itt is érzik már, hogy az utolsó évek nagy színvonalbeli süllyedése után, újra fel kell frissíteni a filmet művészi injekciókkal. Most Párizsból jön a híre, hogy a francia studiókban festők foglalkoznak új szcenáriumok tervezésével. Főleg André Deraint emlegetik, aki Dignimont-nal együtt készített egy filmet, mely saját kijelentése szerint méltó utóda lesz a Caligari-filmnek. Ennek a rendezését Jean Renoir, az egykori nagy impresszionista festő fia végzi. Beszélnek azonkívül Vértés Marcellnek, a Párizsban élő jeles könyvművésznek filmterveiről is, de ezekről még senki sem tud részleteket.

VASÚTI REKLÁMOK. Amíg minálunk a vasúti kocsik s pályaudvarok reklámjait körülbelül ugyanolyan álmos közönnyel kezelik, mint harminc évvel ezelőtt, azalatt a német, svájci és angol vasutak a legmodernebb színvonalra emelték a vasúti reklámtevékenységet. Németországban hetenként 10.000 példányban helyeznek el a D-vonatok kocsijaiban egy tisztán hirdetésekre épített mulató folyóiratot. A pályatestek mellett felállított táblák, oszlopok, épülethirdetések milliószámra készülnek. De legfontosabb a vasúti pályaudvarok reklámszolgálat. Az új U-vasút pályaudvara, Berlinnek legmodernebb építményei közé tartozik. A legkülönfélébb transzparensok, automaták, piciny mozgókép-szekerények varázsolnak bele eleven életet. A hosszú alagutakon művészi ízléssel vannak elrendezve az óriás plakátok. Mindennek a teteje azonban a sok kiállítóvitrin, a falakba vájt izléses fiúlkék s ezek közt egész sor olyan is, melyek egyszerűsággal elárúsításra is be vannak rendezve. Akkor, mikor a magyar vasutak a folyton csökkenő bevétel nehézségeivel küzdenek, nem ártana ebben a tekintetben valamit tanulni a külföldi vasúttársaságoktól.

SZIVESSY. A magyar tehetségek köztudomás szerint a külföldön úgyszólván minden téren hatalmasan előrenyomulnak. Az iparművészetben is szép névsort lehetne már összeállítani a lassan világhírré kapott tehetségekből. André Szivessy, a Párizsban dolgozó magyar lakásművész pár évvel ezelőtt tűnt csak fel fémbútoraival, melyeket a Thonet-céggel tett mindenfelé népszerűvé. Mostanában pedig a kölni IRA-kiállításon szerepelt, újra dicsőséget szerezve magának és nemzetének. Az utolsó évek e legjobban sikerült nemzetközi lakásberendezési kiállításáról már megemlékeztünk folyóiratunk hasábjain. Szivessy a kiállításnak fogadószobáját, a legreprezentánsabb helyiségét tervezte. Fehér falaival, hófehér gumipadozatával s kítűnően elhelyezett világításával mindenkit megragadott e terem ragyogó egyszerűsége. A belső építészeti hatott benne csupán. Bútor: mindössze néhány szék, a jeles Mies van der Rohe tervei szerint.

NAGY ÉPÍTÉSZETI KIÁLLÍTÁS BÉCSBEN. Az osztrák főváros idei nyarának idegenforgalmi vonzóereje biztosítva van. A bécsi Werkbund nagy építészeti kiállításon mutatja be a lainzi vadaskert szomszédságában épült háztelepet. A hetven házhelyen harminc építész új lakóházait mutatják be, csupa ismert név az osztrák Werkbund listájáról. A bécsiek közt szerepel a moszkvai Grete Schülte-Lihotzky, a new-yorki Neutra Richard, a hollywoodi Grünberger és két párizsi építész, Lurcot és Guevrekian is. A kiállítás májusban nyílik meg.

PANGÁS A FRANCIA IPARMŰVÉSZETBEN. A nagy gazdasági válság erősen érezteti hatását a párizsi iparművészetben is. Még egy évvel ezelőtt a nagy francia «atelier»-k alig érezték valamit Európa s Amerika kríziséből. De az elmúlt őszi lakásművészeti kiállítás, a Grand Palais megújuló látványossága már világos jeleit mutatta a hanyatlásnak. Az interieurök száma megesappant. Ha egy indiai maharádzsa lakószobáján (Sognot Louis és Charlotte Alix közös alkotásán) meg nem mutatkozna az, hogy a mecénások még élnek valahol Keleten, már kétségbe kellene esni. A többi szobák közt csak a tehetséges Eugen Printz szép hallja és Martagnac leányszobája tudták magukra irányítani a látogatók figyelmét. Természetesen most is az iparművészek élén halad az agy Lalique egy csupa üvegtől szikrázó ebédlőjével s két szép üvegből készült kápolnaajtóval. A Salon másik részében egy varsói színház modern szcenikusa, Sliwinsky mutatta be gazdag gyűjteményben erősen expresszionista jellegű színpadi terveit. N.

AZ ÜVEG JÖVŐJE. Nem profécia, hanem a tények egyszerű mérlegelése kell hozzá, hogy minden anyagok közt az üvegnek jósljunk a közeli jövőben legnagyobb érvényesülést. A legtöbb ember még csak hírből ismeri a törhetetlen üveget. Úgy kenik, mint a megrakott vajaskenyeret. A kenyér: az ablaküveg. Erre jön egy réteg tükörüveg. De a kettő közé egy pyrolin nevű anyag. Ugyanez jön a vaj fölé is. Arra pedig legfelső rétegnek újra az ablaküveg. Ezt a vajaskenyeret nagy hidraulikus nyomással órákig préselik össze s egyetlen vastag réteggé válik. Erre az üveghuta egy alkalmazottja hat lépés távolságról egy pisztollyal belelő az üvegfalba. Egy kicsit meglátszik a golyó helye. De egyébként a collos üvegnek semmi baja. Ma még leginkább autó- s szélfogóüvegeket készítenek ezekből a táblákból, ott, ahol a szilánkok elkerülése a legfontosabb. De holnap nemesak üveghomlokfalakat, de általában falazásokat fognak belőle készíteni. Egyszerűen ez lesz az építőelem. S hatalmas szava lesz az egész lakásberendezésben: a mosható falbevonás, az asztalok lapja, a szekrények nagy része ebből az anyagból fog készülni. Semmiféle élelmiszert sem fognak másban tartani, főzni, mint üvegedényben. És a dróthálós üvegek fogják a tetőzetet szolgáltatni. A legérdekesebb pedig az, hogy máris tudnak olyan üveget készíteni, melyet ha ablaknak használnak, én mindent tisztán látok ami az utcán történik, de a kívül levő a szobában senkit és semmit nem lát.

TÉRKÉP, MINT FALDISZITÓ. Francia, angol és német lakásberendezők újabbán egyaránt szívesen alkalmazzák. Legutóbb két interieurben lehe-
tett egy-egy óriás térképet észrevenni a falon. Mind-
kettőt Breuhaus tervezte : egyik a saját lakásának
dolgozó szobája, másik a kölni IRA-kiállítás könyv-
társzobája volt. Azok a nagy, színes foltok, melye-
ket egy térkép nyújt, valóban korszerű díszei egy
falnak. De Breuhaus falimappái inkább csak jel-
képes térképek, a kontinensek s tengerek körvona-
laival. Sem praktikusán fel nem használhatók, sem
nem érdekesek. Az angol és francia lakásberende-
zésben inkább a régi, rézmetszettechnikával készült
s kézzel színezett nagy «faliabroszokat» szeretik.
A párizsi Bibliothèque Nationale nemrég kiállítást
is rendezett ilyen XV—XVI. századi térképekből.
Ezek a nagy felfedező- s hajózási lázban született
térképek rendkívül érdekes dokumentumok : tele
vannak festve négerekkel, gólyákkal, tornyokkal
s minden sziget virul, minden gyarmat zászlókat
lenget rajtuk. A nagy óceánjáró-gőzösök társasági
terméit is gyakran díszítik ilyen térképek, melyek-
nek műveltség-történeti jelbeszéde érdekes és művészi.

A MAHARÁDZSA HÁREMEI. Körülbelül egy
évvél ezelőtt két autót vágatott a hamburgi
országúton. Szokás szerint : az egyik mindenáron
megelőzte a másikat. Számok feljegyzése, ismerke-
dés a szállodában. Bemutatkozás. Egyik volt :
Willi Mühlau hamburgi építész. A másik : Tripura
maharadszája, jelenleg 25 éves. Ennyi az első fel-
vonás. A másodikban a hamburgi építész már építi
is a távol Indiában a negyvenötmilliómárkás háre-
met. Egy palota, végig márványból. Két nagy udvar.
Egyikben lakik a maharadsza maga. Van ott
könyvtár, táncterem, billiárdesernok, bár. Van egy
indiai szoba, egy európai szoba, van levéltár, de van
üzleti szoba is. Sok szép könyv, de sok lapislazuli-
val kirakott bútordarab is. Második felvonás máso-
dik udvara : háremhölgyek lakosztályai. Tizenkét
«kedvence» van a rádzsának. Minden feleségnek
jár egy önálló lakosztály, valamennyiben háló-
és fürdőszoba. Így él egy maharadsza. Harmadik
felvonás : Happy end. A sikerült terv annyira meg-
tetszett a szomszédban lakó Baroda maharadszájának,
hogy nyomban megbízta föntebb leírt ham-
burgi építész, csináljon neki is egy parkházat. De
ő aránylag nőtlen ember, csak egy felesége van.
Neki tehát már épül egy egyemeletes villa.

HUMOROS KERÁMIA. Mióta a keramikusok
a régi díszedények készítése helyett egyszerű,
humoros formák üdítő játékára tértek át, minden-
felé új híveket szereztek a régi mesterségnek. Most
egy francia keramikusnak, Jean Besnardnak a
munkái váltak ismertekké s ez csak megerősíti a
kerámia új életcélját. Besnard a nagy francia festő-
művésznek, a gyarmati s indiai tájképek ismert
mesterének a fia. Modora szinte teljesen originális.
Az ő kerámiai tárgyai semmiféle gyakorlati célt
sem szolgálnak : csak a formájukkal, a színükkel
mulattatnak. Olyan gömbölyű, furesa, elrajzolt
figurák ezek, mintha esupa kókuszdióból össze-
állított táncosnőt, vagy pinguint látnánk. Test, fej,
derék, esupa tojásidom. Néha nemesak a forma, de

a felület is olyan, mint valami pulykatojásé. Besnard
a hibákat is nagyszerűen kiaknázza, a formálás, az
égetés, a mázkezelés folytán adódó hibákat. Szinte
megismétli a hibát, törvényerőre emeli. A sok édes-
kés és dekoratív színesség után ezeknek a eserepek-
nek gyerekes, clownszerű, mulatságos hangulata
nagyon üdítően hat.

A FÜZÖTT GYÖNGYÖK DIVATJA. Pár évvel
ezelőtt, a világ elszegényedésével egyidőben
merült fel a különféle hamis ékszerek divatja. Azt
lehetett volna hinni, hogy ez is, mint a toaletdivat
annyiféle szeszélye, hamarosan el fog tűnni. De
azóta a fiúslányból újra szende hajadon lett, a
sportszerű toalettékből nőies, hosszúrúhás divat.
A tarkagyöngy pedig híven kitart mindenféle divat
mellett s erősen háttérbe szorítja az igazi ékszert.
Mostanában különösen a sokszínű s többféle alakú
szemeket fűzik egymásmellé, amivel azt érik el,
hogy ugyanaz a nyaklánc többféle színű ruhához
viselhető. Viszont a legolesőbb — porcellán, galalith
és üveg — anyagok mellett az értékesebb anyagokat
is felhasználják ily nyakdíszek s karkötők készítésére.
Az ezüst mellett gyakran fűznek fel ametiszt-
ból, rózsafából, elefántesontból, korállból, arany-
topázból, borostyánkőből, carneolból való szemes-
kéket s ezzel a nagy szín- és anyagváltozatossággal
igyekeznek a lánc bizarrságát fokozni. Egy német
iparművész nemrég megvallotta, hogy ő a felhasznált
anyagoknál még arra is tekintettel van, hogy
jóhangzású nevük legyen. A közönség sokkal szíve-
sebben vásárol egy gyöngyfűzért, ha azt mondhatja
rőla, hogy zebrano- és amazonit-szemek vannak rá
felfűzve.

PANASZOK A KÖNYVKÖTÉSÉRŐL. Gróf Har-
denberg Kunó a németországi könyvkötés
művészi színvonalának erős hanyatlását teszi szóvá
egyik művészi folyóiratban. Elismeri, hogy vannak
jó mesterei még ma is ennek az iparágaknak, de igen
sok súlyos hibát fedez fel a gyakorlatban. Néhányat
fel is sorol közülök. Utánozzák a régieket, ahelyett,
hogy szellemüket követve, újat alkotnának. Anya-
gokban, ornamentikában sok virtuóz ügyeskedés,
melyben azonban kevés örömmünk telik. A fedélre
teszik azt, aminek a hátán volna a helye s viszont.
Minden szegyenérzet nélkül átvisznek valamit a
könyv illusztrációiból a fedélre, tökéletesen alkal-
matlan eszközökkel. S ezt nemesak a német, de az
osztrák, francia, angol, svéd, eseh könyvkötések
szemléjénél is meg lehet állapítani. Hardenberg nem
emlékezik meg a magyar könyvkötésekről, melyek-
ről nagyjából ugyanezt lehetne elmondani. A nagy
olesóság után való hajsza, a könyv igazi amatőr-
jeinek lassú kihalása, de másrészt a könyvkötésben
annyira fontos műhelyi erények gyors pusztulása
nálunk is egyre érezhetőbbé teszi a jó könyvkötők
s a művészi munkák erős megfogyatkozását. N.

• K I Á L L Í T Á S O K •

GOETHE SZINPADA. Az Ernst-múzeumban
sok-sok rajz, kosztűmterv, álarc és scená-
rium közt megjelent a száz év óta halott Goethe
ünnepelelt szelleme. Kedves, üde nyitánya a magyar

Goethe-tisztelet ünnepi nagyheteinek. A Jaschik-iskola növendékei, túlnyomórészt fiatal lányok, hódolnak itt a weimari kegyelmes úrnak a ragyogó papirosokkal és színpadok piros fényével. Tudjuk, a hódolatnak ez a fajtája nagyon kedves volt az öreg költőnek. A romantikus, sőt forradalmi lelket meglátni, azután a klasszikus zengést átültetni műveiből a színpad kis kozmoszába, mindezt pedig szcenikai elevenséggel megtestesíteni, a legszebb prólógus az ő ünnepléséhez. Az tehát, amivel részt veszünk a frankiurti Goethe-kiállításon, ötlet és ízlés, sőt sokszor meglepően nagyvonalú. A rajzoló és festőgató növendékek néhány hétre vagy hónapra elmélyült szcenikusokká változtak. Két jó mester szava irányította őket: a saját tanárakon kívül egy finom rendezőtehetség, dr. Németh Antal, a szegedi dramaturg. Az előbbinek dekoratív útmutatásait szerencsésen egészítették ki a rendező és színpad-technikus precíz tanításai. A legegyszerűbb színpadi díszletek is pontos alaprajzi vázlatok szerint készültek s akkora számvetéssel, mintha már holnap meg is valósulnának. A kis makettek mindegyike él, sőt vele rezeg a színpadi eselekménnyel: egyik talán inkább Gordon Craigh, másik inkább Reinhardt szellemében. Különösen a romantikus lehetőségeket szeretik kiaknázni a fiatal növendékek. A sok kis színpad mindegyike az ész és szív közöségében fogamzott: mégis a legpregnansabban a Jaschik—Benedek Kata-féle Fauszt-szenárium és a Békeffi Endrétől származó Iphigenia-színpad fejezi ki a dráma lelkét. Már sokkal több kifogásolni valót lehetne a jelmeztanulmányok közt találni. A falakon végigvonuló kosztüm- és arcfestési kísérletek nagyon érdekes iskolai stúdiumok, de még nem mindegyik érett meg arra, hogy kiállítsák. S még fokozottabban vonatkozik ez a papirosból való álarckra, melyek csak rontják az ünnepi hangulatot. Annyi finom kis ékszerdoboz, muzsikálóláda, baba-színpad leheli itt a nagy mester mágikus lelkét, hogy ezekben töretlenül s tisztán szólal meg a német költő minden lírai szenvedélye és minden drámai építőereje.

N. P.

• P Á L Y Á Z A T O K •

A TÁRSULAT TERVPÁLYÁZATA. A mai nehéz körülmények között rendkívül fontos akeiőt kezdett a Társulat vezetősége azzal, hogy korszerű, modern és olcsó lakberendezési bútortervekre, továbbá használati tárgyakra, ú. m. fa-, ötvös-, bórdíszmű-, kerámia- és porcellántervekre pályázatot hirdetett, amelyen minden magyar önálló tervező és iparművész résztvehetett.

A titkos pályázat f. év március hó 21-én déli 12 órakor járt le. A pályázati felhívást a Társulat vezetősége sok száz példányban küldte szét a tervezőknek és iparművészeknek.

A tervek díjazására a Társulat 2000 pengő t ü z ö t t k i. A beérkezett szobatervek közül a tíz legjobban megfelelő szobaterv tervezője egyenként száz pengő tiszteletdíjban részesül. A második csoportba tartozó iparművészeti tervek díjazására a Társulat szintén ezer pengőt fordít akként, hogy

a legmegfelelőbb tervek díjazása húsz és hatvan pengő között váltakozik.

Emellett a Társulat közreműködik abban, hogy amennyiben a tervezőnek kivitelezője nem akad kiállítás céljára, megfelelő műiparosokkal összehozza és a Társulat kiállítási helyiségében történt eladás esetén a tervezési tiszteletdíj, mellyel a részletrajzok elkészítése is jár, a tervező művész részére biztosíttassék.

A beérkezett terveket az Országos Magyar Iparművészeti Társulat bírálóbizottsága bírálja. A tervek a bíráló után a Társulat helyiségében öt napig kiállításra kerülnek.

Általános követelmény, hogy a tervek alapján elkészítendő tárgyak anyagszerűsége és technikai szempontból könnyű sokszorosítása biztosítható legyen. A magyar iparművészeti jelleg feltétlenül modern formában nyilvánuljon és újszerű, ízléses formájuk mellett viszonylag olcsón legyenek előállíthatók. Végül szem előtt tartandó még a tárgyak gyakorlati használhatósága.

• SZAKIRODALOM •

FÉLSZÁZADOS JUBILEUM. Ötvenéves nyomdászkodásának emlékiratait egy nagyon kedves könyvben írta meg Kner Izidor gyomai könyvnyomtató. Nem íróember s mégis gyönyörűség olvasni a könyvét, melynek címe: «Fél évszázad meggyéjén.» Mert a visszaemlékezései mögött a magyar vidéki életnek s egyúttal a jó magyar mestermunkának példaadó kultúrája áll. Oly családban, melyben esupa kompaktor volt az ős, valóban ki kellett virágoznia a könyvek szeretetének. De hogy azt azután nyugateurópai színvonalra is emelte, az Kner Izidor egyéni érdeme. Ebben a könyvben a háború előtti két évtizednek nagy művészi akarása a legmegkapóbb vallomás. A vidéki közigazgatás számára dolgozó nyomdából a báli meghívók, a verseskönyvek, a humoros kiadványok egyszerre a magyar grafikai ipar első műhelyét teremtették meg. A «Röpke Lapok» számára huszonöt évvel ezelőtt szinte lámpással kellett keresni a művészeket, kik 100 koronáért is csak nehezen adtak rajzokat a meghívók számára. De a csodalámpa ott volt Kner kezében. S mialatt egyfelől a községi nyomtatványok hatszázféle sablonját nyomtatta, más oldalon egész sereg grafikusművészt foglalkoztatott s Major Henrik, Divéky, Kozma és mások neveit vitte bele az itthoni s külföldi amatőrök tudatába. Ugyanakkor pedig a könyvnyomtatásnak tipográfiai szintjét is — szinte az egész magyar szakmára vonatkoztatva — ő emelte fel hatalmas iramban. A régi fejlécek, humoros záródíszek, mindenféle Buchschmuckok, amikkel a múlt század vége ajándékozta meg a nyomdaipart, lassan eltűnédeztek nemzetközi szellemükkel. S helyükre egy komoly, nemes, magyar, klasszikus tömörségű könyvforma lépett. Ebben is ő ütötte meg a hangot, ízlésével, szívességével s gavalléros kiadói gesztusával. El lehet mondani, hogy mint egykor reklámgrafikájának, úgy három évtizeden át könyveinek megjelenése is szenzációt keltett s a legjobb külföldi officinákkal vetélkedett

a gyomai műhely hatása. Közben pedig Kner bácsi a világháború komorságában, az élet öldöklő harcában is megőrizte fiatalos érdeklődését minden iránt, ami szép, ráért még humoros adomagyűjtemények szerkesztésére s pajzán aforizmák kiröppentésére is és minderről az ötvenéves emlékről olyan könyvben számol be, melynek külső szépsége s belső tisztasága maga is példaadó. (N. P.)

TÉR ÉS FORMA februári száma részletesen ismerteti Budapest Székesfőváros Elektromos Műveinek új, Markó-utcai transzformátorépületét és bérházát. A Rockefeller-intézet új építkezései, néhány autóbusz- és villamos-várófülke, élelmiszerárúsító bódék, néhány modern üzletportál és az új, nagyszabású Flóris cukrászda ismertetése adják a lap magyar anyagát, a lap túlnyomó részét. Kiegészíti a fenti anyagot a párizsi Ford-ház és néhány skandináv pályaterv ismertetése. A lap szerkesztősége és kiadóhivatala Budapest, VI., Podmaniczky-u. 27. Tel.: 120—69. és 249—92.

• TÁRSULATUNK • • KÖZLEMÉNYEI •

TÁRSULATUNKBAN a Magyar Iparművészet utolsó számának lapzárása óta rendkívül intenzív munka folyt, amelynek kiemelkedőbb mozzanatairól az alábbiakban tájékoztatjuk tagjainkat.

Az 1931. nov. 18-án Seenger Béla alelnök elnöklésével tartott választmányi ülés dr. Czákó Elemér h. államtitkár, a jelölőbizottság elnöke által beterjesztett közgyűlési jelölő listát egyhangúlag elfogadta és hozzájárult mindazon előterjesztésekhez, amelyeket Menyhért Miklós az ügyvezetéssel megbízott választmányi tag tett az 1931. december havában rendezendő karácsonyi kiállításra vonatkozólag.

Az 1931. december hó 20-án délelőtt 11 órakor az Iparművészeti Múzeumban tartott közgyűlést — amelyet a július 6-iki megsemmisített közgyűlés helyett kellett tartani — rendkívül nagy érdeklődés előzte meg. A közgyűlésen, amelyen dr. vitéz József Ferenc kir. herceg, társulati elnök elnökölt, közel 500 tag jelent meg. Őfensége megnyitó beszédében annak a reményének adott kifejezést, hogy a közgyűlés határozataival lehetővé fogja tenni az együttes és harmonikus munkában való haladást, amelyben a mai nehéz viszonyok között is szerenésen egyesül majd az idősebbek tapasztalata és lelkesége a fiatalság lelkeségével és törekvéseivel. A jegyzőkönyv vezetésére az elnök Menyhért Miklós az ügyvezetéssel megbízott választmányi tagot, a hitelesítésre Ágotai Lajos és Jungfer József választmányi tagokat kérte fel.

Szablya János vál. tag napirend előtti felszólalásában indítványozta, hogy a közgyűlés kérje fel az elnök úr Őfenségét, hogy Seenger Béla alelnöknek tolmácsolja a közgyűlés őszinte részvétét édesanyjának elhúnyta alkalmából. Az indítványt a közgyűlés egyhangúlag fogadta el.

A választmányi és számvizsgálói jelentéseket a közgyűlés egyhangúlag elfogadta és a vezetőségnek a felmentvényt megadta.

Hauswirth Ödön vál. tag mint a gazdasági bizottság elnöke az 1931. évre szóló költségvetést ismertette, amelyet a közgyűlés szintén egyhangúlag fogadott el.

Dr. Nagy Árpád ny. államtitkár a közgyűlés nevében hálás köszönetet mond vitéz József Ferenc kir. herceg Őfenségének a mai közgyűlés vezetésének elvállalásáért és azért a meleg érdeklődésért, amelyet a magyar kulturális mozgalmak iránt, de különösen az Országos Magyar Iparművészeti Társulat ügyei iránt oly nagy szeretettel tanusít. (Lelkes éljenzés.)

Az elnök dr. Nagy Árpádnak és a közgyűlésnek köszönetet mond a szép szavakért és bejelenti, hogy a közgyűlés napirendjének következő pontja egy alelnök, 16 választmányi tag és 5 számvizsgálónak a megválasztása. Felteszi a kérdést, hogy a közgyűlés elfogadja-e a jelölő bizottság által összeállított és a választmány által jóváhagyott hivatalos listát. Minthogy a közgyűlés az indítványt nem fogadta el egyhangúlag, a szavazást elrendelte. Indítványára a közgyűlés a szavazatszedő bizottság elnökévé Waelder Gyula műegyetemi tanárt, az I. sz. bizottság tagjaivá: Bodon Károlyt, Gorka Gézárt, jegyzőjévé Helbing Lászlót, a II. sz. bizottság tagjaivá: Jakab Gyulát és Héber Antalt, jegyzőjévé Keleti Ilonkát, a III. sz. bizottság tagjaivá: Kulesár Sándort és Urbányi Vilmost választotta meg.

Az elnök a választások megejtésének tartamára a közgyűlés tárgyalását felfüggesztette. A rendkívül sok résztvevőre való tekintettel a szavazás izgalmas hangulatban, de rendben folyt le s körülbelül két órán át tartott. A közgyűlés újból való megnyitása után az elnök felkérte Waelder Gyula műegyetemi tanárt mint a szavazatszedő küldöttség elnökét az eredmény ismertetésére. Waelder Gyula a szavazatszedő bizottság jegyzőkönyvét felolvassa, amely szerint a közgyűlés hatalmas többséggel a hivatalos listát fogadta el.

Az elnök ennek alapján mint határozatot mondta ki, hogy a közgyűlés a következőket választotta meg három évi időtartamra.

Alelnökké: Szablya Frischauf Ferencet.

Választmányi tagokká a következő tervezőket: Árkay Aladár, Grabowiczky León, Ligeti Miklós, Nádler Róbert, Urbányi Vilmos, a következő műiparosokat: Jungfer József, Kulesár Sándor, Lingel Károly, Mattyasovszky Zsolnay Tibor, Róth Miksa; a következő műbarátokat: Ágotai Lajos, Majovszky Pál, Petrovics Elek, Szőnyi Ottó, Waelder Gyula, Ugron Gábor.

Számvizsgálókká egy évi megbizatással rendes tagokká: Brunner Antalt, Dános Gézárt, Héber Antalt; póttagokká: Jakab Gyulát és dr. Szőnyi Lászlót.

A közgyűlés végül egyhangúlag fogadta el következő indítványt:

«Az Országos Magyar Iparművészeti Társulat választmánya a mai közgyűlésnek azt indítványozza,

hogy a magyar iparművészet érdekében hosszú időn át kifejtett eredményes és önzetlen munkásságukért dr. Czakó Elemér h. államtitkár, főigazgató urat, F. Kovács Erzsébet úr-asszonyt és Vig Albert ny. h. államtitkár urat a Társulat tiszteletbeli tagjaivá válassza meg.»

A szavazások eredményének mint határozatoknak való elnöki kihirdetését a közgyűlés lelkes éljenzéssel és tapssal fogadta.

Az elnök meleg üdvözlő szavai után a tagoknak megköszönte, hogy a vasárnap dacieára ilyen nagy számmal vettek részt a közgyűlésen és egyéb tárgy nem lévén, azt berekesztette.

Az 1931. december hó 29-én tartott választmányi ülés az elnöklő Seenger Béla alelnök indítványára a jelölő bizottság határozata alapján Teles Ede vál. tag pártoló hozzászólása után az alapszabályok 45. §-a alapján a következő művésztagokat hívta meg a választmányba: Kaesz Gyula, Klausz Gyula, Kórody György, Kozma Lajos, Kölber Dezső, Mátrai Lajos, Ohmann Béla, Richter Aladár, Tóth Gyula, Zadubánszky Irén.

Az igazgatóság tagjaivá a választmány egyhangúlag a következőket választotta: Dr. Hüttl Dezső, Jungfer József, Lakatos Artúr, dr. Pachter Béla, Schober József, Végh Gyula.

A bizottságokat a választmány egyhangú választással a következőképpen alakította meg.

Gazdasági bizottság: Ágotai Lajos, Bodon Károly, dr. Gulden Gyula, Schober József, Szablya János.

Bírálbizottság: Györgyi Dénes, Helbing Ferenc, Lingel Károly, Kozma Lajos, Megyer Meyer Antal, Menyhért Miklós, Petrovics Elek, Teles Ede, Waelder Gyula.

Kiállítási bizottság: Árkay Aladár, Bodon Károly, Kaesz Gyula, Kölber Dezső, Kórody György, Kulesár Sándor, Ligeti Miklós, Majoros Károly, Menyhért Miklós, Ohmann Béla, Richter Aladár, Tóth Gyula.

Propagandabizottság: Árkay Aladár, dr. Czakó Elemér, Grabowieczky León, Holló Mihály, Horváth Béla, Hosszú István, dr. Hüttl Dezső, Fischer Zsigmond, Hauswirth Ödön, Ybl Ervin, Jakab Gyula, Klausz Gyula, F. Kovács Erzsébet, dr. Majoros Pál, Mátrai Lajos, Nádler Róbert, Szabó Rezső, dr. br. Szalay Gábor, dr. Szalai Emil, Thomas Antal, Urbányi Vilmos, dr. Szőnyi Ottó, Waelder Gyula, Zadubánszky Irén.

A választmány Jungfer József és Helbing Ferenc vál. tagok indítványára jegyzőkönyvben mondott köszönetet Menyhért Miklósnak mint az ügyvezetéssel megbízott vál. tagnak azért az önzetlen és fáradhatatlan munkálkodásért, amelyet a Társulat érdekében fejtett ki.

Ugyancsak jegyzőkönyvben mondott köszönetet Szablya János vál. tag indítványára:

Végh Gyulának az Iparművészeti Múzeum főigazgatójának, amiért oly készséggel és kedvező feltételek mellett boesátolta rendelkezésre a karácsonyi kiállítás számára a múzeum helyiségeit, továbbá dr. báró Szalay Gábornak, Páder Emmának és Kelemen Arankának, akik az 1931. július hó 6-án tartott közgyűlés határozatait dr. Sipőcz Jenő polgármesternél megfellebbezték és ezzel lehetővé tették, hogy az erköles és jog diadalra jutásával a Társulat ismét eredményesen folytathatja nagyjelentőségű működését.

Az 1932. január hó 8-án és 26-án tartott igazgatósági ülések több igen fontos döntést hoztak, amelyek közül elsősorban S. Hoffer Imre építész, ny. felsőipariskolai tanárnak az ügyvezetéssel való ideiglenes megbízatása érdemel említést. Úgy az igazgatóság, mint pedig a választmány nagy bizalommal tekint az ő működése elé. Korábbi tevékenysége alatt szerzett nagy tapasztalat és tanúsított ritka ügyszeretet volt a döntő szempont meghívásánál.

Az 1932. február hó 3-án tartott gazdasági bizottsági ülésen a bizottság elnökévé egyhangúlag Schober József választmányi tagot választották, aki meleg szavakkal mondott köszönetet a bizalomért. Elnöki székfoglalójában a legsürgősebb teendőket három csoportra osztotta. 1. A Társulat vagyonának és kötelezettségeinek pontos megállapítása. 2. A rendkívül súlyos gazdasági viszonyok következtében várható jövedelemesökkenések kiegyensúlyozása. 3. Az igazgatóságnak mielőbb lehetőséget nyújtani művészi programjának megvalósítására. A bizottság a programot magáévá tette és annak gyakorlati megvalósítására az előkészületeket Menyhért Miklós, Szablya Frischauf Ferenc, Seenger Béla, Bodon Károly, Hoffer Imre hozzászólása után meg is kezdte.

Az 1932. február hó 4-én tartott kiállítási bizottsági ülésen az elnökség indítványára a bizottság egyhangúlag Menyhért Miklós vál. tagot választotta meg elnökévé. A bizottság Menyhért Miklós, Hoffer Imre, Szablya Frischauf Ferenc, Kórody György, Majoros Károly, Bodon Károly, Ohmann Béla, Tóth Gyula, Richter Aladár hozzászólása után elhatározta, hogy a Társulat kollekeciót küld a milánói tavaszi árumintavásárra. A helyszínen való rendezést, eladást és felügyeletet a Nőegyletek Magyar Munkát Védő Szövetségének igazgatónöje Vrana Erzsébet vállalta el, továbbá megtette a maga részéről a szükséges intézkedéseket a budapesti tavaszi árumintavásárba való organikus bekapcsolódás, egy nagy reprezentatív lakberendezési és iparművészeti kiállítás előkészítése, továbbá a gazdasági bizottság által iparművészeti pályadíjakra már megszavazott 2000 pengőnek mikénti felhasználására vonatkozólag. (A pályázati felhívást külön ismertetjük! Szerkesztőség.)

Az 1932. február hó 18-án tartott választmányi ülésen megjelent választmányi tagoknak Szablya Frischauf Ferenc alelnök mutatta be a Társulat új ügyvezetőjét, Hoffer Imrét,

aki a választmányának köszönetet mondott az előlegezett bizalomért és kijelentette, hogy minden ügykezeléssel azon lesz, hogy a köteleességteljesítésen felül minden erejét a reábizott feladatoknak szentelhesse.

A választmány egyhangúlag választotta meg a fegyelmi bizottság rendes tagjaivá: Helbing Ferenc, Lakatos Artúr, Schöber József, Teles Ede és Végh Gyula; póttagokká: Ohmann Béla és Urbányi Vilmos vál. tagokat. A megüresedett bizottsági tagsági helyeket a választmány egyhangú választással a következőképpen töltötte be: bírálóbizottság: Ligeti Miklós; kiállítási bizottság: Urbányi Vilmos; gazdasági bizottság: Ligeti Miklós; propaganda bizottság: Richter Aladár.

Az elnök kegyelettel emlékezett meg Árkay Aladár elhunytáról. Bejelentette, hogy az özveggyhez a Társulat elnöksége megleghangú részvét-iratot intézett s hogy a Magyar Iparművészet legközelebbi száma fogja hozni nekrológiáját. A megholdogult emléket az elnök indítványára a választmány jegyzőkönyvben örökítette meg.

A választmány az elnök indítványára jegyzőkönyvben mondott köszönetet Menyhért Miklós vál. tagnak, hogy az interregnum ideje alatt az ügyvezetés nehéz feladatát önzetlen munkássággal oly eredményesen látta el.

Schöber József mint a gazdasági bizottság elnöke részletesen fejtette ki, hogy a mai súlyos viszonyok mellett milyen nehéz helyzet előtt áll a gazdasági bizottság. Az első és legsürgősebb feladat, hogy a Társulat jelenlegi anyagi helyzetéről tiszta képet dolgozzon ki, hogy a rendkívül súlyos körülmények között élő iparművészek helyzetén segíteni lehessen s hogy az erre vonatkozó tervek mielőbb megvalósulhassanak. A vidék intenzív megorgani-zálását, tárgysorsjátékok rendezését, vidéki kiállít-ásokkal kapcsolatos felolvasások, hölgybizottságok szervezését ajánlja. Célszerűnek tartaná az értékes népművészeti anyagról való másolatok készítését a külföldi múzeumok számára. A kereskedelmi minisztérium segítségével olesó anyaghoz kell jut-tatni az anyagban dolgozó iparművészeket. A Petrik-féle fényképgyűjteményt kiadás útján kívánja hasznosítani. Majoros Károly örömmel üdvözlí az ezirányú törekvéseket és a hallottak mielőbbi realizálására kéri a gazdasági bizottságot. Hoffer Imre ügyvezető jelentést tesz az igazgatóság által elrendelt takarékosági intézke-désekről, amelyek közül felemlítendő az irodai alkalmazottak 20%-os fizetésesökken-tése, a nyugdíjak esökken-tése, a személyzet létszámának apasz-tása. Beszámol azokról a tárgyalásokról, amelyek a tavaszi árumintavásár ügyében, a Technológia kiállítási helyiségeinek átengedése ügyében folytak. A gazdasági bizottság jóváhagyása alapján az igazgatóság 2000 pengőt engedélyezett tervpályáza-tokra. A milánói vásárra 23 jelentkező 16.000 pengő értékű iparművészeti tárgyat küldött be. Jelenti, hogy a Társulat vezetősége a kultusz- és kereskedelmi minisztereknél tisztelgő látogatást tett. (Részletesen külön helyen számolunk be. A szerkesztőség.)

A Társulat vezetősége ugyane-sak küldöttségileg kereste fel Kertész K. Róbert kultuszmi-nisztériumi h. államtitkár-t, akinek köszönetet mondott az iparművészet iránt való szeretetteljes állandó érdeklődéséért és a tervbevett művészeti sorsjátékkal kapcsolatban a Társulat legmesszebb-menő közreműködését ajánlotta fel.

Dr. Szalai Emil, Végh Gyula, Li-geti Miklós, báró Szalay Gábor, Menyhért Miklós, Petrovics Elek, Zádubánszky Irén hozzászólása után a választmány az igazgatóságnak és az illetékes bi-zottságoknak megadja a felhatalmazást az elhang-zott értékes gondolatoknak mielőbbi megvalósí-tására.

Grabowiczky León bejelenti, hogy a Társulat nemes kulturális és szociális törekvéseinek megvalósításánál biztosan számíthat a rajztanárok lelkes támogatására. Felhívja a vezetőség figyelmét a Pesti Hírlap egyik cikkére, amely szerint a londoni Viktória és Albert múzeumban még régebben elhe-lyezett értékes magyar kézimunkatárgyakat az utódállamok képviselői széjjelszedték és maguk között szétosztották. Ennélfogva a magyar vitrinák lefüggönyözve üresen állanak. A választmány e tény felháborodással vette tudomásul és felkérte Végh Gyula főigazgató-t, hogy londoni össze-köttetései segítségével derítse fel a való tényállást, amelynek ismerete után a Társulat majd megteszi a szükséges lépéseket, hogy a Viktória- és Albert-múzeumnak ismét magyar vitrinája legyen.

Richter Aladár a tagfluktuációval kap-esolatosan rámutatott arra, hogy a Társulat ellen dolgoznak egyesek s ennek az akciónak hatékony ellensúlyozását tartja kívánatosnak. A nagy nyomor az ilyen agitálás számára jó talaj és megértő segítséget kér e súlyos időkben a szegényebb tagok számára. Kéri a választmányt, hogy találjon és alkalmazzon olyan eszközöket, melyeknek segítségével az érintett kérdések eredményesen intéz-hetők el.

Az elnök válaszként jelenti, hogy a Társulat vezetősége az említett ügyekkel máris rendkívül intenzíven foglalkozott és több intézkedést tett, amelyek alkalmasak arra, hogy a Társulat érdekei kellő védelemben részesüljenek. A vezetőség szíves-örömmel foglalkozik minden javaslattal, amely alkalmas e nehéz kérdések elintézésére. Ri-cher Aladár kijelenti, hogy a legközelebbi jövőben konkrét javaslatokat fog benyújtani.

AZ ORSZÁGOS MAGYAR IPARMŰVÉSZETI TÁRSULAT elnöksége és igazgatósága kül-döttségileg tisztelgett dr. Karafiáth Jenő kultusz- és dr. Kenéz Béla kereskedelemügyi minisztereknél, hogy egyrészt a magyar iparművészet rendkívüli nehéz helyzetét, másrészt a Társulat folyó évi programját ismertesse.

A küldöttség tagjai: Seenger Béla és Szablya Frischauf Ferenc alelnökök, dr. Czako Elemér h. államtitkár, Lakatos Artúr, dr. Pachér Béla, Schöber József, Végh Gyula múzeumi főigazgató, igaz-gatósági tagok és Hoffer Imre ügyvezető vol-tak. A küldöttség vezetője, Szablya Frischauf

F e r e n c alelnök, hangsúlyozván nemzetgazdasági szempontból az iparművészet fontosságát, a miniszterek támogatását kérte azokhoz az akciókhoz, melyeket a Társulat az iparművészeti érdekek védelmére indított. Ezek közül különösebb fontossággal a május havában rendezendő lakásművészeti kiállítás, a mai viszonyoknak megfelelő olesó szobaberendezések és használati tárgyak bemutatásával, az e célból hirdetendő tervpályázat és a mostoha viszonyok között élő iparművészeknek nyújtandó nyersanyag-támogatást bírnak.

A miniszterek meleg érdeklődéssel vették tudomásul a Társulat terveit és a küldöttségnek támogatásukat helyezték kilátásba, természetesen a mai lehetőségek korlátai között.

TÁRSULATUNK t. Tagjaival tudatjuk, hogy a régebben szokásban volt tárgysorsjáték megrendezését a folyó évre tervbe vettük. Társulatunk igazgatósága e célra 500 P, azaz ötszáz pengőt boesát rendelkezésre. Körülbelül 30 darab értékű és válogatott ötvös-, textil-, kerámia-, bőrdíszmű- stb. iparművészeti tárgy képezi a sorsolás anyagát.

A sorsolásban résztvesznek mindazon tagjaink, kik a tagdíjjal ninesenek hátralékban és i. évi tagdíjuknak legalább felét, azaz 10 (Tíz) pengőt április hó 30-ig befizették.

A sorsolást június havában tartjuk meg. A sorsolásra kerülő tárgyak Társulatunk állandó kiállításán május és június hónapokban megtekinthetők lesznek.

Midőn t. Tagtársaink figyelmét ezen új kedvezményre felhívjuk, újra kérjük, hogy tagdíjfizetési kötelezettségüknek mielőbb eleget tenni szíveskedjenek.

Újonnan belépő tagok is résztvesznek a sorsolásban, ha legalább félévi tagdíjukat i. évi április végéig a szokásos kötelezvény aláírásával befizetik.

• I N M E M O R I A M •

ÁRKAY ALADÁR †. Február hó 2-án váratlanul elhunyt a magyar építőművészet nagyérdemű művelője, Árkay Aladár. Temesváron született 1868-ban s tanulmányait a budapesti és párizsi műegyetemen végezte. Annakidején a történelmi stílusoknak volt követője s ebben a szellemben építette Kallina Mórral együtt a Budai Vigadó épületét, később Lechner Ödön hatása alatt a modern magyaros stílustörekvéseknek lett egyik hareos hangoztatója. Eme korából való az Andrásy-úti Baboessay-villa (mai formája már átépítés eredménye). Később az erdélyi népies stílusformákra lett figyelmes s ezek zamatos eredetisége értékes megnyilatkozásokra képesítette. Első maradandó alkotása e zsánerben a Vilma királynő-úti ref. templom és paplak, amelynek dekoratív megjelenése, robusztus volta mellett, a részletek összhangja Árkayt egyszerre a magyar templomépítés mesterei közé emelte. Követte ezt a városmajori kath. kiskápolna, a budai Rákócziánium színpompás temploma, a Győr-gyárvárosi kath. templom, a kőbányai lengyel és görög kápolnák, a mohácsi foga-

dalmi templom és városház stb. Mint városrendező az Erzsébet-sugárút s a budai fürdőváros építkezésének megtervezésében alkotott kiváló. Mint festő is jeleskedett, a magyar iparművészet ügye pedig mindvégig foglalkoztatta s mint Társulatunk választmányi tagja érdemes munkásságot fejtett ki e téren is. 1930-ban a Magyar Tudományos Akadémia a Greguss-díjjal tüntette ki. Sírja a farkasréti temetőben domborul. Művei s megértőinek kegyelete őrzik emlékét!

UDVARY GÉZA †. Február hó 4-én meghalt Udvar Gyéza festőművész, az Iparművészeti Iskola tanára, több művészi egyesület érdemes tagja. Udvar a zemplénmegyei Perbenyiken 1872 szept. 20-án született s középiskolai tanulmányai befejeztével előbb Bécsben, majd Párizsban, utóbb Budapesten a Lotz-féle mesteriskolában ismerte meg a monumentális kompozíció titkait. Közben a Nadányi-ösztöndíj lehetővé teszi számára, hogy két éven át itáliai tanulmányútra mehessen. 1903 február óta volt tanára az Iparművészeti Iskolának, ahol eleinte alakrajzot, majd bonctant és kompozíciót tanított. Emellett a tárlatokon is csaknem mindig megjelent karakterisztikus arcképeivel, romantikus hangulatú, olasz renaissancekori alakjaival, zsánerképeivel. Első nagy feladata a pannonhalmi Millenniumi Emlékkápolnában Asztrik püspök a magyar szent koronával. A magyar állam megbízásából festette. Koronája művészi munkásságának a magyar képviselőház elnöki fogadóterme részére festett két hatalmas falikép: Hunyadi János kormányzó a nándorfehérvári diadal hőségének apoteózisa az egyik; Kossuth Lajos az 1848/49-es események középpontjában a másik. Mint tanárt a tiszta művészet abszolút becsülése s az ifjúság iránt atyai szigorral banusított szeretete jellemezte. Tanítványainak, barátainak, tisztelőinek, munkatársainak virágai borítják sírját a farkasréti temetőben.

RÉSZVÉTTTEL ÉRTESÜLÜNK, hogy Kullmann Artúr tart. honv. hadnagy, jeles iparművész kerámikus, Társulatunk tagja és állandó kiállítója i. évi február hó 14-én elhunyt.

Az aránylag fiatalon elhunyt művészársunk emlékét a február 18-án tartott választmányi ülés jegyzőkönyvében örökítettük meg. Az elhunyt özvegyéhez elnökségünk részvétlevelet intézett.

Emlékét kegyelettel őrizzük.

NAGY ÁRPÁD DR. államtitkárnak február hó 24-én váratlanul bekövetkezett halálával a magyar művészet ismét egyik igen érdemes istápolóját veszttette el. Ötvenhét éves korában dőlt ki s agilitását, a közügyekben való élénk közremunkálását az utolsó pillanatig megőrizte. A megboldogult, mint a vallás- és közoktatásügyi minisztérium művészeti és egyetemi ügyosztályának főnöke, közvetlen irányítója volt hosszú időn át művészeti életünknek s így Társulatunk munkájában is aktívan vett részt. Nyugalombavonulása után sem szűnt meg vélünk és érettünk munkálkodni. Temetésén, a kerepesiúti temetőben, az Iparművészeti Társulat is képviseltette magát. K.

A választmány jelentése az Orsz. Magy. Iparművészeti Társulat 1931. évi működéséről

A magyar kulturális életnek régen volt olyan nehéz esztendeje, mint az 1931-es év.

Az a nagy és egyetemes gazdasági válság, amely még a leggazdagabb nemzetek életét is erősen befolyásolta, fokozottabban érezte hatását nálunk, mint másutt. Hiszen az ország megeseonkítása a legelemibb életfeltételektől fosztotta meg a magyar nemzetet s így természetes, hogy a nagy válság eddig nem tapasztalt mértékben bénított itt meg mindent.

A magyar iparművészet már a világháború kitörésekor igen súlyos helyzetbe került, mert tulajdonképpen 1914-ben szakadt meg az a folytonosság, amely olyan sok és szép művészeti eredményt értelt ki a XIX. században és a XX. század legelején.

Ezen a téren természetesen az sem tudott változtatni, hogy a világháború katonai befejezését követő néhány esztendő a fellendülés képét mutatta. Ma már tudjuk, hogy ez a látszólagos fellendülés alapjában véve igen beteg gazdasági jelenségeknek köszönhető rövid életét.

Az iparművészet emberemlékezet óta mindig szoros összefüggésben állott az építőművészettel. Az építőművészet pedig mindig ott alkotta leghatalmasabb műveit, ahol megfelelő anyagi eszközök állottak a rendelkezésére. A hosszúlejárátú hitelek forrásai úgyszólván teljesen elapadtak és ez a körülmény olyan katasztrófális helyzetet teremtett, hogy ma, sajnos, a legjobb iparművészeti tehetségeink feladatok nélkül, a legsúlyosabb kenyérgondokkal terhelten, védtelenül állanak ennek az ijesztő gazdasági válságnak a viharában.

Ilyen mostoha viszonyok között Társulatunk vezetősége szinte leküzdhetetlen akadályok előtt állott az elmúlt esztendőben. Ha mindezek dacára a választmány eredményekről tud beszámolni, az kizárólag annak köszönhető, hogy iparművészeink, műiparosaink és műbarátaink a még imitt-amott adódó feladatok megoldásánál is lelkeséggel dolgoztak.

Azonban e nyomasztó időkben nagyon kérjük az illetékes tényezőket, támogassák szeretettel és megértéssel a magyar iparművészet ügyét. Valószínűleg katasztrófát jelentene, ha a magyar kultúrának ezt az életképes és annyi felemelő eredményben gazdag hajtását elsorvasztanák rosszul alkalmazott takarékosági szempontok.

Mi a magunk részéről — az utolsó esztendőben felmerült rengeteg nehézség dacára — rendületlenül bízunk abban, hogy a magyar nemzet, a magyar társadalom jó képességei és szívós akaratereje — miként a múltban, úgy most is — megbirkóznak majd a szokatlanul súlyos életkörülményekkel s ezáltal a magyar építészetre és iparművészetre is ismét jobb idők fognak virradni. Adja a Mindenható, hogy így legyen.

A rendelkezésünkre álló szűk hely következtében az elmúlt esztendő eseményeit csak kivonatossan közölhetjük.

KIÁLLÍTÁSAINK. Az Andrassy-út 69. sz. alatt levő kiállítási helyiségünkben levő állandó kiállításunk jóformán az egész éven át nyitva volt. Az eladott anyagot mindig újabb műtárgyakkal pótoltuk. A közönség érdeklődése állandóan fokozódik.

1930. december 4-től 1931. jan. 15-ig tartott karácsonyi kiállításunk igen nagy látogatottságnak örvendett és az anyagi eredmény is megfelelő volt.

Népművészeti kiállításunk, amelyet a Technológiai Intézet három kiállítótermében rendeztünk, sok érdeklődőt vonzott. A gazdag anyag három csoportban került kiállításra. Történelmi és tanulmányi szempontból rendkívül értékes volt az erdélyi rész. A Dunántúl népművészetét főleg a főkötőgyűjtemény karakterizálta. A Felvidékről esodás gazdagságú ingek és hímzések kerültek bemutatásra.

Nyári kiállításainkat párhuzamos rendezésben az Andrassy-út 69. és József-körút 6. sz. alatt levő kiállítási helyiségekben mutattuk be a közönségnek. Az ünnepélyes megnyitás alkalmával dr. Kállay Miklós kereskedelemügyi államtitkár beszédében annak a nézetének adott kifejezést, hogy Társulatunk működésének két legfontosabb feladata: a magyar tehetségek felkutatása és a tehetségek irányítása. A világ érdeklődésére csak az tarthat számot, ami saját nemzeti géniuszunkból fakad. E kiállításunknak is szép sikere volt.

1931. december 6-án nyílt meg karácsonyi kiállításunk az Iparművészeti Múzeumban. A nagy számban felvonuló kiállítók teljesítménye rendkívül gazdag és változatos volt. Erős bizonyosságául annak, hogy művészeink még a mostani sanyarú időkben sem veszítették el hitüket a magasabbrendű munka értékében. A m. kir. kereskedelemügyi miniszter úr ő excellenciájának képviselője F o r s t e r G y u l a államtitkár úr nyitotta meg a kiállítást. A kiállítást Társulatunk elnöke, dr. vitéz J ó z s e f F e r e n c kir. hereceg úr ő fensége is megtekintette. A megnyitáson nagy és előkelő közönség jelent meg s mindjárt az első napon sok műtárgy kelt el.

PROPAGANDA. A rendkívüli viszonyok természetesen a Társulat propagandisztikus tevékenységét is befolyásolták. Azonban a rendelkezésre álló szűk anyagi eszközök dacára a Társulat vezetősége ezen a téren is hatékony munkásságot igyekezett kifejteni.

A külügyminiszter úr ő excellenciájának kívánására a newyorki szövőiskola múzeuma számára népi textiliákból érdekes gyűjteményt állítottunk össze.

A Kadeka hollandiai export-import vállalat felkérte Társulatunkat, hogy létesítsen összeköttetést közte és iparművészeink között. A közbejött valutáris nehézségek következtében azonban az összeköttetés kiépítése későbbre marad.

ELŐADÁSOK. Az 1931. jan. 15-vel zárult karácsonyi kiállítás alkalmával három előadást rendeztünk. Az előadásokat **L y k a K á r o l y**, a kiváló esztétikus, a Képzőművészeti Főiskola tanára, **G o r k a G é z** a keramikus iparművész és **K a e s z G y u l a**, az Iparművészeti Iskola tanára tartották. A rendkívül érdekes és magas színvonalú előadások iránt meleg érdeklődés mutatkozott. Az illusztris előadóknak e helyütt is hálás köszönetet mondunk. Tervbevettük, hogy vidéki kiállításainkkal kapcsolatban szintén előadásokat rendezünk majd, hogy ezáltal vidéki közönségünk érdeklődését minél nagyobb mértékben mozgósítsuk a magyar iparművészeti törekvések irányában.

TÁRSULATI ESEMÉNYEK. Az 1931. július hó 6-án tartott 1930-ra vonatkozó rendes közgyűlésünket báró Szalay Gábor vál. tag, továbbá Páder Emma és Kelemen Aranka társulati rendes tagok fellebbezése alapján dr. **S i p ő c z J e n ő** polgármester megemmisítette és ezt a határozatot a m. kir. belügyminiszter úr ő excellenciája is jóváhagyta. T. i. néhányan az elnökség és választmány megkerülésével puccszerűen ellenzéki listát terjesztettek elő és azt a közgyűlésen keresztül is hajtották. Számításuk azonban azon az általuk nem várt körülményen feneklett meg, hogy a közgyűlésen csak 89 tag volt jelen, holott alapszabályaink előírása szerint legalább 100 tag jelenléte szükséges a közgyűlés határozatképességéhez. Az 1931. december hó 20-án tartott közgyűlésen, amelyen dr. vitéz **J ó z s e f F e r e n c** kir. hereceg úr elnökölt, a választmány hivatalos listájára a leadott szavazatok számából közel $\frac{2}{3}$ esett s így az fényes győzelmet aratott.

Kedves kötelességnek teszünk eleget azzal, hogy **F e y é r n é K o v á c s E r z s é b e t** úrasszony ő méltóságának ezen a helyen is hálás köszönetet mondunk azért a lelkes munkáért, amellyel az ügyvezetésben hosszú időn át oly önzetlenül vett részt. De őszinte köszönettel tartozunk **M e n y h é r t M i k l ó s** építésztanár, választmányi tag úrnak is azért a buzgó fáradozásért, amellyel a Társulat ügyvezetését hosszabb időn át volt szíves önzetlenül vállalni.

MAGYAR IPARMŰVÉSZET. Társulatunk lapja az elmúlt esztendőben 5 füzetben 10 számmal jelent meg. Noha a publikálandó anyag összegyűjtése nehézségekbe ütközött, mindazonáltal a folyóirat magas színvonalát sikerült változatlanul fenntartanunk, amihez az is hozzájárult, hogy kitűnő magyar iparművészeti íróink tudásuk javát adták.

HALOTTAINK. Az 1930-as évben is fájdalmas veszteségeket okozott Társulatunknak több igen kiváló tagtársunk elhúnyta.

I z a b e l l a k i r á l y i h e r c e g a s s z o n y. Védnökünket gyászoljuk az ő halálában. Nagyrasszony volt a szó legnemesebb értelmében, a magyar iparművészetnek egyik leglelkesebb párt-

fogója, aki finom lélekkel értett ahhoz, hogyan kell művészeti hagyományokat melengetni, hogy lehet azokat még a mai rohanó életben is elevenen tartani s általuk és velük küzdelmes életünket megszépíteni, nemesebb légkörbe helyezni. Tetekkel írta bele nevét kitörölhetetlenül a magyar iparművészet történetébe.

Gróf H a d i k - B a r k ó c z y E n d r e halála fájdalmas gyászba borított bennünket. Társulatunknak hosszabb időn át volt elnöke s áldozatkész munkájával, nemes gondolkodásmódjával feledhetlenné tette munkáját.

D i v a l d K o r n é l elhúnyta nemcsak Társulatunk, de a magyar kultúra számára is nagy veszteséget jelentett. Munkássága egyedülálló a magyar iparművészet multjában. Új esapásokon haladt és a magyar iparművészet elfeledett korszakaiból olyan értékeket bányászott ki, amelyek erősen gyarapították a nemzet kulturális birtokállományát.

G l ü c k F r i g y e s b e n olyan barátot veszített el Társulatunk, aki éleslátásával, kitűnő judiciumával egyik legértékesebb munkatársunk volt és céljainkat önzetlenül, lelkesen támogatta halála napjáig.

AZ ANYAGI EREDMÉNYEK. Ezekre vonatkozólag részletes felvilágosítást adnak a jelentésünkben leközölt számadások. A feltüntetett számok — a korábbi eredményekkel való összehasonlításnál — igen élénken mutatják, hogy a gazdasági rengések ideje még mindig tart. Rendkívül örvendetes körülmény, hogy a tagdíjak a mostoha viszonyok dacára majdnem teljesen az előíránytaknak megfelelően folytak be, ami tagjaink hűségének igazán megható jele e nehéz időkben.

TÁRSULATI TAGLÉTSZÁM. Tagjainknak száma 1430. Az 1931-es évben 48 új tagot sikerült szereznünk. A nyomasztó gazdasági viszonyok és a végsőkéig fokozott hatósági takarékosági intézkedések következtében, sajnos, 140 tag volt kénytelen kilépését bejelenteni. A kilépni szándékozó tagok megtartására széleskörű akciót indított a választmány.

Társulatunk alapszabályainak rendelkezése szerint az idén megüresedő választmányi tagságokra a jelölőbizottság a következőket jelölte ki, hogy a közgyűlés a megüresedett helyeket választás útján betölthesse:

a) csoport, tervezők: **Helbing Ferenc, Hüttl Dezső, Kaesz Gyula, Lakatos Artúr, Menyhért Miklós, Megyer Meyer Antal, Ohmann Béla.**

b) csoport, műiparosok: **Fischer Zsigmond, ifj. Gerenday Antal, Hosszú István, Majoros Károly, Schóber József, Szabó Rezső.**

c) csoport, műbarátok: **Barta Károly, dr. báró Szalay Gábor, dr. Szőnyi Ottó, Végh Gyula.**

S z á m v i z s g á l ó k. Rendes tagok: **Dános Géza, Brunner Antal, dr. Szőnyi László. Póttagok: Héber Antal, Jakab Gyula.**

Összehasonlító kimutatás az 1931. évre előirányzott tényleges kiadások és bevételek között.

VESZTESÉG

I. EREDMÉNYSZÁMLA 1931. ÉVI DECEMBER HÓ 31-ÉN

NYERESÉG

		Előirányzat		Eredmény				Előirányzat		Eredmény	
		pengő	fill.	pengő	fill.			pengő	fill.	pengő	fill.
I. Művészeti célokra:											
1	Magyar Iparművészet	22.000	—	13.625	21	1	Tagsági díjakból	21.000	—	21.027	90
2	Pályázatok, tervek, minták	5.000	—	150	—	2	Kamatok	800	—	987	21
3	Kiállítások	5.000	—	13.613	49	3	Kiállítások	8.000	—	7.771	55
4	Kiküldetések, jutalmak	1.600	—	—	—	4	Kiadványok	5.000	—	2.968	25
II. Dolgi kiadások:											
5	Iroda	800	—	686	64	5	Vegyes bevételek	6.000	—	6.916	55
6	Nyomtatványok	800	—	—	—	6	Államsegélyek:				
7	Vegyes kiadások	2.800	—	3.108	28		a) vallás- és közoktatásügyi minisztérium	3.600	—	1.000	—
8	Jutalékok (tagdíjbeszedés)	500	—	85	46		b) kereskedelemügyi minisztérium	4.000	—	3.000	—
9	Előre nem látott kiadások	1.500	—	620	—	7	A főváros segélye	1.200	—	1.000	—
III. Személyi kiadások:											
10	Fizetések, lakbérek, nyugdíjak	17.000	—	13.574	12	8	Adományok	500	—	200	—
11	Adók és biztosítási járulékok	1.500	—	1.757	20		Költségvetési hiány mint veszteség *)	23.952	45	17.901	39
IV. Nyugdíjalapra											
	Veszteségáthozat 1925-ről 7.103·69						Veszteség 1925-ben ...	7.103·69			
	1926-ről 3.573·40						1926-ban ...	3.573·40			
	1927-ről 1.195·91						1927-ben ...	1.195·91			
	1930-ról 4.219·34	16.092·34					1930-ban ...	4.219·34			
							1931-ben ...	2.848·94	18.941·28		
	Nyeresség 1928-ról	225·29					Nyeresség 1928-ban ...	225·29			
	1929-ről	814·60	1.039·89				1929-ben ...	814·60	1.039·89		
		15.052	45	15.052	45						
		74.052	45	62.772	85						

Budapest, 1931. december 31-én.

Ascher Kálmán s. k.
pénztáros

S. Hoffer Imre s. k.
ügyvezető

Csák István s. k.
ellenőr

Megvizsgálták és rendben találták a közgyűlés által kiküldött számvizsgálók:

Dr. Szőnyi László s. k.

Héber Antal s. k.

Brunner Antal s. k.

Dános Géza s. k.

VAGYON

II. MÉRLEGSZÁMLA 1931. ÉVI DECEMBER HÓ 31-ÉN

TEHER

	Egyenként		Összesen			Egyenként		Összesen	
	pengő	fill.	pengő	fill.		pengő	fill.	pengő	fill.
1 Pénzkészlet			56	56	1 Tőkealapítvány			15.428	45
2 Értékpapírok *)	2.217	16	2.217	16	2 Kereskedelemügyi miniszter kölcsöne			20.000	—
3 Folyószámlán : M. O. K. T.-nál **)	13.757	—	13.757	—	3 Előre befizetett tagdíjak			130	—
4 Takarékbetét ***)	5.710	86	5.710	86	4 Hitelezők *)	9.898	70	9.898	70
5 Gyűjtemények	15.033	02	15.033	02	5 Halmos-alapítvány			3.337	—
6 Leltári ingók			—	57	6 Nyugdíjalap			5.613	52
Veszteség 1925-ben 7.103'69 » 1926-ban 3.573'40 » 1927-ben 1.195'91 » 1930-ban 4.219'34 » 1931-ben 2.848'94	18.941	28			7 Alpár Ignác-szoboralap			40	—
Nyeresség 1928-ban 225'29 » 1929-ben 814'60	1.039	89	17.901	39	8 Átfutó tételek			228	89
			54.676	56				54.676	56

*) 120.400 korona névértékű hadikölcsön 418 pengő 36 fillérrel szerepel.
**) Halmos I. 3.337— P. Ker. min. forgót, 10.420— P.
***) Nyugdíjalap 5.204'86 P. Külön rend. alap 506— P.

*) Magyar Iparművészet R.-T. .... 8.730'02 P
Külön rendeltetésű alap ..... 506— »
Kiállítóknak ..... 712'68 » 9.948'70 P
Le átfutó követelést ..... 50— P 9.898'70 P

Budapest, 1931. december 31-én.

Ascher Kálmán s. k.
pénztáros

S. Hoffer Imre s. k.
ügyvezető

Csák István s. k.
ellenőr

Megvizsgálták és rendben találták a közgyűlés által kiküldött számvizsgálók:

Dr. Szőnyi László s. k.

Héber Antal s. k.

Brunner Antal s. k.

Dános Géza s. k.

KIADÁS

III. KÖLTSÉGELŐIRÁNYZAT 1932. ÉVRE

BEVÉTEL

	Pengő	fill.	Pengő	fill.		Pengő	fill.	Pengő	fill.
	I. Művészeti célokra :								
1 Magyar Iparművészet	12.000	—			1 Tagsági díjakból			16.000	—
2 Pályázatok, tervek, minták	3.000	—			2 Kamatok			500	—
3 Kiállítások	4.000	—			3 Kiállítások			5.000	—
4 Kiküldetések	1.000	—	20.000	—	4 Kiadványok, hirdetés			2.000	—
II. Dologi kiadások :									
5 Iroda	500	—			5 Vegyes bevételek			3.000	—
6 Nyomtatványok	300	—			6 Államsegélyek			6.000	—
7 Vegyes kiadások	2.000	—			7 Főváros segélye			1.000	—
8 Jutalékok (tagdíjbeszedés)	200	—			8 Adományok			500	—
9 Előre nem látott kiadások	500	—	3.500	—	Költségvetési hiány			19.901	39
III. Személyi kiadások :									
10 Fizetések, lakpénzek, nyugdíjak	11.000	—							
11 Adók és biztosítási járulékok	1.200	—	12.200	—					
IV. Nyugdíjalapra									
Veszteségáthozat			300	—					
			17.901	39					
			53.901	39				53.901	39

A Hampden Glazed Paper Co. (Holyoke U. S. A.) reklámlapja.
Saját műhelyének terve. — Reklameblatt der Hampden Glazed Paper Co. (Holyoke U. S. A.) Entwurf aus dem eigenen
Atelier. — Reclam sheet of the Hampden Glazed Paper Co. (Holyoke, U. S. A.) By the own designer of the Company.